

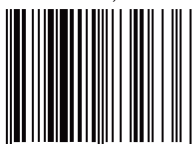
Rezbarstvo, podobarstvo in pozlatarstvo so bili nekoč poklici, ki so se postavljali ob bok sposobnostim antičnih umetnikov, delujočih na področju slikarstva in kiparstva. Veščine, umetniško izrazno moč in voljo do potankosti izmojstrene sposobnosti izraziti v barvah, kamnu in lesu lahko občudujemo v množici cerkva, galerij in zbirk, kjer kljubujejo stoletjem. Preživele so svoje ustvarjalce, čas, številne modne tokove in vse, kar se še ponuja v strahovito veliki ponudbi raznovrstnega človeškega ustvarjanja.

Ob začrtanih linijah črk na velikih in debelih lipovih ploskvah zarežem z rezbarskim nožičem in sežem v lipovo tkivo slab centimeter globoko in še z dleti potem. Črko za črko, besedo za besedo, reliefno izbežam na dan, previdno, skoraj boječe rinem mala dleta v vse tiste lesene krivine, ovinke, loke in linije. Pred mano, izpod mojih rok, nastajajo besede, sklopi besed, ki jim velikokrat ne vem pomena. Ampak večkrat, ko sedem k svojim lipovim plohom in k zapisanemu na njih, bolj mi postajajo domače te besede, sporočila, misli in tisto, kar skušajo bralcem iz davnine povedati v sedanjost. Tedaj ugotovim, da mi je lepo, da sem pravzaprav nagrajenec usode, privilegiranec med vsemi, ki bi se tudi lahko podali v ta svet, pa se niso.

Danes, ko poznam skoraj ves duhovni svet prvih piscev slovenskih besedil, se mi z vsvo upravičenostjo lahko zapiše, da se mi je zgodilo nekaj velikega, osrečujočega, takega, da me je velikokrat zbezanega v tem še bolj zbezanem svetu vrnilo k duhovnosti, razmišljanju in presojanju, kakšno življenje je človeku v resnici sploh živeti. Po srečanjih s prvimi slovenskimi zapisanimi besedami sem postal drugačen človek, ki na zdajšnje življenje gleda drugače in ki ve, za katere stvari se splača žrtvovati svoj čas, napor duha in telesa. Nagrajen sem za vse dolge mesece in leta, ki sem jih prebil sklonjen nad lipovimi deskami in tablami ter prevzet nad svetom, ki se je iz preteklosti in vrednostnega sveta prednikov pretopil tudi vame. To je edino, pravzaprav pa tudi najbolj dragoceno plačilo, ki sem ga za svoje delo mogel dobiti.

Matjaž Brojan

Cena: 19,00 €

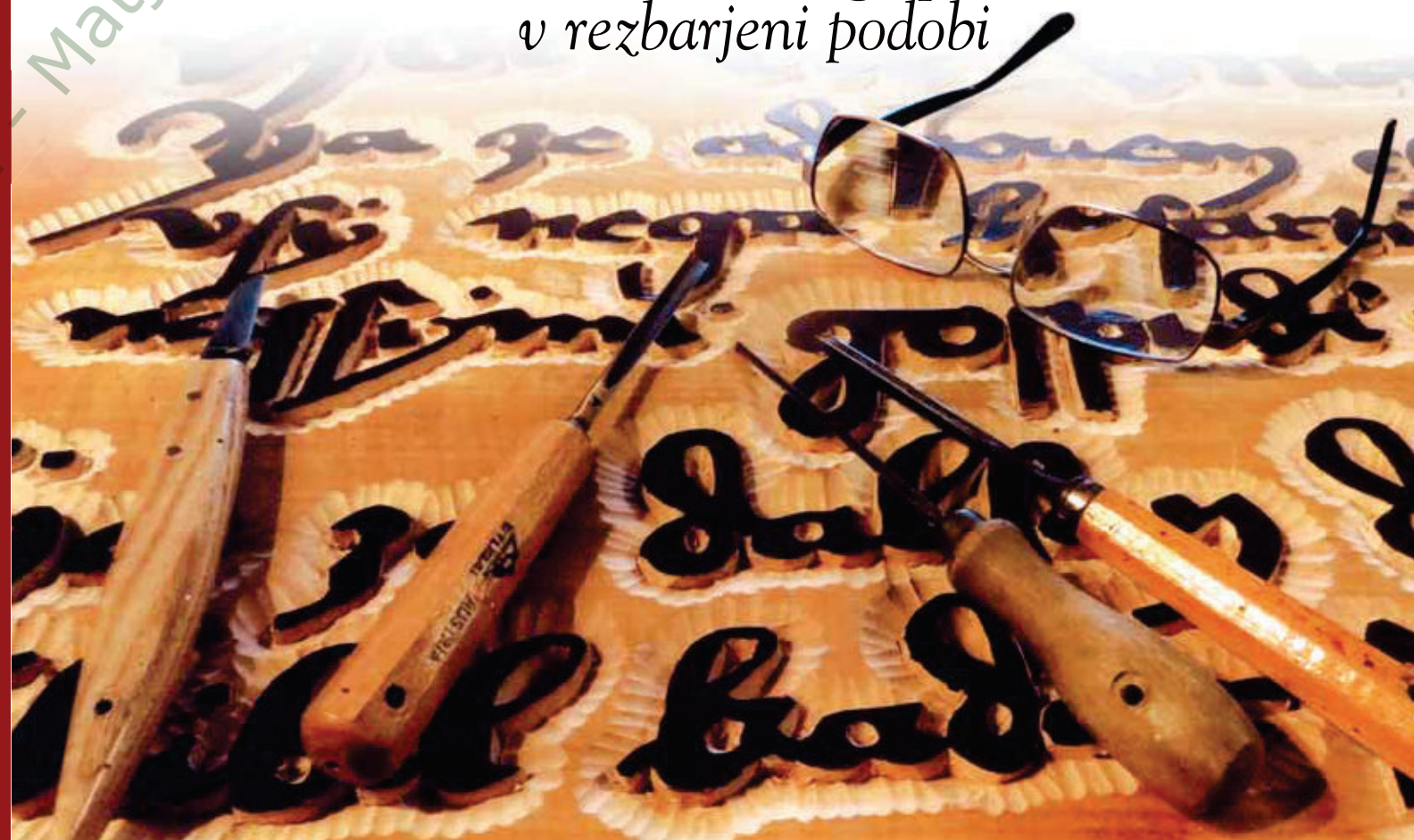
9 789612 832636

Matjaž Brojan • ČARNI SVET MOJIH PRABESED

© Matjaž Brojan

ČARNI SVET MOJIH PRABESED

*Dokumenti slovenskega pismenstva
v rezbarjeni podobi*

Matjaž Brojan

ČARNI
SVET MOJIH
PRABESEŃ

*Dokumenti slovenskega pismenstva
v rezbarjeni podobi*

Matjaž Brojan

ČARNI SVET MOJIH PRABESED

*Dokumenti slovenskega pismenstva
v rezbarjeni podobi*

Založil in izdal avtor

Fotografije: Primož Hieng, Igor Modic, Matjaž Brojan

Priprava gradiva: Vera Vojska

Oblikovanje in priprava za tisk: Imprimio

Tisk: Media Print Gostič d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Prva izdaja: marec 2015

Domžale, 2015

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.85(497.4)
745.51(497.4):929Brojan M.

BROJAN, Matjaž

Čarni svet mojih prabesed : dokumenti slovenskega pismenstva v rezbarjeni podobi / Matjaž Brojan , [fotografije Primož Hieng, Igor Modic, Matjaž Brojan]. - 1. izd. - Domžale : samozal., 2015

ISBN 978-961-283-263-6

278379776

O LIPAH, KI ŠELESTIJO PRVE SLOVENSKE BESEDE

Lipa. In veter

Od koder koli pridem, vedno pogledam drevored in zmeraj jo vidim prvo, ki sred polja počasi deli modrosti tišine, sladek blag vonj tik pred poletjem, prijetno senco za popotnika makadama, tam, kjer se pot prevesi proti severu. Ostrina dlet potrjuje zamisel, ki rojeva vztrajnost gibov v besedilu prastare vere - vere v besede. Te močne stvari so povzele izpoved in razmišljanja zapisovalca, meniha, ki ga oživilja Matjaž, ker drugače ne gre. In še en, mogoče ključen vzvod, povezan s tistim vetrom, ki nosi besede z juga skozi krošnje lip - vonj njihovega telesa, ki človeka ne spusti, zato reže in reže, ker z vsakim vrezom vdihne ta čudoviti vonj nekje med čajem in mažo za nemirnega duha.

Besede

V besedo je človek posvečen, to potrjuje Matjaž. Posvetitev je trajna, ker besede nimajo trajanja in včasih izzvenijo, še preden jih dobro razumemo. So zvoki govora, misli brez glasu, sled sepije ali želodove tinkture, izklesane v kamen dobijo večnost in vrezane v lipovino postanejo kot meso, organske, mehke. Ko jih bere Matjaž, ki jih je že tolikokrat prebral, kolikokrat je že prebral vsako črko posebej in vsako besedo skupaj, da jih pozna na pamet? Zakaj jih je vrezal v telo lipe, potem ko ga je zmočil z refoškom?

Zato, ker so lipe njegov dom, njegovo pribežališče in njegov ku-
javnik, kamor se zateče pred viharji vsakdana, zato, da bi spet
vstopil v preteklost ali v zgodbo, ki je nemara iz prihodnosti.

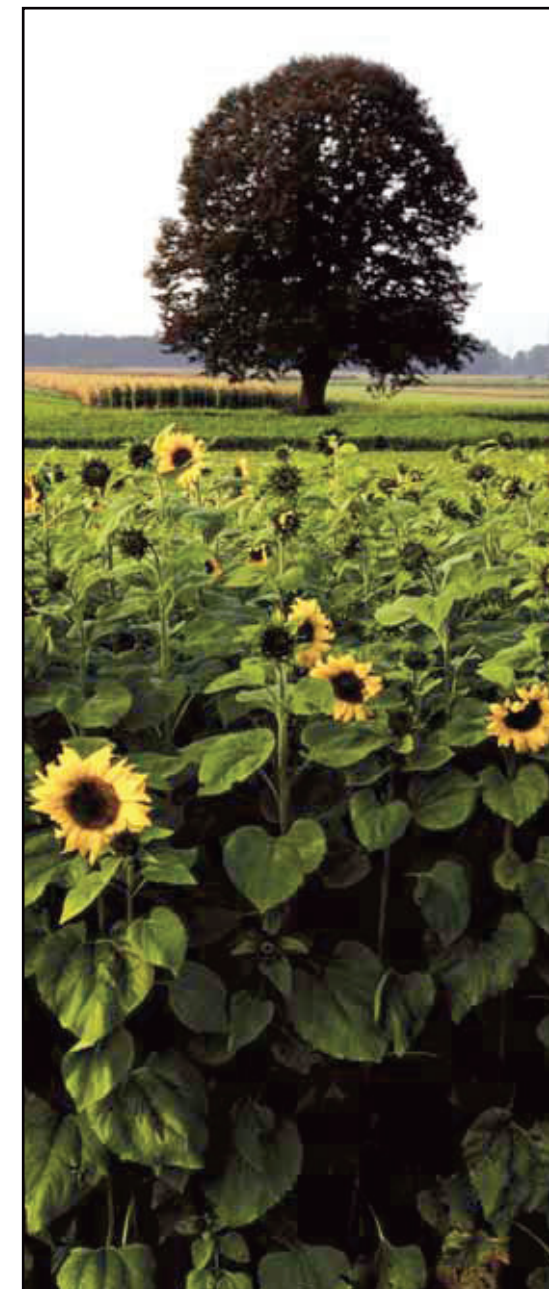
Čas

Njegov čas je krogovičje svetlobne rozete. Svetloba so
besede in iz njih zgodbe in iz teh preja časa, ki se vrti,
zato mu ni videti ne začetka, kaj šele konca. Zgodo-
vina je zanj vsakdan, v katerem se pogovarja s predniki, kot
da nimajo trajanja, in pogovarja se z besedami. S prvimi be-
sedami, ki so tako lepo stekle in ga omrežile s čudovito, na-
bito polno zgodbo njegovega življenja. Vrti se v besedah in z
besedami, pleše po presledkih in med vrsticami, reže les in
ozemljuje pogovore z vzvišenim, z besedami in zgodbami riše
čas, ki je nekoč bil. Vsakič, ko potisne dleto, je to romanje v
naravo, prihod v besedo, iz nje v zgodbo in z njo v naše srce.

Refošk

Rojen iz morske sape in fliša, pomladanskih istrskih ne-
viht in pripeke poletja. Lipov sredozemski ljubimec po-
šilja rdeče poljube z vetrom pod trmaste gore, da je pe-
sem videti kot ena sama velika gostija. Pesem, ki je usedlina
vina in veselega duha obenem, ki je zemlja, ženska in domovi-
na. Domovina, ki ji je Matjaž urezal njene najstarejše zapisane
besede, tako da je povezal vse štiri elemente našega človeka:
lipo, besede, čas in refošk

Jurij Smole, akademski kipar

VREDNOTE SLOVENSKE ZAVESTI

Veliko sem bil v življenju med ljudmi. Včasih se mi zazdi, da sem bil z množico tistih, ki so me obdajali na mojih življenjskih poteh, obdarjen, vse večkrat pa premišlujem, da mi vsa ta množica mnogokrat tudi ni bila dar, če odštejem tiste védežnike, kar v znatnem številu sem jih na življenjskih poteh srečeval, ki so me obdarovali z znanjem, vedenjem in duhovnim bogastvom, kolikor ga pač premorem.

Danes se mi zazdi (ta občutek je vse močnejši), da sem v resnici samotni človek, ki se vse bolj in vse dalj predaja premišljevanjem, zvečinoma o svojem preteklem življenju, vse manj, skoraj nič, pa o prihodnjem. In če si pred oči prikličem vse neštete danosti in hude preizkušnje, ki so me v življenju našle, je bilo žal več onih neprijaznih, kot tistih, ki so me osrečevale. V takem intenzivno premišlujem, skoraj se mi zdi, da pravzaprav vem, kako me je Fortuna spregledala med onimi, ki jih je življenjsko prevladujoče obdarovala z naklonjenostjo, sreča ji običajno pravimo.

Ampak, ta ista Fortuna je zmogla, hotela in znala v meni vzbuditi neizprosno slo ustvarjanja, slo, ki me žene in me vleče in vodi k novim in novim izzivom. Izmislek nje, Fortune, je tudi ta, da k sreči zmorem v takih, prevladujoče neprijaznih občutjih, najti trenutke posebne vznesenosti. Take trenutke doživim ob občudovanju velikih ljudi in njihovih, prav tako velikih, izjemnih dejanj slovenske preteklosti. Z vsem, kar sem izvedel o njih, z vsem, kar so počeli, z življenjem, kakršnega so živeli, so me nenavadno potegnili v svoj svet; neglasen,

*Počivajoče pričakovanje
zlepljenih lipovih ploskev.*

nekako odmaknjen, zdi se zapuščen, a zame neznansko dragocen. Zdi se mi, da mi tako mnogi veliki Slovenci na poseben način, z glasovi, ki jih ne slišim, a popolnoma prepoznavno občutim, vzpostavljajo z mano stik, odnos in nadčutno povezavo.

Vse močneje zaznavam te slovenske glasove iz davnine, z razvitimi nenavadnimi čutili se zmorem preseliti mednje v tiste časa izpred tisočletja, ko je slovenska govornica prvobitnih prebivalcev na Kranjskem izpod peresa dveh ali treh izbrancev naroda, dobivala prve zapisane podobe v brižinskem zapisu.

Bila je to prva zaveza narodu, veri, kulturi in zavedanju, da smo Slovenci (tedaj še Kranjci) davno ukoreninjeni del tedanje omikane Evrope. Takrat, pred tisočletjem, je nastajal prvi politični dokument narodnostnega zavedanja, hotenje poglobiti in ohraniti vernost se je z njim tudi izrazilo, pokazala se je poudarjena narodova volja, da bi sami razpolagali s svojo usodo.

Ko se je zgodil ta prvi zapis, ta častitljivi spomin s praga prvega v drugo tisočletje, je s tem dejanjem vzplamtel zanos slovenstva, tisti zanos, ki je bil moralni vodnik naroda skozi vse preizkušnje in ki je bil hkrati temelj nikoli utišane volje imeti svojo državo. Ta zanos, spočet s prvim zapisom slovenske besede v Brižinskih spomenikih, je doživel vrhunec v osamosvojitvenem dejanju, ki je pripeljalo do uresničenja omenjene želje - biti svoj v svoji državi: s svojim ozemljem, jezikovno kulturo in ljudmi, ki bodo znali ceniti omenjeno najdragocenejšo vrednoto od vseh, kar jih je.

Nekje v svojih arhivih sem našel zapis **Franceta Vodnika** (5. marec 1903 - 14. avgust 1986), znanega slovenskega pesnika, kritika, esejista in prevajalca:

»Verovati moramo, da je kultura še vedno narodova moč in njegova obramba. Kultura je izraz narodove duhovne podobe in njene moči. Na vseh koncih sveta se še dandanašnji prebujajo zgodovinski spomin, ki oživlja tradicijo, v kateri narod spozna

svojo pravo podobo. Najti torej pota k starim izročilom in starim duhovnim vrednotam. Kultura je namreč vse tisto, kar je človek iznašel in ustvaril nad potrebami trenutka in golega življenja na področju duhovnih vrednot.«

H kulturi naroda, tako še piše France Vodnik, spada tudi ves intimni in verski svet človeka. Resnično pravo in legitimno narodovo skupnost morejo graditi le tisti, ki koreninijo v ljudstvu in žive v ljubezni do slovenstva, pri tem pa ubirajo poti strpnosti in medsebojnega spoštovanja.

Edina pot je pot rasti človečnosti; žal pa se na tej poti v tem mojem času hudo spotikamo, nekateri pa tudi ovinkarijo, da ja ne bi stopili nanjo. Živeti svojo kulturo, ki jo seveda živimo vsak na svoj način, pomeni živeti ustvarjalno v svobodi z velelniki pameti in vsak po svoji vesti. Tudi sam se ob mnogih spotikanjih nahajam na tej skrotovičeni poti skozi svoj kratki življenjski čas kot nekakšen začasni romar na božjih poteh življenja.

Ko sem našel najlepša ustvarjalna vabila v možnostih, ki so mi jih ponujali Brižinski spomeniki, potem pa še vse drugi stari zapisi pradavne slovenske besede, sem si zaželel, da bi vsak od ustvarjalnih ljudi na Slovenskem mogel najti tak košček veselja v spoštovanju nebeško zasnovane razstave, ki se, kar mene zadeva, v tisočih starih slovenskih besedah v sedanjem času razgrinja pred nami. Ta veličastna razstava slovenske prabitnosti bi se morala kazati z našim odnosom v spoštovanju in občudovanju najprej našega jezika, potem pa še številnih podob pesmi, skladb, starih hiš, cerkva in gradiv, iger in stoterih drugih stvari, ki se kot izjemne narodove dragotine še ohranjajo skozi čas z našimi konservatorji, umetniki. Ta imenitna zakladnica vsega spoštovanja vrednega se nadaljuje s poezijo, prozo, umetniškim jezikom in vsem tistim, kar podaljšuje duh, vrednote slovenstva in kulture naroda skozi čas. Zase upam, želim in skromno pričakujem, da sem s svojim delom prispeval drobec k uresničevanju tega cilja.

*Čebelji vosek je
darilo narave.*

SVETLOBA IZPRED TISOČLETJA

Rezbarstvo, podobarstvo in pozlatarstvo so bili nekoč poklici, ki so se postavljali ob bok še bolj čislanim sposobnostim antičnih umetnikov, delujočih na področju slikarstva in kiparstva. Njihove veščine, umetniško izrazno moč in voljo do potankosti izmojstrene sposobnosti izraziti v barvah, kamnu in lesu lahko - še dolga stoletja potem, ko so bile ustvarjene - evropski človek najde in občuduje v množici cerkva, galerij in fasad, javnih in zasebnih zbirk ter še mnogokje, kjer njihova umetniška izrazna moč z izdelki rok in duha kljubuje stoletjem in tisočletjem. V vsem času z umetnostmi nagrajenega človeštva se je njihova ustvarjalnost najbolj razcvetela v dobi baroka, ko je izpod rok rezbarjev in pozlatarjev nastalo brez števila mojstrov. Te bodo ali so že preživele vse svoje ustvarjalce, čas, številne druge modne tokove in vse, kar se še ponuja v strahovito veliki ponudbi raznovrstnega človeškega ustvarjanja.

Tudi Slovenci smo se kdaj že z mnogimi rezbarji in pozlatarji priključili vsem tistim umetnikom, ki so z dletom v roki skušali na svoj način prispevati delež v sakralno umetnost po slovensko, opremljati cerkve in druge narodove objekte z rezbarjenim pohištvom in na ta način uveljavljati rezbarsko umetnost na tleh nekdanje Kranjske, sedanje Slovenije.

Nikoli v mladih letih - ko je bila glava polna misli na šport, prosti čas v naravi, plavanje, nogomet, potapljanje in vse ostalo, kar mi je ob siceršnjem prebiranju knjig izpolnjevalo mojo mladost - nisem pomislil, da bom kdaj pozneje dobesedno, popolnoma in docela z vsem bitjem predan lesu, njegovim strukturam, mehkobi, smoli in vsem drugim kemijskim

esencam, ki v njem počivajo in se dražeče sprehajajo do njihovih nosnic in čutil, ko mi posledično s svojo čudovito romantičnostjo oblikujejo tudi razpoloženje, predvsem pa odnos do narave in vsega stvarstva.

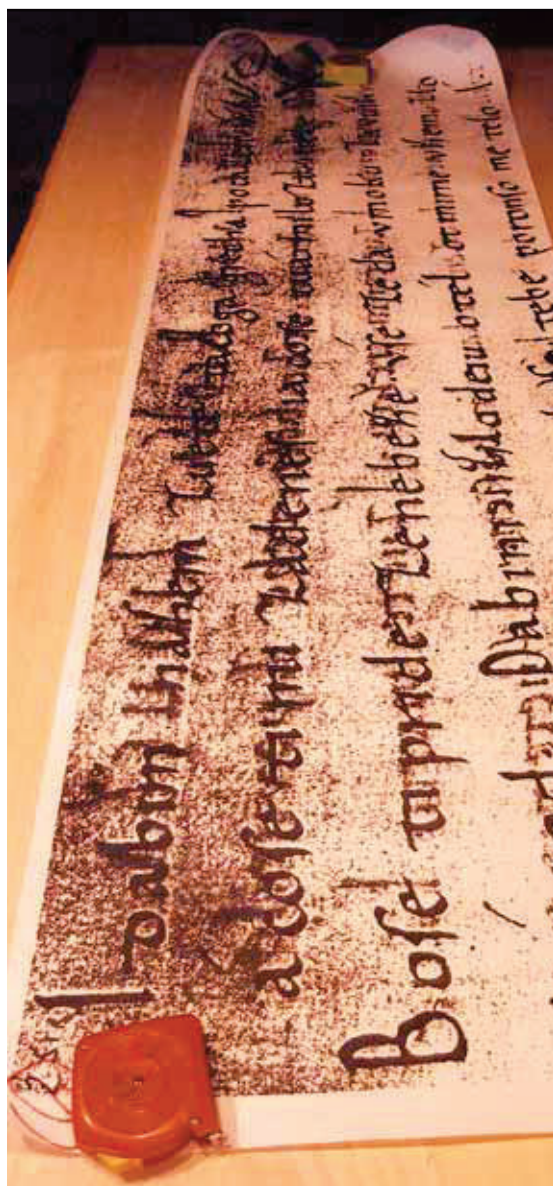
Potem se mi je zgodilo na pragu srednjih let, da mi je usoda porinila v roke lesene čoke, debla, šture in vsakršne kose lesa, iz katerih sem potem začel z dleti izvabljati oblike in podobe, ki so se mi zdele lepe in vredne oblikovanja. Množica lesenih izdelkov, ki je izšla izpod mojega dleta, je postala velika, z razstavami sem mnoge teh lesenih stvaritev skušal predstaviti tudi doma in drugje javnosti. Omenjena rezbarska dejavnost me je izpolnjevala ob mojem novinarskem delu in je postala uresničenje vsega, kar sem bil avtorsko v konkretnem času sposoben »dati od sebe«. Izpolnil sem kar nekaj zamisli, ki mi jih je navrglo iskanje izraznih možnosti v lesu.

Potem ko sem pred mnogimi leti - leta 1980 - našel kos velikega topolovega štora, v njem zagledal več izboklin (grč) in vboklin (špranje v lesu) ter prepoznal obliko obraza, me je neka nedoumljiva sila povabila, naj iz tega lesenega odreza naredim in ustvarim nekaj več, kot se je sam, naraven, kot je bil, predstavljal. Pridobil sem si nekaj ravnih dlet, les vpel v mizarstvo in začel! Iz grč so počasi nastajale oči, iz največje špranje so se raztegnila usta v širok, režec smehljal in kar naenkrat me je z delovne površine opazoval čuden obraz. Nenačuden spak me je gledal in opazoval v početju, ki mi je sčasoma postalo ljubo.

V tem trenutku se je začelo za moje življenje nekaj pomembnega, lotila se me je sla ustvarjanja v lesu, z lesom in iz lesa, sla, ki me drži že vsa ta dolga desetletja druženja v tem lepem in toplem materialu. Pobrskal sem po literaturi in ugotovil, da so ravno to, kar mi je usoda menda namenila za moj prvi izdelek, počeli že davni narodi, afriški pa počnejo še danes. Začel sem oblikovati afriške maske. Iz Kopro, kjer so se ustavljale

Lipovina je za rezbarja vabeča in topla tvarina.

*Beseda sledi besedi,
ko se te selijo na les.*

ladje, ki so na celino dovažale afriški les, sem uspel dobiti nekaj naročij eksotičnega afriškega lesa, pravzaprav je šlo za odpadke, in začel dolbsti mehki in lahki tropski les.

Izpod mojih dlet je nastala je množica mask, ki sem jim, kot se za maske spodobi, izdolbel ozadje, naličje pa je govorilo z vsake maske posebej s svojo strašljivo in grozljivo govorico. Bil je to čas, ko me je dleto in nešteto možnosti, da uresničim zamisli izdelav mask, popolnoma prevzelo. Navduševalo me je dejstvo, da sem lesenim, poprej popolnoma neuporabnim, kosom lesa izvalil izraze strahu, čudenja, jeze, veselja, zgroženosti, miru ali katerega drugih čustev, ki jih človek sam občuti. Z vso svojo močjo in rezbarsko veščino, kolikor sem je v tem prvem obdobju sploh posedoval, sem skušal vsa omenjena čustva preseliti v izraznost ustnic, nosu, obrvi, čela in mišic, ki na obrazu delujejo kot pomoč za izrazilo ustvarjalnega hotenja.

Na desetine zastrašujočih in bizarno delujočih afriških mask se je, vsaka v drugačni podobi, splazilo izpod mojih rok in dlet, ki so obsedeno dolbla v vsakršno lesno tvarino; predvsem afriških lesov, ki mi jih je v odpadnih koših dobavljal iz koprškega pristanišča moj stanovski koprski novinarski kolega **Franci Obolnar**.

Poglabljaj sem se v občutja afriških ustvarjalcev, njihove avtorske ambicije. Bili so (in so še vedno) močno povezani z živalmi, zato sem v tisti afriški les vstavljal rogove divjih živali, čekanke in druge strašljive zobe divjih merjascev ali kaj tretjega, kar sem presodil, da bo prispevalo k bolj pristnemu afriškemu videzu mojih izdelkov. Kmalu se mi je pokazalo, da s svojimi epigonskimi afriškimi izdelki niti slučajno ne dosegam mojih slavnih bosopetih Afričanov, ki praktično brez orodja, kakršno je bilo meni v podrobnostih na voljo, dosegajo ugodnejše rezultate meni nedosegljivih mojstrstev. Ko sem spoznal tematsko

pomembnejše stvari, se mi je odmaknilo dleto od afriških mask in lotil sem se izdelovanja starih pisav, inicialk in drugega takega zanimivega gradiva, ki me je izpolnjevalo le še fizično.

Po tem obdobju se mi je v nekam trenutku tudi zgodilo, da sem se z nekaj zagozdami lotil velikega pokončnega lipovega čoka. Nad tem, kar se mi je pri tistem posegu v notranjost čoka razkrilo, sem se hipoma navdušil, saj sem v notranjosti obdelanega masivnega kosa lesa našel z razkolom množico grč, preklanih ali le nalomljenih iverí ter nevsakdanjo, le meni v tem kosu razkrita lepoto lesenih pasaj, tkiva, letnic in drugega, krasnega, naravnost fantastičnega notranjega ustroja lesa in ustvarjalnosti narave.

Ko sem najdeno bogastvo iz sredice lipovih kosov pokazal nekaterim prijateljem, so se tudi oni navdušili ob dejstvu, da je vsakokratni lesni razkol - ki sem ga običajno osredil v pokončno pravokotno obliko - le eno samo enkratno in nikoli in nikjer ponovljivo dejanje oblike. Zaneslo me je potem, ko so me povabili nekam v gozdove nad Logatcem, kjer so mi ponudili množico padlih, torej že požaganih lip. Ko sem se znašel med njimi, nisem premišljeval drugega kot le, katere oblike se mi bodo v razkolu razkrile. V velikem in napornem transportu sem uspel tisto množico preseliti na domače dvorišče, kjer sem več tednov vihtel težko kladivo in se jezil nad jeklenim zagozdami, ki nikakor niso hotele v sicer mehko (a grčasto) lipovino. V jezi, ki je za tako silovito vihtenje kladiva vsekakor potrebna, pa se mi mnogokrat ni izšlo tako, kot sem želel. Debla so pokala po svoje, narava mi ni pustila, da bi velikokrat uresničil tisto, kar sem si prizadeval in z vsakim kosom nameraval najti v sredici posameznega debla.

Soočen sem bil z veliko odpadka, s katerim potem res nisem imel kar početi. Lipovina, posebej še sveža, nikakor ni dobro kurivo, saj sama po sebi pač noče veselo goreti, če ob sebi nima drugega lesa, bolj obdarjenega s smolami ali eteričnimi olji; lipa jih namreč nima.

*Tisočkrat pogledam:
kako je že zapisano
v osnovnem zapisu?*

Dolga stoletja se ni nihče ukvarjal z okrasjem pisnih dokumentov slovenstva.

Zgodilo se mi je tudi to, da je bilo ob meni vse več ljudi, ki se jim moje početje ni zelo nič posebnega. Še več; nekateri so se začeli norčevati iz mojih lepih razklatih struktur, ki je vsaka zase razgrinjala posebno, unikatno bogastvo lesne sredice - narave v najlepši podobi.

S to lepoto, ki sem ji bil zelo osamljen občudovalec njene krasote, sem pripravil tudi tri ali štiri razstave, ki pa niso vzbudile kaj prida pozornosti. Tudi potem ne, ko sem v take lesene razkole z lepili nekako vračal tiste elemente, ki so po mojem mnenju vanj spadali in jih les, ko je šlo za njegovo izraznost, ni mogel pogrešati. S krhkostjo lesenih iveri, dletovih odkruškov in različnih viter, vzeti iz odreza, tudi nisem spodbudil kaj prida dobrih odmevov, tako da sem po letu ali dveh nekako opustil moje »razklanke«, kakor sem izdelke še prej poimenoval. Seveda sem se nad njihovo lepoto, ki sem jo v lesu sam iskal - in našel - navduševal še naprej. Sosedom in nekaterim prijateljem sem podaril kakih dvajset ali trideset takih razklank, vendar so kmalu eden za drugim, to sem z žalostjo opazoval, snemali s svojih sten omenjene razklanke in jih nadomeščali s slikami: vsak seveda s slikami po svojem okusu. Je pa vedno tako, to sem ugotovil že zdavnaj: kar je podarjeno, je malo vredno, za kar je treba plačati, je vredno več, saj vsak bolj spoštuje svoj (težko prislužen) denar, kot pa tvoje avtorsko (četudi težaško) iskanje in podarjen izdelek, za katerega ni treba plačati.

Medtem sem bil v množici svojih aktivnosti (kot tudi že mnogo prej) zelo navezan na svet slovenskega ornamenta. Pridobil sem si vso možno in dostopno literaturo mojstrov ornamenta **Alberta Siča**, **Ivana Podborška** in **Jožeta Karlovška**. Navdušil me je posebej slednji, Domžalec starega kova, ki je slovenskemu ornamentu, to lahko zatrdim, posvetil vse svoje življenje. Razen naravnost obsedenega zbirateljstva se je Jože Karlovšek (1900-1963) z vso življenjsko močjo zagnal v avtorsko ustvarjanje novih in novih

ornamentalnih vzorcev - tako detajlov kot kompozicij, ki so šle v stotine predlog, naravnost navdušujoče kakovosti. Umetnostni zgodovinar Nace Šumi je v svoji knjigi o njem zapisal: Ornament mu je bil vse in vse mu je bilo ornament.

Ornamente, ki sem jih začel izdelovati v velikem številu, pa sem ponudil na tablah, na katere sem umeščal tudi najrazličnejše kose kovanih predmetov iz kmečkega življenja. Ti predmeti, zvečine je šlo za kose kmečkih voz, so seveda imeli tudi svoja poimenovanja, šlo je povečini za popačene nemške besede. Le redko kateri od teh starih, z rjo obdanih predmetov, je imel slovensko ime, zato mi je bil v mojem delu poseben izziv, da sem za posamezen kos, ki se je znašel pod kovačevim kladivom pred stotimi ali stopetdesetimi leti, skušal najti slovensko poimenovanje. Nekaj poimenovanj je v slovenskem jeziku že znanih, povečini pa šele v tem času najdevamo ustrezne slovenske izraze za staro kovano lepoto. Ornamentom sem namenjal rdečo barvo, kovino in les pa sem obdal v baržunasto temino, ki je z rdečo prinašala lepo stendhalovsko sozvočje lesenega izdelka s kovino. Nekaterim moja temno siva, skoraj črna osnova omenjenih izdelkov ni bila všeč, ampak tako je bilo - dokler je trajalo. Opus se je zaključeval, moja iskanja pa so se nadaljevala.

Potem sem se lotil izdelave ur. Ker sem z lesenim izrezljanim okrasjem posegel v obdobje secesije, sem se znašel med množico secesijskega okrasja, ornamentalno zasnovanega lepotenja predmetov, kakršnega so se lotevali ob koncu devetnajstega stoletja, vse do dvajsetih let dvajsetega stoletja. To obdobje, predvsem pa množica dekorativnih detajlov sta mi bila že od nekdaj zelo všeč, zato sem v ustvarjanju teh ur rad in z užitkom posegal v to zakladnico. Velika likovna čistost, disciplina ustvarjalcev in urejena lepota - vse to me je prepričalo, da sem za začetek skušal dognati čim več od onega, kar človek mora vedeti, če se želi resno ukvarjati s kako stvarjo. Prebral ali pregledal sem deset knjig

Kdo bi vas razumel, misli izpred davnih stoletij?

o omenjenem obdobju, predvsem pa sem si znosil na kup na stotine motivov, med katerimi sem iskal detajle, ki bi jih lahko vključil v svoje avtorske rešitve pri zasnovi mojih secesijskih ur. Ko sem tak detajl ali iskani motiv našel, sem ga skušal avtorsko obdelati; tako da sem ga lahko umestil na svoj izdelek. Taka ura potem ni bila le funkcionalni dodatek hišni opremi, postala je dekorativen del notranjosti vsakega doma, v katerem se je moja ura znašla. Pri tem sem užil kar nekaj priznanj celo likovnih ali umetnostnih strokovnjakov (**dr. Ivan Sedej**), zato sem dobil z njimi veliko spodbud, da s tako zasnovanim delom nadaljujem.

Kar zadeva ure - dolgo so me spremljale te žive lepote. Všeč so mi bile že zato, ker so si jih ljudje, ki sem jih jim podarjal ali prodal, nenehno ogledovali, vsakič, ko so pogledali na uro. Všeč mi je bilo, ko sem jim vgrajeval mehanizme, da so pod mojimi rokami oživele in ljudem postale vsakodnevne sopotnice. Skoraj vse sem, preden so se druga za drugo odselile iz hiše, tudi fotografiral. Za njimi so potem ostali trije debeli fascikli fotografij teh mojih nenavadnih hčera, ki so se razšle po celem svetu. Za darila ali kakšen drug namen so jih raznesli po vseh kontinentih, kjer jih večina nemara še danes ljudem meri čas.

Povečave s papirja skrbno preseljujem na lipovino.

MED STAROSVETNIMI SPOMENIKI PISMENSTVA

Zgodilo se je dokaj zgodaj, da sem v neki knjigi - po dolgih letih, odkar sem se v gimnaziji bežno in bolj na hitro seznanil z njimi - odkril vrednoto Brižinskih spomenikov. Tisočletje je mimo, odkar sta patra (ali morda trije) nekje pri Vrbi na Koroškem zapisala tedanje molitve v slovenskem jeziku. Pogledam in skušam jih prebrati. Ne gre! Zazdi se mi, kot bi gledal turško pisavo. In v hipu, ko vidim, da sem ob svoji tisočletni pisavi tujec, sklenem temu narediti konec. Priskrbim si ne prav poceni faksimile - natančni posnetek dragocenega originala - teh starih zapisov in znosim na kup vse, kar mi je bilo dostopno zapisanega o našem prvem zapisu izpred tisočletja. Brž ugotovim, da je gradiva, ki ga imam spoznati, veliko, zelo veliko!

V prvih korakih se potem potopim v sporočila: »Eče bi djed naš ne segrešil« (Če bi ded naš ne grešil) »te na vjeki jemu be žiti« (večno bi živel) ... Potem naprej in naprej kopljem s čedalje večjo strastjo in z močjo uma na krilih radovednosti - najprej v besedilu in še dalje. Nenadoma se mi utrne misel, da vse to bogastvo starega slovenskega izraza in preprostost te spokorniške misli prenesem še na svoje sporočilno gradivo - les. Od tod je le še korak. Z episkopom prenesem besedilo na zid, od tam gre na papir, s papirja, ki sem mu podložil indigo, na les. Na štiriintri-desetih velikih tablah potem zaživi celotno besedilo: spovedna molitev, pokora in misli o tem, kakšna ravnanja so nekoč ljudem pomenila greh, danes pa ne več. Grehi dedov, o katerih berem, da se jih je treba s sklonjeno glavo sramovati in se jih spovedovati, niso več grehi. Velikokrat so za one, ki želijo napredovati, uspevati, prodirati gor in naprej, neizogibna lastnost, ki omogoči in zagotavlja uspeh. Kakšen salto mortale!

Ob začrtanih linijah črk na velikih in debelih lipovih ploskvah (mnoge sem zlepil iz dveh delov) zarežem z rezbarskim nožičem in sežem v lipovo tkivo slab centimeter globoko in še z dleti potem. Črko za črko, besedo za besedo, reliefno izbežam na dan, previdno, skoraj boječ rinem mala dleta v vse tiste lesene krivine, ovinke, loke in linije. Pred mano, izpod mojih rok, nastajajo besede, sklopi besed, ki jim velikokrat ne vem pomena. Ampak večkrat, ko sedem k svojim lipovim plohom in k zapisanemu na njih, bolj mi postajajo domače te besede, sporočila, misli in tisto, kar skušajo bralci iz davnine povedati v sedanjost. V delu, ki ga težko merim v urah, ali dneh, v mesecih pač, v letih še bolj, postajava prijatelja - njihov svet in ljudje izpred tisočletja, ki so spomenike pisali, in jaz, ki štirideset generacij kasneje prodiram z umom, mislijo in srcem vanje. Tedaj ugotovim, da mi je lepo, da sem pravzaprav nagrajenec usode, privilegiranec med vsemi, ki bi se tudi lahko podali v ta svet, pa se niso.

Vsa ta občutja, ki so mi podarjena, vzamem kot veliko nagrado, ki je ni mogoče meriti z denarjem, materialnim plačilom ali s čimer koli drugim. To nagrado, ki mi je tako nenavadno izplačana, štejem za največjo milost, ki mi jo je rezbarsko delo navrglo. Za nagrado jemljem tudi priznanje, da sem smel spomladi leta 2003 - le mesec dni potem, ko smo postali člani evropske zveze narodov - brati v Narodni univerzitetni knjižnici (NUK-u) še iz slovenske knjige vseh knjig, Abrahamovega kodeksa, kamor so Brižinske spomenike pred več kot tisočletjem zapisali, Nemci pa so nam omenjeno knjigo sedaj posodili za dober mesec dni.

Dolge kolone čakajočih Slovencev so se v tisti pomladi 2003 vile pred Plečnikovo lepotico, da pričakajo možnost vstopiti v zatemnjen prostor, obdan s številnimi črnimi zastori. V prostoru, v katerem so zagotovili stalno 50-odstotno relativno vlažnost, ni bilo ničesar, le na sredini je stala osvetljena manjša steklena vitrina, v njej pa je bil na moder žamet položen Kodeks škofa Abrahama. V tej zajetni knjigi raznovrstnih nemških in latinskih besedil je tudi

9 strani iz desetega stoletja, popisanih v slovenskem jeziku. V pisavi karolinški minuskuli (Slovenci, kot je znano, do Trubarja skoraj nismo imeli pisne tradicije), se je na odprtih dveh straneh bleščal nekakšen evangelij slovenskega jezika. Prosili so me, da sem obiskovalcem (bili so menda s Koroške) prebiral iz te svete knjige Slovencev besedila Brižinskih spomenikov.

Bilo je nepozabno, tega trenutka in te možnosti, ki mi je bila dana, ne bom nikoli pozabil. Potem sem, bilo je nekaj let pozneje od tega trenutka, v isti sobi, vendar tedaj nezastrti, smel razstaviti 48 tabel »svojih« Brižinskih spomenikov v lesu.

Omenjena srečna dogodka sta mi v zavest naplavila novo zamisel, da se lotim še rezbarjenja Stiških rokopisov, nastalih leta 1428 v Stiškem samostanu izpod rok menihov češkega rodu.

Besedilo teh spomenikov, enako kot Brižinski spomeniki, prinaša veliko lepih, nenavadnih misli, ki mi tačas prinašajo veselje, izražajo duhovni mir in izpopolnjujejo ta, pravijo, že seniorska leta življenja. Življenja, katerega mi je ozaljšalo delo z nožiči in dleti starih rezbarjev.

Danes, ko poznam skoraj ves duhovni svet prvih piscev slovenskih besedil, se mi z vso upravičenostjo lahko zapiše, da se mi je zgodilo nekaj velikega, osrečujočega, takega, da me je velikokrat zbezanega v tem še bolj zbezanem svetu vrnilo k duhovnosti, razmišljanju in presojanju, kakšno življenje je človeku v resnici sploh živeti. Po srečanjih s prvimi slovenskimi zapisanimi besedami sem postal drugačen človek, ki na zdajšnje življenje gleda drugače in ki ve, za katere stvari se splača žrtvovati svoj čas, napor duha in telesa. Nagrajen sem za vse dolge mesece in leta, ki sem jih prebil sklonjen nad lipovimi deskami in tablami ter prevzet nad svetom, ki se je iz preteklosti in vrednostnega sveta prednikov pretopil tudi vame. To je edino, pravzaprav pa tudi najbolj dragoceno plačilo, ki sem ga za svoje delo mogel dobiti: Iz prepričanja in po premisleku zato kličem: Deo gratias!

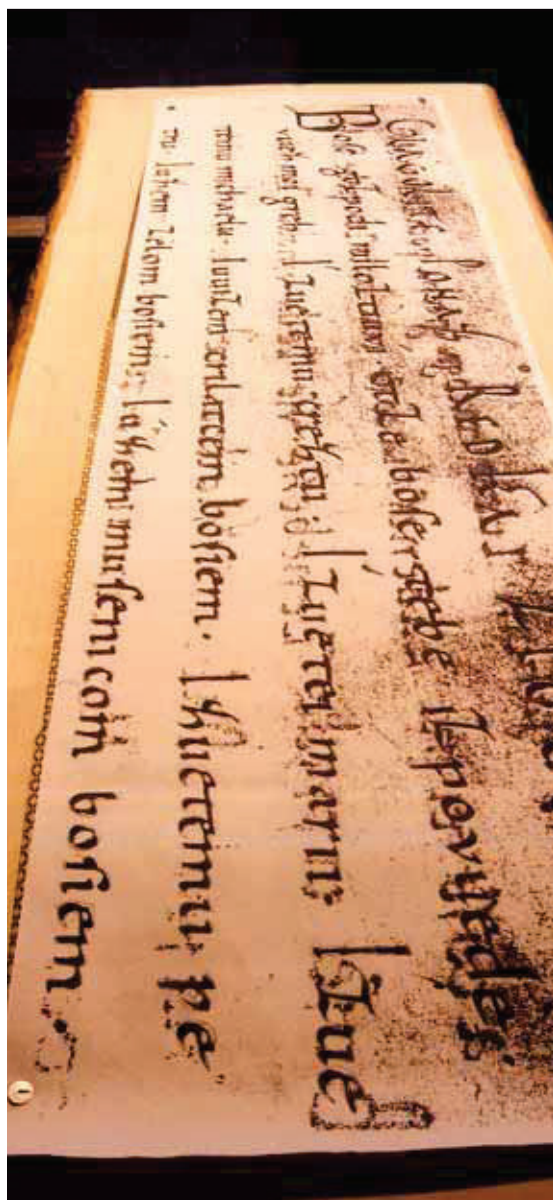
Davno zapisano venetsko voščilo: Bodi zdrav, čil, krepak!

VENETSKI NAPIS NA SLOVENSKEM

V letu 2012 sem spoznal nadvse zanimivega človeka, **mag. Vinka Vodopivca**, posebnega strokovnjaka, ki pa je dobršen del svojih raziskovanj in ljubiteljskega prizadevanja usmeril v preteklost. Z vso ljubeznijo, ki jo je lahko opaziti samo pri ljudeh, kateri svojih raziskovanj ne počnejo za denar, se je lotil z nenavadnega arheološkega, zgodovinskega in svojevrstnega jezikoslovnega dela - nastanka in razvoja naroda, to je tako imenovane etnogeneze Slovencev. Iz teh njegovih raziskav je izšlo več knjig (predvsem o starejši slovenski etnogenezi), v katerih je na materialnih dokazih, kamnitih spomenikih, reliefih in drugih takih dokazilih gradil svoje teorije in videnje nastanka in razvoja etnije Slovencev, v konkretnem jezikovnem smislu, vendar tudi v duhovnem pomenu.

Mag. Vinko Vodopivec me je večkrat obiskal, tudi sam sem bil pri njem doma na zahodnem robu Rožnika - pod Drenikovim vrhom. Njegovo delo, ki človeka navduši zaradi velike zaverovanosti avtorja v nove rešitve, še nepoznane, nepredstavljene in, žal, tudi po predstavitvah nerazumljene, me je pritegnilo, da sem še v letu 2012 za Radio Slovenija pripravil po pogovorih z njim daljšo radijsko oddajo. Mož me je z vsako svojo izjavo in tezami o najstarejših materialnih ostankih, ki že od kamene dobe pripovedujejo zgodbe o življenju na ozemlju današnje Slovenije.

Nekatere od teh podatkov je Vinko Vodopivec že uporabil v petero zbornikih projekta **Korenine slovenskega naroda**. V njih je oral ledino in razširjal obzorja primerjalnega jezikoslovja z razbiranjem doslej neznanih in nepojasnjenih vsebin vsakršnih starih zapisov, največkrat zapisov, vklesanih v kamen. Pri Vinku Vodopivcu me je posebej navdušilo njegovo samohodstvo,

Berem: Govorite, molite za nami ...

njegova raziskovalna sla in neuničljiva trmoglavost po svoje raziskovati področja, za katera se je etabrirana strokovna javnost že davno odločila, da so dokončno in za vse čase raziskana. Za mag. Vinka Vodopivca so značilne primerjave v razumevanju različnih napisov, ki jih zahodnoevropski jezikoslovci in raziskovalci nikakor niso znali razvozlati. Pojasnjevali so jih, uporabljajoč značilnosti latinskega in grškega jezika, zato jim nikakor niso prišli do prave razlage. Vendar pa so, po Vodopivčevo, venetski, retijski in etruščanski jeziki mnogo starejši in so pravi muzej za razumevanje predantičnih govorov, zato so postale Vodopivčeve teze in razlage prepričljive in potrjujejo slovenščino kot najustrežnejši jezik za razumevanje starih napisov.

S takimi gledanji se je mag. Vodopivec postavil kot avtor, katerega teze in tačas še nepriznanih pojasnil o etnogenezi slovenskega naroda ter o resničnem ozadju številnih materialnih, zvečine kamnitih napisov, se bodo strokovnjaki šele morali lotiti. Bodoči raziskovalci bodo na osnovah, ki jih je on postavil, lahko v prihodnosti nadaljevali njegovo delo; nekatera spoznanja bodo potrdili, druga spremenili, nekatera morda ovrgli. Mag. Vodopivec je vedno trdil: »Velika škoda je, ker se omenjenega dela ni lotila že prejšnja generacija znanstvenikov in akademikov.«

Zaradi njegovih zelo neposrednih, to je direktnih in nič kaj v vato zavutih izjav v moji radijski oddaji, sem od svojih predpostavljenih slišal kar precej karajočih besed. Mag. Vodopivec je namreč v oddaji zelo neprizanesljivo obračunal z zgodovinarji in dosedanjimi razlagalci prve slovenske poselitve, ki brez kakršnih koli materialnih dokazov trdijo, kako je v 6. stoletju potekalo preseljevanje plemen iz Zakarpatja proti našim krajem. V petero njegovih knjigah in zbornikih o etnogenezi Slovencev najdemo številne kamnite, glinene in skrilnate spomenike z množico vklesanih, vrezanih, izpraskanih ali drugače v trdo materijo vdelenih sporočil, zapisov, izrekov, gesel, v množici pa tudi nepojasnjenih znakov.

Vsa ta množica sporočil, ki nas v razdobju več kot dveh tisočletij nagovarja v današnjem času, govori o pismenosti ljudi, ki so nekoč živeli na naših tleh. Z mnenji prijatelja mag. Vinka Vodopivca in množice drugih pristašev teorije o venetskem poreklu Slovencev so bili naši predniki tod naseljeni že zdavnaj pred onimi, ki jih sicer v etabrirani položaj prvonaseljencev postavlja aktualna zgodovinska znanost. Neprizanesljivo so ravnali z njim, mojim nerazumljenim prijateljem mag. Vodopivcem.

Objavil je več strokovnih člankov tudi s področja vrednot in kulture, fizike, čustvene in duhovne onesnaženosti etike in morale ter več kritičnih razmišljanj o osnovnem, srednjem in visokem šolstvu. Lotil se je vprašanj odgovornosti in liberalizma, množičnih kršitev človekovih pravic, lažne, navidezne in ponarejene zgodovine ter avtorjev, ki so takšno zgodovino uresničevali v svojem sprevrženem delu brez materialnih dokazov za svoje trditve. Ko se je upokojil, se je še bolj posvetil slovenskim koreninam, v glavnem kamnitim »dokumentom« starejše evropske in tukajšnje etnogeneze. Bil je velik strokovnjak, njegovo delo je temeljilo na raziskovanju dostopnih materialnih dokazov, ki doma ni zaslužilo ustreznega priznanja, v tujini pač. O tem govorijo številne mednarodne konference ter devetero zbornikov, v katerih se je uveljavil kot unikatni, največkrat najavtoritativnejši avtor.

Njegovemu spominu v opombo sem v les vrezal najbolj prepoznaven napis z bronaste situle, ki so jo našli kilometer jugozahodno od vasi Škocjan na Krasu. Po ugotovljenih značilnostih so jo uporabljali v četrtem ali petem stoletju pred Kristusom. Napis na situli **OSTIAREJ** pomeni željo ali napitnico, prevajajo pa ga kot **Ostani zdrav** (tudi jar, mlad, čil, krepak). V slovenskem besedišču je pod geslom »jar« (SSKJ - 1994, stran 357) mogoče najti dva pomena: prvi zadeva žito, ki se seje spomladi (torej jaro žiro), drugi pomen pa je bil uporabljen v povezavi z novonastalo gospodo ali višjim družbenim položajem (jari meščan, jaro ali novo plemstvo, jari bogataš, jara gospoda).

Zložena molitev prednikov.

O BRIŽINSKIH SPOMENIKIH BI MORALI VEDETI

Brižinski spomeniki, nastali so med leti 972 in 1039, so največja pisna dragocenost slovenske kulturne zavesti. Poimenovani so po nemškem mestu **Freising** (v slovenskem prevodu gre za **Brižin**), kjer so našli zbornik srednjeveških latinških rokopisov. Poimenovali so ga **Kodeks škofa Abrahama**. Zbornik je bil v starem škofijskem središču najprej last škofov cerkve. Bavarska škofija je imela od devetega ali desetega stoletja posestva ter cerkveno in posvetno oblast na delih slovenske zemlje (npr. ob Vrbskem jezeru, v Škofji Loki s širšo okolico in na Zgornjem Koroškem), zato si lahko razlagamo, zakaj je prišlo do vpisa slovenskih cerkvenih besedil v sicer bavarski cerkveni zbornik. Potem ko so ga leta 1803 v Freisingu našli, so ga štiri leta pozneje prenesli v Münchensko državno knjižnico, kjer je še danes. Prav v Münchnu so v zborniku odkrili troje nenavadnih, za nemško okolje nerazumljivih zapisov, za katere pa se je hitro ugotovilo, da gre za zapise v slovanskem oziroma slovenskem jeziku. Kodeks škofa Abrahama obsega 169 pergamentnih listov, slovenska besedila pa so napisana na listih, 78, 158, 159, 160, 161. Rokopis je zvezan iz šestere različnih zvezkov ali delov v eno knjigo (liste je pisalo več različnih piscev). Slovenska besedila sta pisala dva avtorja: prvega ena roka, drugega in tretjega pa spet druga oseba. Zapisani so v karolinški minuskuli - pisavi, ki je bila od Karla Velikega razširjena kot prevladujoča pisava tedaj pišoče Evrope v latinskem jeziku. Paleografska analiza je ugotovila, da so bila besedila pisana okoli leta 1000, in sicer v tisti obliki pisave, ki je bila takrat na Bavarskem običajna. Poteze, oblike črk, ligature, kratice in drugi znaki govore v prid tej ugotovitvi.

- 24 -

© PRVI BRIŽINSKI SPOMENIK

*Govorite za nami teh malo besed
Bog, Gospod milostljivi, Oče Bog, Tebi izpovem ves
moj greh, in svetemu Križu, in sveti Mariji, in svetemu
Mihaelu, in vsem krilatcem božjim, in svetemu Petru,
in vsem slom božjim, in vsem mučenikom božjim,*

Lu hem vne ncom bošam. Lu Lem de vuam praudnim. Lu ke
praudnim. kebe bošrabe. cho ku bta iz povueden. u ket moih
greh. Lu veru u. da mve no hem. Zuee boufi ite se na on
svet. pakite uštati. na hod III den. Imeti mi est vuot
potem. Imeti mi te. oc puštat moih grechou. Boše

... in vsem vernikom božjim in vsem devicam pravičnim, in vsem pravičnim. In tebi, božji služabnik, hočem biti izpovedan vseh mojih grehov, in verujem, da mi je, ko sem na tem svetu bil, iti na oni svet, pa spet vstati na sodni dan. Imeti mi je življenje, po tem imeti mi je odpustek mojih grehov. Bog ...

... milostljivi, sprejmi mojo spoved mojih grehov: kar sem storil zla do tega dne, potem ko sem bil na ta svet poslan in bil krščen, kar pomnim ali ne pomnim, ali hote ali ne hote, ali vede ali ne vede, ali v krivi prisegi ali v laži, ali v tatvini ali v zavisti, ali v skrunitvi ...

milostlivi. pri mi mo v iz povued. moih grechou. ke
vsem zvonl zla. potden pongese bih na hi zvuer
vnuaken. ibih cristen. ke pomngu ih ne pomngu. ih
vuolu ih ne vuolu. ih vuede ih ne vuede. ih vone praud
na ruc. ih uki. ih varte. ih kavunha ih v vlna hi

Ih vhinistue. ih ese mi hetomu chotelo. emuse mibi. ne doš
talo. choteti. lu v poglagolani. ih špe. ih ne špe. lu ese
telem. ne zpa hal nedela. m lu eta vuecera. m mega
potra. Inoga mnogoga. ese proti bogu. i proti me
mu crebtu. Ti edin boše. vuel. caco mi tega potra

... ali v nečistovanju, ali ker se mi je hotelo to, kar se mi ne bi smelo hoteti, ali v obrekovanju, ali špe ali ne špe, ali ker nisem spoštoval nedelje, ali svetega večera, niti mojega posta in drugega mnogega, kar je proti Bogu in proti mojemu krstu. Ti edini, Bog, veš, kako mi je v tem potre- ...

... ba velika. Bog Gospod milostljivi, Tebe milosti prosim za te našete grehe in za druge mnoge, in večje in manjše, ki sem jih storil. Za té Tebe milosti prosim, in sveto Marijo, in vse svete.

ba vuelica. Boše goz podi milostlivi. tebe ze mil
tuoniv. od vsh potle nih greh. I. od nich mno leh.
lu vuensih. i min sih. Ete telem zvorl tet zetebe
mil tuoniv. I. sveta mari. lu vlem hveta m

I dābim nāhem tūete tacaoga grecha pocalen v hēl.
 ācose tūmī zadeneš ia cose tuā milošt. mebe lubo
 Bofe tūpride tenebeše vse tēda v moku. Lavu h
 nārod. Dabim h lodeu otel ot mīme v hēn tlo
 oeiem miloštavui bofe. tebe poronfo me telo. I

In da bi na tem svetu za tak greh kazen nase vzel, kakor mi Ti zadeneš in kakor je
 Tvoja milost in Tebi ljubo. Ti si prišel z nebes, in že si se dal mučiti za ves svet, da
 bi nas zlodeju otel. Otni me vsem zlodejem, Milostljivi Bog, Tebi izročam moje telo, in
 ... moje dušo, in moje besede, in moje delo, in mojo voljo, in mojo vero, in moje
 življenje. In da bi zaslišal na sodni dan Tvojo milost veliko s tistimi, ki jih pozoveš
 s Tvojimi usti: Pridite, Očeta mojega izvoljeni, prejmite večno veselje in večno
 življenje, ki vam je pripravljeno iz veka v vek. Amen.

mo dušo I moia. Ulovueša. I me delo. I mo vuolu
 I mo vueru. umoi svuot I dabim u h liffal na lodni
 den tuo milošt vuelu. tēmi tēse v h o v ues tvoi
 mi v h n I ndete ot h a mega I vuolienī pri
 me v uesne v ues h e. I v uesni svuot I sev
 tē h t. ugo toulēno. I h uueka v uuek. a men

Prvi in tretji spomenik prinašata spovedna obrazca, drugi pa je nagovor o grehu in pokori. Gre torej za del pridige, s katero je mašnik želel svoje vernike spodbujati h kesanju. Tako pomenita drugi in tretji spomenik vsebinsko zaokroženo celoto.

Besedila niso izvirna, ampak so nastala kot prevodi latinskih in nemških predlog, ki so bile tedaj v rabi v zahodni cerkvi; predloge, po katerih so nastali zapiski, so tedaj segale morda celo dvesto let v preteklost. Morda so celo že okrog leta 800 obstajali prvi zapisani teksti za krščansko bogoslužje (žal niso ohranjeni), s katerimi je duhovnik moral takrat z ljudstvom moliti v njegovem jeziku glavne potrebne molitve in mu v njegovem razumljivem jeziku razlagati temeljne verske resnice. Le del teh molitev se je ohranil v Brižinskih spomenikih. Najpomembnejše od vseh besedil je govor - pridiga o grehu in pokori. Gre za pridigo, v kateri duhovnik vernikom na kratek in pregleden način razlaga krščanski nauk s posebnim poudarkom na grehu in zveličanju. V njej je vernikom povedano, da je zaradi Adamovega izvirnega greha prišla nad človeštvo vrsta nesreč, skrbi, bolezni in na koncu celo smrt. Vernike opominja, da se je treba odpovedati pregreham, malikovanju, tatvinam, umorom, krivim prisegam in sovraštvu, če želimo doseči zveličanje. Za zgled postavlja krščanske mučence in svetnike, ki so opravljali dobra dela za soljudi. Ob sklepu vernike povabi h kesanju, saj na koncu človeka čaka božja sodba: sojen in pogubljen bo, če bo opravljal slaba dela, zveličan pa, če bo delal v življenju dobro.

Tu pred nami so zdaj ti spomeniki v podobi, kot sem jih z največjo mero skrbi, pozornosti, spoštovanja in ljubezni do prednikov zmožel. Besedilo prvega Brižinskega spomenika sem razdelil na sedem velikih ploskev, drugi spomenik sem izrezljal na trinajstih tablah, tretjega pa na devetih. Ob vsaki moji leseni izrezljani tabli v nadaljevanju lahko preberete prevod konkretnega besedila v sodobni slovenščini.

DRUGI BRIŽINSKI SPOMENIK

Če bi ded naš ne grešil,
bi mu na veke bilo živeti,
starosti ne prejeti, nikoli
skrbi imeti, ne solznega
telesa, temveč na veke
bi mu bilo živeti. Ker je
bil z zavistjo Neprijaznega
izgnan ...

Če bi ded naš ne grešil,
bi mu na veke bilo živeti,
starosti ne prejeti, nikoli
skrbi imeti, ne solznega
telesa, temveč na veke
bi mu bilo živeti. Ker je
bil z zavistjo Neprijaznega
izgnan ...

Od slavnobojne loam
nana ročlo vuzla
stata lperlab boi
do nemoka lllle
da zemre lpagbra
epia pomenem Ze
dasimo uuebofi na
tesenle botomu M

... od slave božje, po tem so na rod
človeški bolečine in skrbi prišle, in
bolezni, in po tem redu smrt. In
vendar, bratje, spomnimo se, da nam
tudi sinovi božji rečejo. Zato o- ...

... pustimo ta mrzka dela, ker so dela
satanova, ko žrtvujemo, brata oklevetamo,
kot tatvina, kot uboj, kot poltenosti naslada,
kot prisege, ki jih ne spoštujemo, temveč
jih prestopamo, kot sovraštvo. Nič pa
od teh del ni bolj mrzko ...

Atanem Zeb murZeb
del Efesurt dela foto
nina Efesutu tuorum
brara oclavustam Ef
tazua Efesutu Efesutu
ugongenige Efesutu Chai
se lb nepalzem nuge pro
stapam Efene nauužo
nuzos reb del murZene

pred božima očima mo
fese pozomu Zinzi un
deci Nam razumea
esebese ppuuar Zhou
veza yula take ato
se uningelun teje ne
pnaZnma uz nenaun
dese Abofu uzlubise

... pred božjimi očmi. Morete
zatorej, sinki, videti in sami
razumeti, da so bili poprej ljudje
v lice prav taki, kakor smo tudi
mi, ter so dela Neprijaznega
zasovražili, božja pa vzljubili.

Zatorej se zdaj v njih cerkvah klanjamo
in se jim molimo in v čast njih pijemo
in obete naše jim nosimo za odrešitev
teles naših in duš naših. Prav takšni
pa moremo tudi mi še biti, če ista dela
začnemo delati, ki so jih ...

da bocomu nane tjeveu
vab ich članam Ze Imod
lum Ze im IZeti ich
pigem loben nasse m
neZem OZcepafgeruge
telez nasich iduf nasich
Ujgefenoten inuente
bum ecce tage deba
nasnem delam taseo

ni delase Onibo las
na nago vuedhu sag
na naborachu bolia
obuiachu naga ode
achu malo mogonda
umebose boZledado
mrzna Zigaretahu fan
nal bodera vru Zunge

... oni delali. Zakaj oni so
lačnega hranili, žejnega
napajali, bosega obuvali,
nagega odevali, onemoglega
v imenu božjem obiskovali,
mrzlega ogrevali, tujca
pod krove svoje ...

... vodili, v temnicah in v železnih
verigah zaklenjene obiskovali, in
v imenu božjem jih tešili. S temi,
s temi deli so se ti Bogu približali.
Tako, sinki, je tudi nam moliti
prav temu vse- ...

uvedechu Ujum
niZab in ZeleZneb
vvořich Udepenh
boZcekachu Uime
bofie te ureffahu
tami vanaZe del
bogu brupfale tao
Zinzi inam Ze mod
lum vumuge vurch

... višnjemu Očetu Gospodu, dokler nas prav
tja ne vseli, v kraljestvo svoje, ki je pripravljeno
od konca do kraja izvoljencem božjim. In smo,
bratje, pozvani in poklicani, pred njegovim
obličjem se ne ...

nemo Očtu Gospodu do
dani tamoge vzed
li vZezarftuo suoge
Eseieft ugorouleno iz
eoni doconi izvvo
lenico^{son} bofsem lgezm
bræeta boZuuam; lb
bgene Egofenemofem

nikifeliza nuon
ri nicacofe ubaga
vi nugetar pred
stolom bofigem le
zoprnicom našim
Zelldogem starim
igefle predbofi
ma ofima vZaco

... moremo za nikomer skriti, nikakor
ubežati, temveč nam je stati pred
stolom božjim z zoprnikom našim,
z zlodejem starim, ki se nam je
pred božjimi očmi vsake- ...

... mu s svojimi
usti in s svojo
besedo izpovedati,
kar je na tem svetu
vsakdo storil, bodi
dobro, bodisi zlo.
Zatorej na tisti
dan, sinki, mislite,
ko se ne bo kam
skriti, temveč ...

mu Zuornm vZa
Zuornm glagolom
vZbovuedati ffege
našemZuere ehifo
ftuoril libobodi do
bro libolzi zlo
Dactomudma ZenZ
muZlre ide neea
moZe velonra nu

ge pred bofima ofima
Aari izio prio imiri
iufegelim bovedal
Naf gozbod lueacru
ifegast bah teleznaffih
iipafitel dufnaffih ton
bozledine balouyam
go pozledge polfawo

... bo pred božjimi očmi stati in to pravdo imeti, ki sem jo napovedal. Naš Gospod, sveti Krist, ki je zdravnik teles naših in rešenik duš naših, pa je to poslednje zdravilo naposled postavil,

... in pokazal je, s katerim se nam je njemu odreči in se mu oteti. Prejšnji naši so hudo trpeli, kajti topli so jih s šibami in pritiskali k ognju in žgali in z meči sekali in po lesu obešali in jih z železnimi kljukami ...

iucazalge imsele nam
dolstoi odpego zavue
Kati igemuzeoten
preife naffi zeflroco
Arafacho neboie te
pechu medlame ipm
ni zfe ogni pefachy
imefi onachu ipolezy
vufachy ofeleznidunp

... trgali. Mi pa zdaj z našo pravo vero in pravo izpovedjo isto moremo storiti, kar so oni s tem velikim trpljenjem storili. Zatorej, sinki, božje služabnike pokličite ter jim grehe vaše naštejte in izpovedani jim boste grehov vaših.

ge pazrgachu atobae
mii ninge nafu prau
dnu vufetur ipraubno
iubouediu totemofim
Arotan efeona to vue
lieo Araftau Auroyfe
dapatomu Linzi bofi
raba pfluaufe zee
in grechi vuafe pofe
te im izpovedne bo
dete grehov unafih

TRETJI BRIŽINSKI SPOMENIK

Lazze haglagolo
Zlodeu. lu zem rego
delom. lu zem rego
lepocam. Tose uue
ruu ubog uze mo
gok. lu rega zin.
lu zuuena dub. Daa
ta imena. edin bog
gospod zuuena
ise zuop. nebo ly

Jaz se odpovem
zlodeju in vsem
njegovim delom
in vsem njegovim
lepotijam. Tudi
verujem v Boga
vsemogočnega
in v njegovega
Sina in v svetega
Duha, da so ta
tri imena, en Bog,
Gospod sveti, ki je
ustvaril nebo in ...

emlo. Tose izco ie
ga milofra. Iste
mariae. Iste mic
habela. Iste pe
tra. Iuseb bosib
Iuseb bosib mofe
nic. Iuseb t Za

... zemljo. Tudi prosim njegove
milosti in sv. Marije in sv.
Mihaela in sv. Petra in vseh
božjih slov in vseh božjih
mučnikov in vseh božjih sve- ...

... čenikov, in vseh svetih devic,
in vseh božjih moči, da bi mi
hoteli v pomoč biti pri Bogu za
moje grehe, da bi čisto izpoved
storil in odpustek od Boga prejel.
Bogu vsemogočnemu ...

connic Iuseb zuerib
deuueh. Iuseb t moki.
Da mi refire napomoki
brea kibogu moih gre
chou. Dabim cisto iz
pouued zuoprl. Iod
puete orboga priet.
Bogu ufe mogokema.

izpovede vse moje
grehe. Iste marie
yZeh nepravičnih del.
nepravičnega pomislenja.
Iste vesem uvede zavo
rit. ali nevede. nudmi
ali lubna zpe ali bde.
yHpečnih rokah. v listih
reših. v vrbah yHnucifuz.

... izpovem vse moje grehe in sv. Mariji,
vseh nepravilnih del in nepravilnega
mišljenja, kar sem vede storil ali ne vede,
prisiljen ali rad, spe ali ne spe ali v krivih
prisegah, v lažnih besedah, v tatvinah,
v nečistovanju,

... v lakomnosti, v neizmernem jedenju,
v neizmernem pitju, v oskrumbi in v
vsem nezmernem početju. Kar sem
storil zoper Boga od tistega dne, ko
sem krščen bil, pa vse do današnjega
dne, tega vsega izpovedan bom Bogu,
in sv. Mariji, in sv. ...

YlacmEne. Vuchogeter.
Vlechppei. Yuzma. Yraie.
luw. en. leho. dianu. Iste
vesem. zavo. r. pravuo
bogu. ostavo. dne
ponese. xpen. bil. dese
dodm. z. nego. dne. logo
ulego. y. pouveden. boro
Boga. Iste. marie. I. seo

... Lovrencu, Gospodu in vsem svetim, in tebi, božji služabnik. Kesam
se mojih grehov in rad se hočem kesati, kolikor se zavedam, če mi boš
prizanesel, Bog. Daj mi, Bog Gospod, tvojo ...

laurenču gozpodu.
Iuzem huetim. Itebe
bofi rabe. Camu. ye
moh grehou. hadle
choeu carata. elicose
huru. zla. unam. ebe
mebofe. postedi. Daimi
bofe gozpodu. tuuoru

miloſt. dabim nez
ramen. meſaden
naſjudinem cine
pretruima ofima
ſeoral. igdaſe pri
deſ. hoda. Surum.
Imreum. comuſdo
poſuem dele Tebe
boſe miſoſtrun

... milost, da bi brez sramote in brez sramu na sodni dan pred tvojimi očmi stal,
ko prideš sodit živim in mrtvim, vsakomur po svojem delu, Tebi, Bog milostljivi,

poruſo ula moia
ſlouueh Imoia
dela. Imoie pomis
lene. Imoie hroſe
Imoie telo. Imoi
ſunuoſ. Imoie duſo.
Cristo boſi ſinu
ſe ieli raal. rali

... izročam vse moje besede in moja dela
in moje mišljenje in moje srce in moje
telo in moje življenje in mojo dušo.
Kristus, božji Sin, ki si hotel na ta ...

... svet priti, grešnike odrešiti
od zlodejeve oblasti, obrani me
od vsega zla in reši me v vsej
dobroti. AMEN. Amen.

Quod pro greſ
ſiſe ſtatuam. et
ſlodene oblati.
ſcharame ocula
ſla. ſepalme
vuchem blaſe.
A M E N.
amen

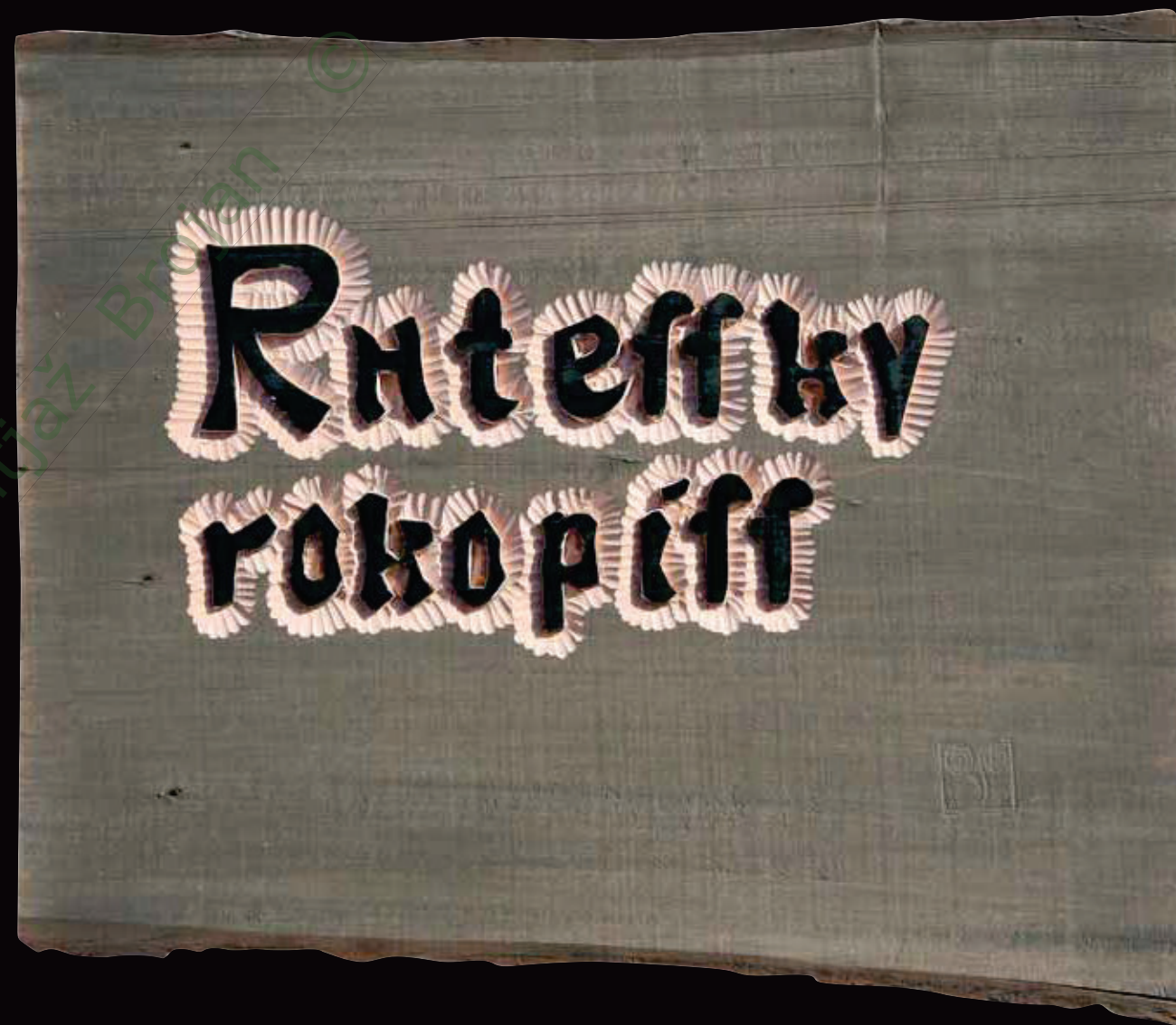
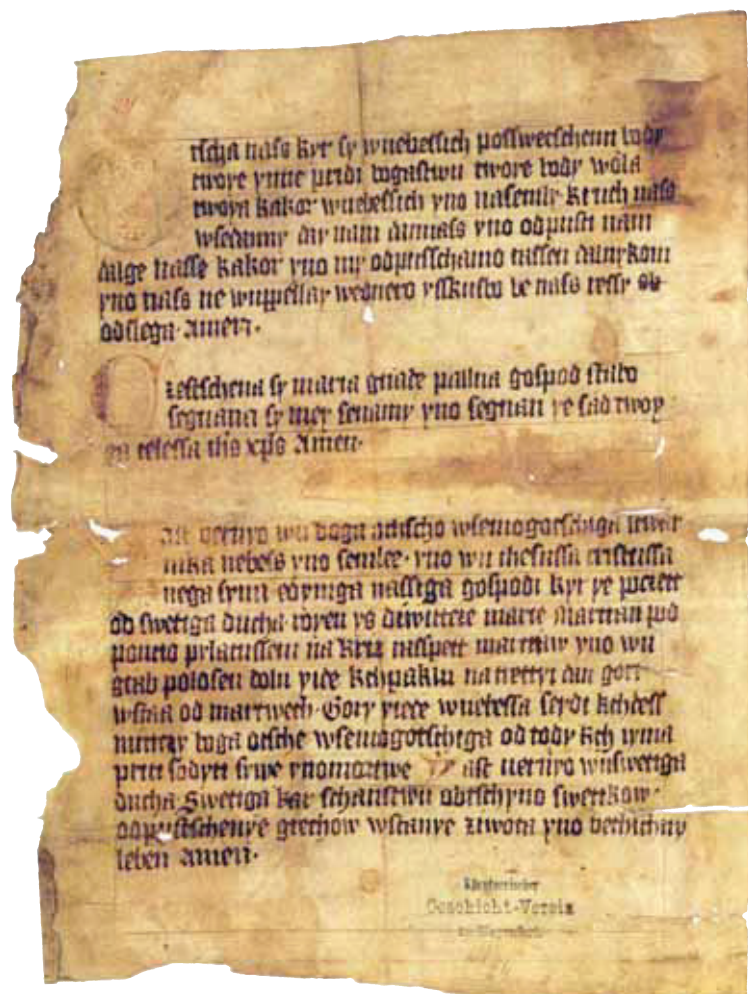
CELOVŠKI (RATEŠKI) ROKOPIS

Zgodilo se mi je, da me je radijska pot zanesla v **Rateče**, tiste Rateče, ki očitno že skoraj tisočletja stojijo na naši (zdaj) zadnji severni meji pri Kranjski Gori. Tja so me poslali, da za prvi radijski program nacionalnega radia pripravim oddajo »Naš kraj«. Ena od znamenitosti, pravzaprav gre kar za

najstarejšo hišo v vasi, ki so jo pred nekaj leti domačini preuredili v krajevni muzej, je **Kajžnkova** hiša z etnološkim središčem kraja in okolice. Med drugim sem tam srečal in spoznal tako imenovani Rateški rokopis.

Ob Brižinskih spomenikih gre za domnevno drugi najstarejši ohranjeni rokopis v slovenskem jeziku, ki je, četudi kratek, sila zanimivo pisno izročilo iz novega obdobja slovenske pismenosti ter narodov dragocen spomenik prvobitne slovenske kulture.

Pisnih dokumentov (spomenikov) o slovenskem pismenstvu od 13. do 16. stoletja je malo, tisti, kar jih je v tem časovnem obdobju nastalo, pa so verske vsebine; takšni so bili tudi spomeniki minulih stoletij. Eden od spomenikov, ki s svojo vsebino, jezikom in drugimi pomenljivimi sestavinami sega še v starejši čas, kot domnevamo, da je nastal (1362-1390), je **Celovški** ali **Rateški rokopis**. Nastal je v severozahodnem delu Gorenjske okoli Kranjske Gore ali Podkorena, najverjetneje v Ratečah.

RATEŠKI ROKOPIS

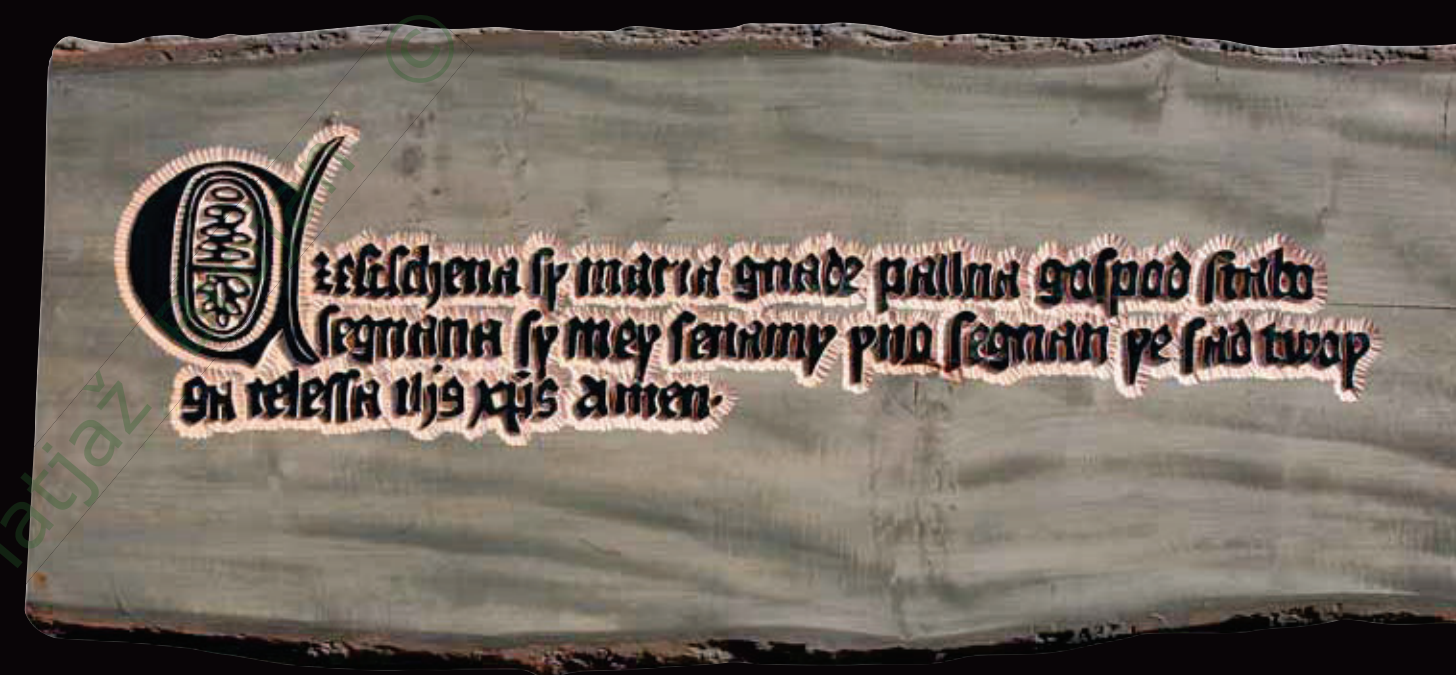
*Dolga je pot iz gozda
na rezbarjevo mizo.*

Vse je zapisano na enem listu

Gre le za en list pergamenta iz neke neznane knjige. Na ta list je prav tako neznani pisec z lepo gotsko pisavo v nemškem pravopisu zapisal očenaš, češčenomarijo in apostolsko vero-tri najpogosteje uporabljane molitve. Ta list, ki je bil najden pri izkopu neke rateške hiše, naj bi bil del inventarja še neke poprejšnje hiše, ki se je domnevno nahajala na omenjenem mestu. Najdeni iztrgani list z omenjenimi molitvami je nekdo preganil in na hrbtno, to je prazno stran zapisal več latinskih stavkov o **Marijini bratovščini v Ratečah na Gorenjskem** in kar nekaj podatkov o umrlih duhovnikih iz Podkorena. Oblikovanost sprednje strani s tremi omenjenimi molitvami je bila očitno zelo skrbno zastavljena, zato gotovo velja domneva, da so bile molitve v knjigo zapisane, ko je bil list še pritrjen vanjo. Ker pa je uporabnik knjige očitno znal tri zapisane molitve že na pamet, je na mestu druga domneva, po kateri je zato iztrgal list in ga (na drugi prazni strani) uporabil za zapis o Marijini bratovščini in duhovnikih iz Podkorena.

Usoda knjige je ostala neznana

Nihče ne ve, kaj se je potem zgodilo s knjigo, iz katere je bil iztrgan omenjeni list, materializirano dejstvo pa je, da se je ta po srečnem naključju ohranil. Danes je list v lasti in hrambi nemškega zgodovinskega društva v Celovcu. Jezikovno gledano so zapisane molitve najverjetnejši nasledek še mnogo starejših predlog, saj mnogi elementi govore o tem, da lahko izhajajo iz mnogo starejših časov krščanstva med Slovani, ali iz obdobja njihovega pokristjanjevanja v sedmem ali osmem stoletju. Jezik Celovškega (Rateškega) rokopisa je namreč tako starinski, da se strokovnjakom zdi nemogoče, da bi bila očenaš in apostolska vera prevedena šele v 14. stoletju. Ti dve molitvi naj bi kristjani znali kot najpomembnejša izkaza vere že

ZDRAVAMARIJA

Poenostavljen (kritični) prepis:

Češčena si Maria gnade polna gospod s tabo žegnana si mej ženami ino žegnan je sad tvojga telesa ihs xps amen.

Prevod v sodobno slovenščino z dodanim zadnjim delom molitve:

Zdrava Marija, milosti polna, Gospod je s teboj, blagoslovljena si med ženami in blagoslovljen je sad tvojega telesa - Jezus Kristus. Sveta Marija, Mati božja, prosi za nas grešnike zdaj in ob naši smrti uri. Amen.

Dolbejo dleta v mehko lipovino: črko za črko.

zelo kmalu, kar mnoge navaja na naslednjo domnevo, po kateri gre s Celovškim (Rateškim) rokopisom za dokument, ki je po starosti zelo blizu celo Brižinskim spomenikom.

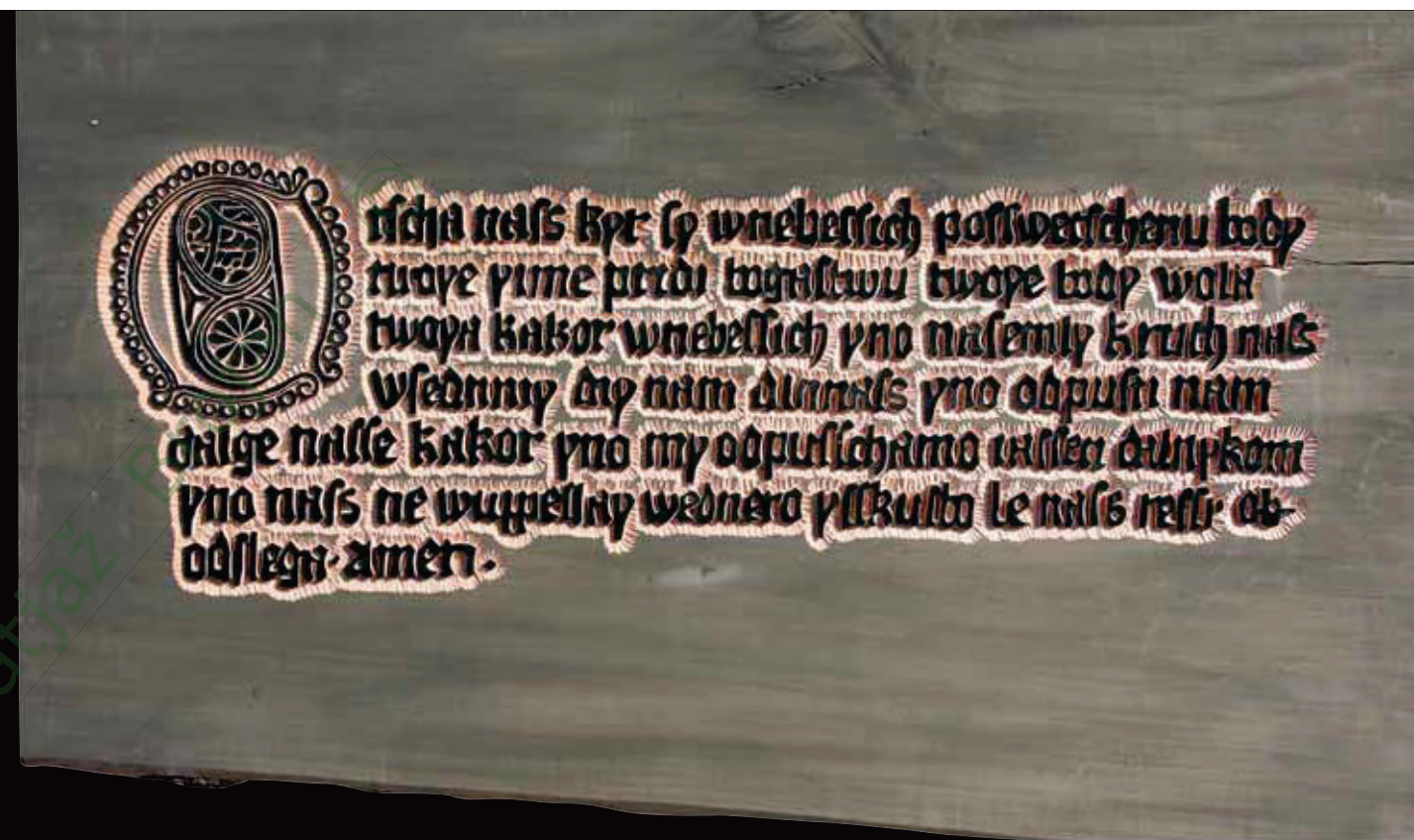
S tem naj bi se dokazovala tudi zahteva Karla Velikega, ko je ukazal, da se morajo verniki naučiti molitev na pamet v razumljivem jeziku, to pa je za Slovence pomenilo, da so se molitev učili v svojem slovenskem jeziku. Z njegovo zahtevo naj bi za slovensko pismenstvo nastali ugodnejši pogoji, te pa so nemara tudi dosegli. Žal pa so naslednja stoletja germanizacije in drugih vplivov zatrla ta, za slovensko pismenstvo, vzpodbudna gibanja za dolgo časa.

Videti je ostaline nemških besed

V rokopisu, ki se je znašel pred mano, so kljub omenjenim vzpodbudnim ugotovitvam zapisane nekatere nemške besede in germanizmi nemške stavčne skladnje, vendar naj bi vse to vdrlo v piščev svet šele ob njegovem pisanju, ni pa del pisne predloge, o kateri govorimo.

O veliki starosti teh obrazcev govorijo oblike, kot so bodi - zgori se; ino - tudi; ima priti - bo prišel. Najzanimivejša je beseda »bogastvo« v prošnji očenaša: »Pridi bogastvo tvoje«, bogastvo naj bi pomenilo »kraljestvo«, to pa je predstavljal z vsem svojim imetjem Karel Veliki. To »bogastvo tvoje« se je v očenašu ohranilo še zelo dolgo časa, saj ga zasledimo še pri Trubarju v knjigi Katekizem z dvema razlagama, leta 1575.

Vsega tega nisem vedel in o vsem tem nisem premišljeval, ko sem se lotil rezbarjenja treh velikih lipovih ploskev, na katere sem v povečani obliki prenesel besedila treh omenjenih molitev. Ob delu, ki je potekalo zdržema nekaj mesecev, sem spoznaval vsebino, čas, okoliščine in ljudi, ki so ustvarjali in ustvarili omenjeni rokopis. Ko je bilo delo sklenjeno, sem premišljal, kako naj ga spravim v primerno barvo, pri tem pa uporabim naravne barve brez kemičnih in drugih strupenih dodatkov ali snovi. Med barvami sem iskal nekaj

OČENAŠ

Poenostavljen (kritični) prepis:

Oče naš kir si v nebesih posvečenu bodi tvoje jime pridi bogastvu tvoje bodi vola tvoja kakor v nebesih ino na zemli. Kruh naš vsedan(n)ni daj nam dan(n)as ino odpusti nam dalge naše kakor ino mi odpuš(č)amo našen dalžnikom ino nas ne vup(p)elaj v nevero iskušbo le nas reši od zlega. Amen.

Prevod v sodobno slovenščino:

Oče naš, ki si v nebesih, posvečeno bodi tvoje ime; pridi k nam tvoje kraljestvo, zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih tako na zemlji. Daj nam danes naš vsakdanji kruh in odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom, in ne vpelji nas v skušnjavo, temveč reši nas hudega. Amen.

Molitev, kakršno so molili pred šeststo leti, je pred nami ...

naravnega, ki se bo na lesenih ploskvah zasvetilo v romantičnih odtenkih, saj se mi je zdelo, da tudi original v Celovcu odseva nekakšno rumenkasto ali zelenkasto barvo. Tudi te spomenike sem pobarval po svoje, tako kot prej Brižinske spomenike. Izpod motorne kosilnice sem v nekem jutru pobral mokro zeleno travnato gmoto pokošene trave in z njo začel barvati omenjene štiri lesene površine. Pokazala se je krasna živo zelena barva, ki je sicer kasneje nekaj potemnela, a barva je bila tu - naravna, pristna in nenavadna. Rateške ali Celovške rokopise, to gornjesavsko dragocenost, preneseno v les, sem razstavil ob svoji razstavi svetil v jeseniški Kosovi graščini, kjer je med domačini vzbudila veliko pozornost, žal pa ne kaj dosti med Ratečani, od katerih nisem dobil nobenega sporočila, da so si »svoje« spomenike ogledali. Tudi potem, ko sem jim njihove rokopise ponudil v odkup, ni bilo zanje nobenega zanimanja. Ostali so meni, avtorju, v veselje in tudi prebiranje. Zdaj vsakodnevno v svojem domu nanje pogledujem in v sebi oživljam avtorje, čas in zapisano vsebino.

Ti štirje zeleno pobarvani baržunasti izdelki se zdaj ob vhodu v moj dom razodevajo tistim, ki jim kaj pomenijo. Tam si kulturni spomenik iz prve polovice štirinajstega stoletja lahko tudi še zdaj ogledate.

Jast verujo vu boga očelcho wsemogotčigga stvarnika nebes yno zemlee yno vu Ihesusa Kristusa nega sinu edyniga našigga gospodi kir je počet od svetiga duha rojen iz divi(t)ze Marie martran pod Poncio pilatussem na križ raspett mart(r)aw yno vu grob pološen dolu yde kchpaklu na tretty dan gori wstaa od martweh. Gori jiede v nebesa sejdi k desni(i)ci boga oče wsemogočega od tody hch ymu priti sodyt lywe ynomoztwe. **J**ast uerujo wufwangni duchu sweniga kic schansstwu obeschpwo swenthow odpuščenyne grechow wstanye ziwota yno uechichny leben amen.

APOSTOLSKA VERA

Poenostavljen (kritični) prepis:

Jast verujo vu boga očo vsemogočiga stvarnika nebes ino zemle ino vu Ihezusa Kristusa nega sinu ediniga našiga gospodi kir je počet od svetiga duha rojen iz divi(t)ze Marie martran pod Poncio Pilatušem na križ raspett mart(r)aw ino vu grob položen dolu jiede k paklu na tretji dan gori vstaa od martveh. Gori jiede v nebesa sejdi k desni(i)ci boga oče vsemogočega od todi k jima priti soditi žive ino mrtve. Jast verujo v svetiga duha Svetiga karšanstvu občino svetkov odpuščenje grehov vstanje života ino večni leben. Amen.

Prevod v sodobno slovenščino:

Verujem v Boga Očeta, vsemogočnega Stvarnika nebes in zemlje. In v Jezusa Kristusa, Sina njegovega, edinega Gospoda našega, ki je bil spočet od Svetega Duha, rojen iz Marije Device, trpel pod Poncijem Pilatom, križan bil, umrl in bil v grob položen. Šel v predpeklo, tretji dan od mrtvih vstal, šel v nebesa, sedi na desnici Boga Očeta vsemogočnega; od ondod bo prišel sodit žive in mrtve. Verujem v Svetega Duha, sveto katoliško Cerkev, občestvo svetnikov, odpuščanje grehov, vstajenje mesa in večno življenje. Amen.

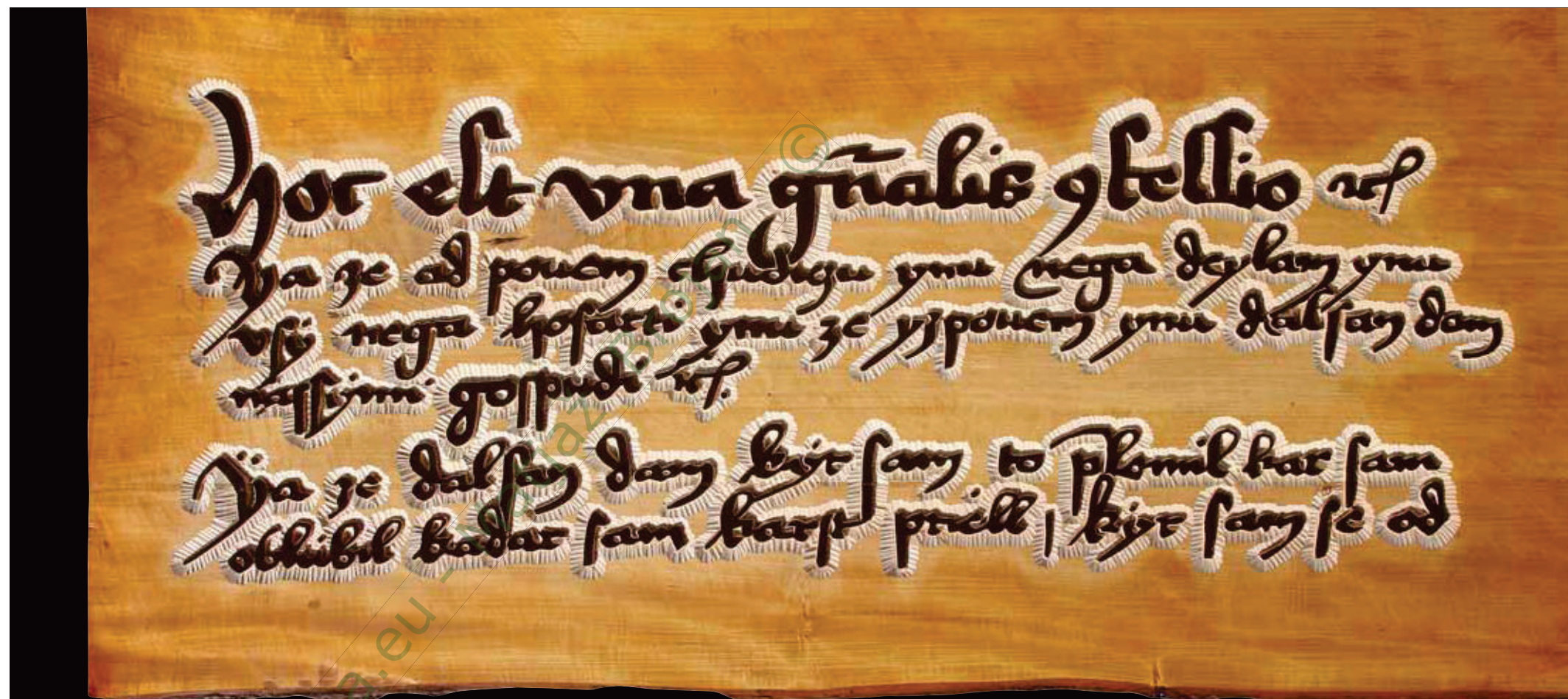
STIŠKI ROKOPISI

Praden sem se lotil rezbarjenja Stiških rokopisov, sem si zanosil na svojo pisalno mizo vse, kar se je v moji knjižnici našlo na temo Stične in stiškega samostana. Želel sem, da se karseda dobro seznanim z okoljem, kjer so leta 1428 nastali. V kratkem zapisu povzemam, kar sem našel zapisanega o Stični in njenem cistercijskem samostanu. Vir naslednjih podatkov mi je bila knjižica **dr. Josipa Srebrniča - Stična** iz leta 1919. V pogledovanju na preteklost stiškega samostana je treba iti daleč nazaj v leto 1135. Tedaj stiški samostan omenjajo prvič. V letu 1186 je oglejski patriarh Peregrin izdal ustanovno listino, na njej pa je ostalo zapisano, da se v Stični osnuje samostan po pravilih svetega Bernarda iz Clairvauxa (1090-1153).

Začetki stiškega samostana segajo v leto 1135

Prvi menihi so prišli v samostan že v letu 1135 iz Rune pri Gradcu. Najprej so se nastanili v Stični bližnjem Šentvidu ali nedaleč iz vasi. Šele dvajset let po svojem prihodu v ta konec tedanje Kranjske so se menihi za stalno naselili v samostanskih prostorih. Zgodilo se je potem, da je v letu 1156, in sicer 5. julija, da je samostan posvetil sam patriarh Peregrin. Cerkev je bila posvečena v čast sv. Trojice in Žalostne Matere Božje.

Po ustanovitvi samostana so prihajali v Stično odmevi iz vseh smeri. Novi samostan, prvi, najstarejši in takrat še edini na ozemlju celotne Kranjske, je povsod vzbujal največjo pozornost. Poudarjena čast je bila imeti v deželi samostan in menihe, katerih glavni in najbolj prepoznavni predstojnik tega reda je bil sveti Bernard. Menihi so se imenovali cistercijani.

HOC EST VNA G(E)N(ER) ALIS (CON)FESSIO ETC.

Prevod zapisa v latinščini:

To je ena splošna spoved itn.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se adpouem hudiču inu nega deilam inu vsi nega hofarti inu se izpouem inu dalžan dam našimi gospudi etc. Ia se dalžan dam kir sam to p(re)lomiu kar sam oblubiu kadar sam karst priel / kir sam se od

Vsebina besedila:

Odповem se hudiču in njegovim delom in vsej njegovi nečimrnosti in se izpovem in krivega spoznam našemu Gospodu itn. Krivega se spoznam, kar sem oblubil, ko sem krst prejel; ker sem se od ...

Buga abarnil inu od nega zapuvidi / kir
sam boga zatail s meimi hudeimi deili /
inu sam se volnu vdal ti ablasti tiga ch
udiga / kigar inu nega sam se odpoveidal ka-
dar sam karst priel timu sam ie do seiga mal
z meimi grehi uolau služiu Ti ga ie etc.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Buga obrnil inu od njegovih zapovedi,
ker sem Boga zatajil s svojimi slabimi
deli in sem se voljno vdal oblasti hudiča,
ki sem se mu odpovedal, ko sem krst
prejel. Temu sem doslej s svojimi grehi
služil prostovoljno. - Tega je itn.

Vsebina besedila:

Boga obrnil in od njegovih zapovedi,
ker sem Boga zatajil s svojimi slabimi
deli in sem se voljno vdal oblasti hudiča,
ki sem se mu odpovedal, ko sem krst
prejel. Temu sem doslej s svojimi grehi
služil prostovoljno. - Tega je itn.

Ia se dalšan dam kir sam božie veže poreikim
shodil kadar sam tu prišal z malo andohtio
br(e)dko reiuo meiga sarca sam tu biu kar
sem tu slišal pridiguoč od buga od suete
ma(r)ie od drugih svetikou inu od meih
greihu zaf(r)žmahl inu ništ(er) neisim
meiga lebna ponim poprauill Ti ga etc.
Vsebina besedila:
Krivega se spoznam, ker sem božje hrane
poredkoma obiskoval, kadar sem tja prišel,
sem z malo pobožnostjo, z bridko revo svojega
srca tam bil; kar sem tam slišal pridigovati
o Bogu, o sveti Mariji, o drugih svetnikih
in o svojih grehih, sem preziral in nič
nisem svojega življenja po tem popravil. -
Tega itn.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se dalšan dam kir sam božie veže poreikim
shodil kadar sam tu prišal z malo andohtio
br(e)dko reiuo meiga sarca sam tu biu kar
sem tu slišal pridiguoč od buga od suete
ma(r)ie od drugih svetikou inu od meih
greihu zaf(r)žmahl inu ništ(er) neisim
meiga lebna ponim poprauill Ti ga etc.

Vsebina besedila:

Krivega se spoznam, ker sem božje hrane
poredkoma obiskoval, kadar sem tja prišel,
sem z malo pobožnostjo, z bridko revo svojega
srca tam bil; kar sem tam slišal pridigovati
o Bogu, o sveti Mariji, o drugih svetnikih
in o svojih grehih, sem preziral in nič
nisem svojega življenja po tem popravil. -
Tega itn.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se dalžan dam kir suete nedele suete sobote večeri druge suete dni inu večeri neisam nikuli taku praznoval ino častil kakur i bi ie to po praudi moral diati. Ta sveti post svete kvatri drugne postne dni moio pokuro neisam taku čistu dopernesu kakur sam ga dalžan Ti ga. Ia se dalžan dam kir bogu desetino meiga života inu meiga siania moie živinice nikuli neisam tako zveistu dal kakur bi to po praudi

Vsebina besedila:

Krivega se spoznam, ker svetih nedelj, svete sobote večerov, drugih svetih dni in večerov nisem nikoli tako praznoval in častil, četudi bi to po pravem moral storiti. Svetega posta, svetih kvater, drugih postnih dni svoje pokore nisem tako čisto opravil, kakor bi to bil dolžan Ti ga. Krivega se spoznam, ker desetine od svoje perutnine in svoje setve in svoje živinice nikoli

nejsam taku zveistu dal kakur bi to popraudi
moral diati Ti ga etc.

Ia se dalžan dam byt ie moiga otče moia mat
moio gosposčino meiga farmaštra meiga duoh
vniiga oco meiga pridigar ya neisam nikuli taku
gafill ynu jim pokorn bil kakur bi tiga pop-
audi dalžan will Ty ga etc. meiga bližniga neisam
nikuli taku lubiga imil ynu tak izvest
will kakur sam sebi Ty ga ie meni etc.

Ia se dalžan dam byt suete nedele suete so-
bote večeri druge suete dni ynu večeri nejsam
nikuli taku praznoval ynu gafill kakur y ne-
ie to popraudi moral diati Ta sveti post suete
te kvatri drugne postne dni moio pokuro nejsam
taku čistu dopernesu kakur sam ga dalžan Ti ga
Ia se dalžan dam byt ie moig desetino meiga
života ynu meiga siania moie živinice nikuli

Poenostavljen (kritični) zapis:

nejsam taku zveistu dal kakur bi to popraudi moral diati Ti ga etc.
Ia se dalžan dam kir ie moiga otče moia mat moio gosposčino meiga
farmaštra meiga duhovnega očeta, svojega pridigarja nisem nikoli tako
častil inu im pokoren bil kakur bi tiga po praudi dalžan bil. Ti ga ie
etc meiga bližniga neisam nikuli taku lubiga imil inu tak izvest bil
kakur sam sebi Ti ga ie meni etc.

Vsebina besedila:

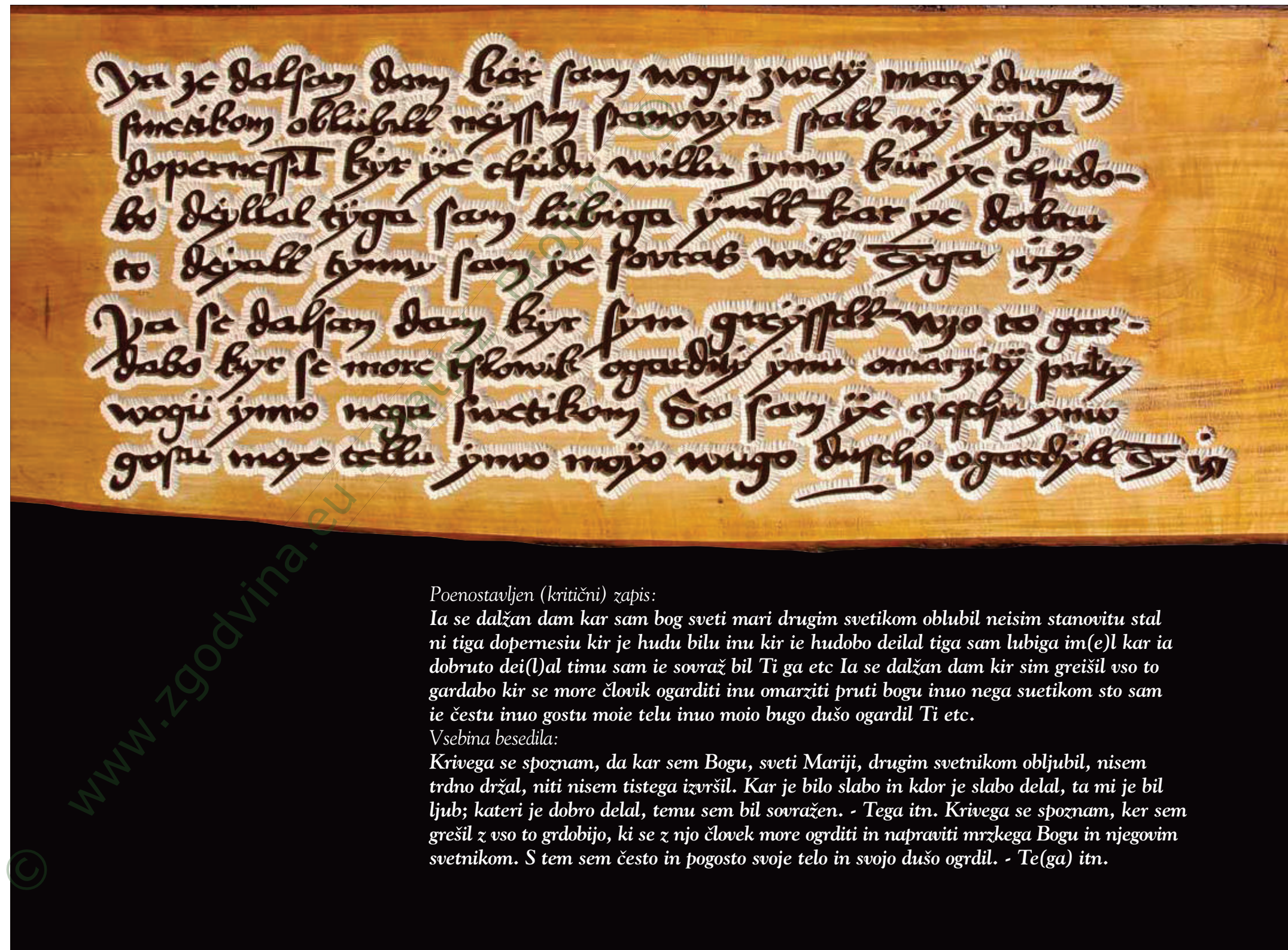
nisem tako zvesto dal kakor bi to po pravici moral dati. - Tega ne
itn. Krivega se spoznam, ker svojega očeta, svoje matere, svoje
gosposke, svojega župnika, svojega duhovnega očeta, svojega
pridigarja nisem nikoli tako častil in jim pokoren bil, kakor bi po
pravem dolžen bil. - Tega itn. Svojega bližnjega nisem nikoli tako
rad imel in mu tako zvest bil kakor sam sebi. - Tega mi je itn.

Izjemno kulturno poslanstvo stiških menihov

Od časov, ko so v Stični ustanovili omenjeni samostan, je torej minilo že skoraj 900 let, v tem času pa je stiški samostan tako kot mnogi drugi, kasneje ustanovljeni, opravil veliko kulturnih dejanj. Dogajalo se je, da so samostanski ljudje med ljudstvom najpoprej poglobljali njegovo vernost. Med Slovenci pa je bilo veliko poganskih običajev, zato so jih iz ljudstva počasi odstranjevali ter jih nadomeščali z blažilnimi krščanskimi običaji. S svojimi ravnaji so delovali v dobro ljudi, navajali so jih k treznosti, dvigali nравnost v njih ter plemenitili njihov značaj. Zelo veliko uslug so si pridobili v poljedelstvu, samostani so budovali in pospeševali trgovino, potniki in romarji so dobivali med samostanskimi zidovi najvarnejše zatočišče. Samostan je vzdrževal tudi bolnišnice, zidal ceste in mostove (npr. Ljubelj pri Trziču). Samostanski zidovi niso ponujali le zavetja tistim, ki so jih preganjali nasilni plemiči in graščaki, pač pa vsem, ki so jih ogrožale elementarne in druge nesreče. Vsa to bi ob ravnanjih menihov stiškega samostana lahko povzeli v geslo »Moli in delaj«, s tem geslom pa so cistercijanski menihi začeli tudi znaten prepoznaven in - kot je videti po devetih stoletjih od ustanovitve - zdaj tudi nepregledan in ne do konca ovrednoten proces ustvarjanja kulture.

Pribežali so na Kranjsko - v stiški samostan

Potem se je v začetku 15. stoletja zgodilo, da je na Češkem nastalo husitsko gibanje, ki je imelo tako verske kot nacionalne prevratniške namene. Gibanje, ki ga je vodil duhovnik, reformator in profesor na Karlovi univerzi v Pragi Jan Hus (1370-1415), ni uspelo. Husa so zaradi prevratniških reform za revnejšo cerkev in zglednejše ter skromnejše življenje duhovščine zažgali na grmadi.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se dalzan dam kar sam bog sveti mari drugim svetikom obliubil neisim stanovitu stal ni tuga dopernesiu kir je hudu bilu inu kir ie hudobo deilal tuga sam lubiga im(e)l kar ia dobroto dei(l)al timu sam ie sovraž bil Ti ga etc Ia se dalzan dam kir sim grešil vso to gardabo kir se more človik ogarditi inu omaržiti pruti bogu inuo nega suetikom sto sam ie čestu inuo gostu moie telu inuo moio bugo dušo ogardil Ti etc.

Vsebina besedila:

Krivega se spoznam, da kar sem Bogu, sveti Mariji, drugim svetnikom obljubil, nisem trdno držal, niti nisem tistega izvršil. Kar je bilo slabo in kdor je slabo delal, ta mi je bil ljub; kateri je dobro delal, temu sem bil sovražen. - Tega itn. Krivega se spoznam, ker sem grešil z vso to grdobijo, ki se z njo človek more ogrditi in napraviti mrzkega Bogu in njegovim svetnikom. S tem sem često in pogosto svoje telo in svojo dušo ogrdil. - Te(ga) itn.

Ia ze dalšan dom falsch presegajen falsch priey
chudy obluby ynu zchudim yeshon Ey ga ##

Ia ze dalšan dom vsam greychi zkemer tagb
wih more greychi 99 vse ludy zmysalyo zveff
cydo ynu zhuarjo ynu proso woga wsga mo z
goziga da mi on da edy odlog meiga swota p z
topo diugo maio vse bope swetike ynu gwe=
tice da mi razyte prossiy nasoga gospudy da

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se dalšan dam falsch presegai(n)em falsch priči hudi oblubi inu s hudim jezikom Ti ga etc. Ia se dalšan dam vseimi greihi s kemer ta člouik more greišiti čez vse ludi z misalio z beseido inu stuario inu proso boga vsiga mogočiga da mi on da edn odlog meiga života proso diuico ma(r)io vse božie suetike inu suetice da mi račite prositi našiga gospudi da Vsebina besedila:

Krivega se spoznam krive prisege, krivega pričevanja, netrdnih obljub in hudega jezika. - Tega itn. Krivega se spoznam vseh grehov, ki jih človek lahko zagreši nasproti vsem ljudem z mislijo, z besedo in z dejanjem, in prosim Boga vsemogočnega, da mi da dalje živeti. Prosim Devico Marijo, vse božje svetnike in svetnice, da mi izvolite prositi našega Gospoda, da

Poenostavljen (kritični) zapis:

bi mi on rači dati odpustak vseih meih greihu inu me rači naprid pred greihi ouarovati inu mi rači po tim žiuoti ta veični lebn dati inu je oblublo se naprid pred greihiči ouarouati kakur se bodem naibule mogu inu ia odpušo vseim teim kir so meni malu voli veliku diali z beiseda voli v stvario to ime da meni tudi naš gospod odpusti moie greihe proso vas izpouednika na božiam meistu etc.

Vsebina besedila:

da bi mi izvolil dati odpustek vseh mojih grehov in me izvoli naprej grehov obvarovati in mi izvoli po tem življenju večno žitje dati. In jaz obljubim, za naprej se grehov obvarovati, kakor se bom najbolj mogel, in jaz odpustim vsem tistim, ki so malo ali veliko z besedo ali dejanjem prizadeli moje ime. Da tudi meni naš Gospod odpusti moje grehe, prosim vas izpovednika na božjem mestu itn.

HEC EST VNA G(E)N(ER)ALIS (CON)FESSIO

Prevod zapisa v latinščini:

To je ena splošna spoved.

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se ad povem hudiču inu nega deilam inu vsi nega hofarti inu se izpoueim inu dalžam dam našim gospudi etc tiga ie meni Ia se dalžan dam kir sim to p(re)lomil kar sam oblubil kadar sam karst priel kir sam boga zatail s meimi hudeimi deili inu sam se volnu udal ti oblasti tiga hudiča inu nega

Vsebina besedila:

Odpovem se hudiču in njegovim delom in vsej njegovi nečimrnosti in se izpovem in krivega spoznam našemu Gospodu itn. Tega je meni itn. Krivega se spoznam, ker sem to prelomil, kar sem obljubil, ko sem krst prejel, ker sem Boga zatajil s svojimi slabimi deli in sem se voljno udal oblasti hudiča in njegovim

meiga sapsiveticom sto sam je čestu ymo gosta moje
ucdy telu ymo mojo avugo duško ogardil Tega etc.
Ia se dalšan dam falsch presegayon falsch pr=
iyy chudy oblubi ymo zchudni yčsykom Tega
ya se dalšan dam vsjimi greychy zkemer ta glo :
vle more greychy zeff vse ludy zmysalyo zmes-

Poenostavljen (kritični) zapis:

suetikom sto sam le čestu in pogostu moie telu
inu moio bugo dušo ogardil Tega etc. Ia se dalžan
dam fals presegai(n)em fals priči hudi oblubi
inuo s hudim jezikom Ti ga etc. Ia se dalžan
dam vseimi greihi s kemer ta človik more
greišiti čez vse ludi z misalio z bes

Vsebina besedila:

... svetnikom; s tem sem često in pogosto svoje
telo in svojo ubogo dušo ogrdil. - Tega itn. Krivega
se spoznam, ker sem s krivim priseganjem
z lažnim pričevanjem, z netrdnimi obljubami in
z grdim jezikom. - Tega itn. Krivega se spoznam
vseh grehov, s katerimi človek more grešiti
nasproti vsem ljudem z mislijo, z bes-

Poenostavljen (kritični) zapis:

... eido inuo stuario inuo proso boga vsiga mogočiga da mi
on da edn odlog meiga života proso diuico ma(r)io i molo
diuico ma(r)io vse božie etc. poim popravit Ti ga Ia se
dalžan dam kir sim suete nedele suete sobote večeri druge
suete dni inuo večeri neisam nikuli taku praznoval inuo
častil kakur i voi ie to po praudi moral diati ta
Vsebina besedila:

... edo in z dejanjem, in prosim Boga vsemogočnega,
da prizanese mojemu življenju. Prosim Devico Marijo in
molim k Devici Mariji in vsem božjim itn. (da bi) po njih
popravit. - Tega ... Krivega se spoznam, ker svetih nedelj,
svetih sobotnih večerov, drugih svetih dni in večerov
nisem nikoli tako praznoval in častil, četudi bi to po
pravem moral storiti.

eido ymo ztwagio ymo proso woga vsiga
mogočiga da mi on da edn odlog meiga života
ota proso diuico ma(r)io molo diuico ma(r)io vse božie
sic etc poim popravit Tega
ya se dalšan dam kyt sym suete nedele suete
te sobote večeri druge suete dni ymo večeri
ngyssay nylubi talii praznoval ymo častil
kakur y wy ie to popraudy moral diati Ta

Poenostavljen (kritični) zapis:

sueti post suete kvatri druge postne dni moio pokuro neisam taku čistu dopernesiu k dalžan Ti ga ie Ia se dalžan dam kir ie bogu desetino meiga žīvota inu meiga siania moie žiūinice nikuli neisam taku zuestu dal kakur bi to po praudi moral diati Ti ga

Vsebina besedila:

Ti svetem postu, svetih kvatrah, ob drugih postnih dneih, svoje pokore nisem tako čisto opravil, kakor sem Ti ga dolžen. Krivega se spoznam, ker Bogu desetino moje perutnine in svojega sejanja in svoje živinice nikoli nisem tako zvesto dal, kakor bi bil to po pravem moral storiti. - Tega

Ia se dalžan dan bje je moiga otče moio
mat moio gosposčno meiga farmaistra duh-
uniga oča meiga pridigarja neysn mybuh
taku častil ynu ym pokorn avill kakur ni
tiga popraudi dalžan will syga

svety post svete quater druge postne dni moio
pokuro neysam taku čistu dopernesil kakur
samga dalžan syga je
Ia se dalžan dan bje je moigū desetino me-
iga synota ynu meiga siania moie žiūi-
nje nikuly neysam taku svetsai dall kakur
ny to popraudi moral diati syga

Poenostavljen (kritični) zapis:

Ia se dalžan dam kir ie moiga otče moio mat moio gosposčno meiga farmaistra duhuniga oča meiga pridigarja neism nikoli taku častil inu im pokorn bil kakur bi tīga po praudi dalžan bil Ti ga

Vsebina besedila:

Krivega se spoznam, ker svojega očeta, svoje matere, svoje gosposke, svojega župnika, duhovnega očeta, svojega pridigarja nisem nikoli tako častil in jim pokoren bil, kakor bi to po pravem dolžen bil. - Tega

Krist ist herstanden
Nas gospud je od smerti prval, od nega
brutke martre nam nam je se ve se
liti onam chostpaje trosti biti hreoy
p^a doica p^o sepud paplje
Quasi modo geniti

KRIST IST ERSTANDEN - KRISTUS JE VSTAL

Poenostavljen (kritični) zapis:

Naš gospud ie od smerti ustau od nega brutke martre nam ie se veseliti
on nam hoče trošti biti // blažen, veselie, ponižen, čast, pohleunik, zakon
Vsebina besedila:

Naš Gospod je od smrti vstal, od svoje bridke muke; nam se je veseliti,
da nam hoče v tolažbo biti. - Posamezne besede:

blažen, veselje, ponižen, čast, pohlevnik, zakon

Prevod zapisa v latinščini:

Prva nedelja

Po prazniku Velike noči kakor novorojenci ...

Prevod zapisa v latinščini:

Druga nedelja

Gospodovo usmiljenje

Tretja nedelja

Slavi Boga vsa zemlja

Prevod zapisa v latinščini:

Četrta nedelja

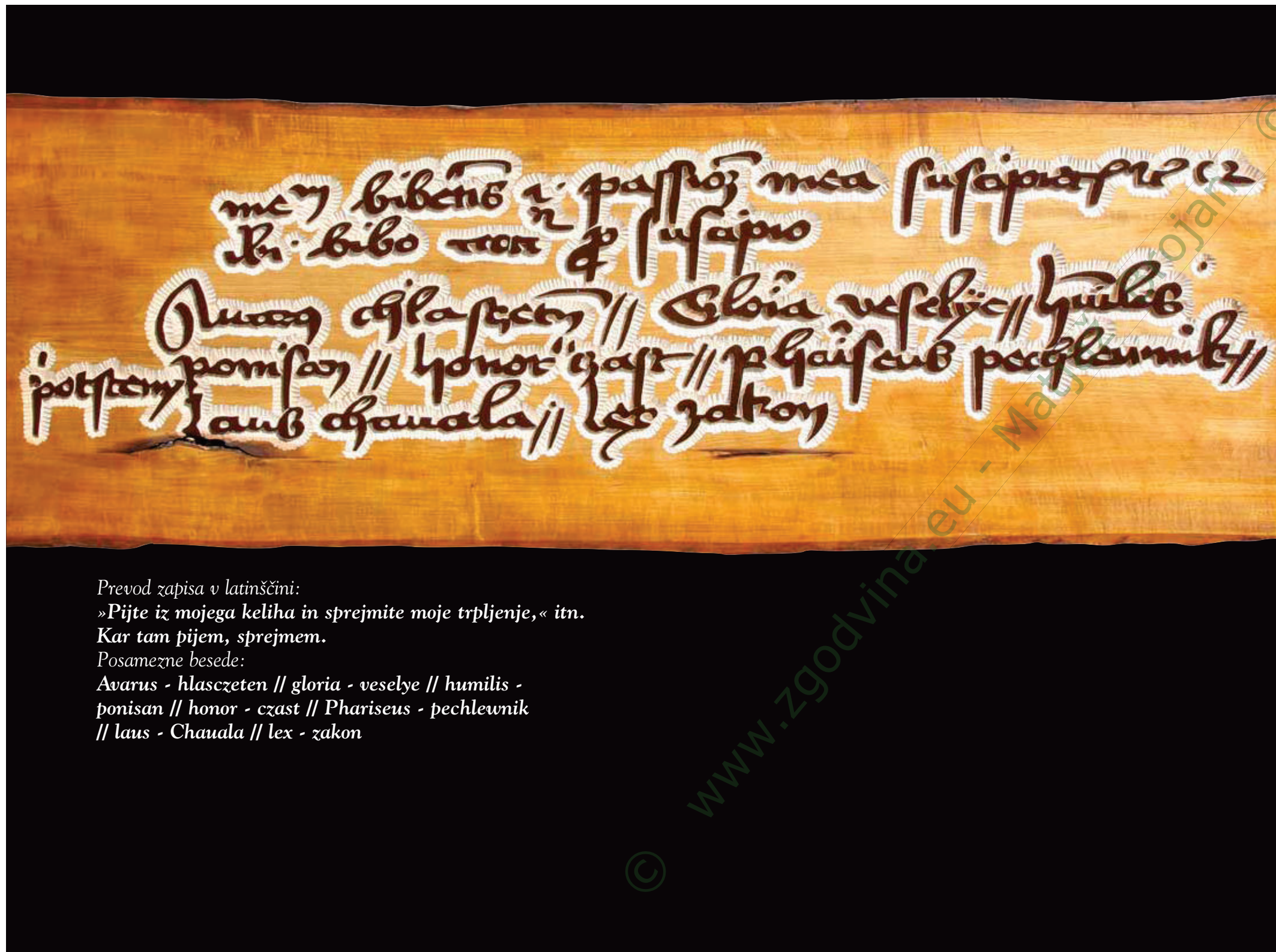
2^a doica
misericordia dⁿⁱ
3^a doica
deo eis
4^a doica

Prevod zapisa v latinščini:
Pojte gospodu novo pesem
Peta nedelja
Glas prijetnosti // Vnebovzetje peti teden
Gospodov duh je napolnil // kvatre
Uslišal je // nedelja pred vnebovzetjem

Spus dñi r̄pleuit // Quator tpm̄
et Corporis xpi q̄pta sc̄ia
Glosa
Nonis me fuisse hoies i p̄maz me ōz age t̄ iuu
Calicis i p̄p̄t̄ dñis passioz n̄t̄q̄z it̄ id̄ p̄p̄t̄
po le s̄ h̄. a. e. yre h̄ m̄ p̄o dñis r̄ibuz
dño r̄ calicē p̄. ac. et h̄o r̄ calicē q̄nd̄

Cantate
ȳta dñi
Noam̄ iocunditatis // Ascensio sc̄ia q̄pta
Spus dñi r̄pleuit // Quator tpm̄
Gaudium iudicia iustia ascensionem

Prevod zapisa v latinščini:
Gospodov glas je napolnil // kvatre
Praznik trojice telesa Kristusovega;
Peti teden
Tudi sveti Avguštin pravi: Vedno, ko premišlujem
o sodnem dnevu, mi gori v srcu in telesu
Jezikovna razlaga:
Žal mi je, da sem napravil človeka; kesati se
moram, ker sem ga ustvaril. V nedeljskem berilu
beremo o kelihu trpljenja na primer: »Oče, če
je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene,« itn.
V psalmu:
»Kako naj povrnem Gospodu« itn.
»Sprejel bom kelih odrešenja in ime,« itn. ...

Prevod zapisa v latinščini:

»Pijte iz mojega keliha in sprejmite moje trpljenje,« itn.

Kar tam pijem, sprejmem.

Posamezne besede:

Avarus - hlasczeten // gloria - veselye // humilis -

ponisan // honor - czast // Phariseus - pechlewnik

// laus - Chauala // lex - zakon

Pogromom, s katerimi so tedanji oblastniki želeli obračunati z vsemi pristaši husitskega gibanja, se je izognil menih (lahko jih je bilo tudi več), ki se je znašel med stiški menihi cistercijanskega reda. V Stični se je seveda vključil v samostansko življenje, pomagal je pri nalogah dušno-pastirske oskrbe in si za omenjene potrebe naredil rokopisno knjigo, v katero si je zapisoval latinske pridige. Tedaj in še dolgo potem so na Slovenskem pridigali tako, da so na prižnici sproti prevajali, kar so imeli napisanega v latinskih predlogah, ki so jih imeli pred sabo. Tako je pater, prišlek s Češkega, da ne bi na prižnici prišel v zadrego, pripisal k nekaterim latinskim besedam slovenske izraze. Poleg teh drobnih opazk, ki so mu bile v pomoč, ko je po svojih sposobnostih začel pridigati tudi slovenskim vernikom, si je v slovenščini zabeležil še dve molitvi: molitev pred pridigo in Češčena bodi, kraljica.

Videti je, da je slovenske besede zapisoval Čeh

Iz njegovih zapisov je kaj hitro mogoče razbrati, da jih je pisal Čeh, saj sem tudi sam na več mestih ob rezljanju pomislil (ne da bi me na to kdo spomnil), da gre za češke besede ali oblike slovenskih besed - zapisane po češko. Zgoditi se je moralo kasneje - domnevajo, da okoli leta 1440, po smrti omenjenega meniha pač, da je knjigo z zgornjimi zapisi dobil v roke slovenski menih. Ta si je zapisal začetek velikonočne pesmi (Naš gospod je od smrti vstal) in splošno spoved. Ta spoved - gre za najdaljše besedilo v stiškem rokopisu - je prevod nemškega obrazca, kakršen je po 12. stoletju prišel v rabo med ljudmi.

Pri tem je zanimivo, da iz omenjene splošne spovedi lahko razberemo, da je bilo nekoč zapovedano praznovati tudi sobotne popoldneve in da so šteli za greh, če kdo ni v redu plačeval desetine ali dajatev v živini. Ob teh grehih so se ljudje kesali še za mnoge druge grehe, ki so v stiškem rokopisu tudi omenjeni.

mylost yno gnada našiga gospody
pomoc dewyze tosse matce marie
pri chod swetega duha
trost wssch swetnykow
obchramyeniye swetega kryzse
Da rač smeny yno swomy byti

Poenostavljen (kritični) zapis:

Milost ino gnada našiga
gospodi pomoč device naše
matre ma(r)ie prihod svetega
duha trošt useh svetnikov
ohramenie svetega križa ta
rač z menu ino z uami biti.

Vsebina besedila:

Milost in usmiljenje našega
Gospoda, pomoč Device rože
matere Marije, prihod Svetega
duha, tolažba vseh svetnikov,
varstvo svetega križa: to naj
z menoj in z vami bo.

Prevod iz latinščine:

Tudi sveti Avguštin pravi: Vedno, ko
premišlujem o sodnem dnevu, mi gori
v srcu in telesu.

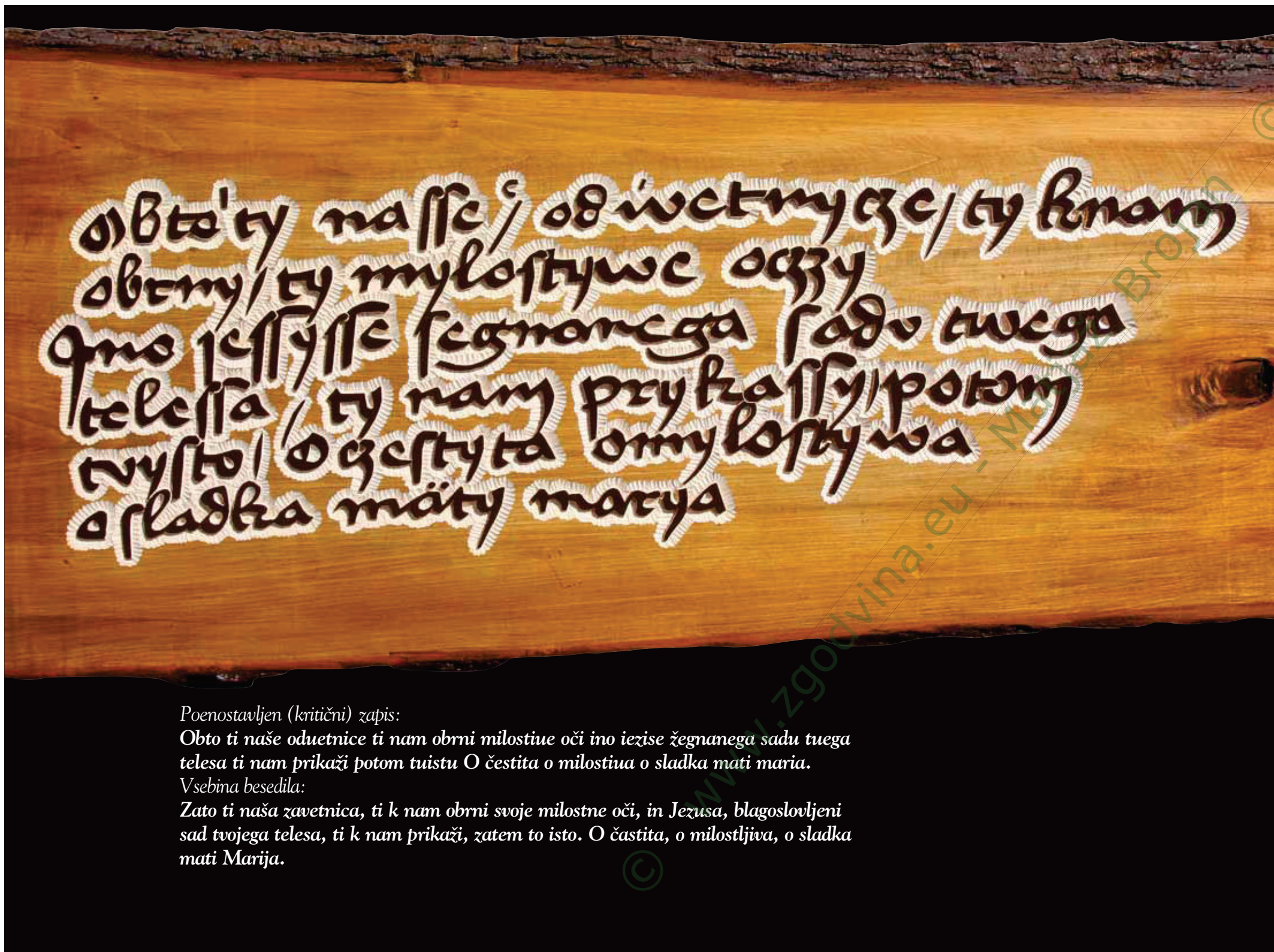
Poenostavljen (kritični) zapis:

Češčena bodi kraljeva mati te milosti
žiuota sladkosti ino naš trošt Češčena
si mi k tebe vpieme tuge zabne otroci te
eve Mi k tebe zduhuieme glagoliče ino
plačec te dolinie teh slz ...

Vsebina besedila:

Češčena bodi, kraljeva mati milostna,
življenja sladkosti, in naša tolažba.
Češčena si; k tebi kličemo mi, tegobe
nezabne otroci Evini; k tebi vzdihujemo,
tožec in jokajoč iz doline solz.

12 edy Aug9 d' qocnt' d'z udnaj rogitu tuocno
cord' & ecc' g' m' d'ro
Češčena body | kralewa mati te mylosti
zywota sladkosti | yno naš trost
Češčena sy | my k tebe vpyeme
tuge sabne otrocy | te ewe
ny k tebe zduhugeme | glagogize
yno placzecz | te dolynye tech slz

Poenostavljen (kritični) zapis:

Obto ti naše oduetnice ti nam obrni milostiue oči ino iezise žegnanega sadu tuega telesa ti nam prikaži potom tuistu O čestita o milostiua o sladka mati maria.

Vsebina besedila:

Zato ti naša zavetnica, ti k nam obrni svoje milostne oči, in Jezusa, blagoslovljeni sad tvojega telesa, ti k nam prikaži, zatem to isto. O častita, o milostljiva, o sladka mati Marija.

Uporabljeno je dolensko narečje

Uporabljeni jezik pri tej spovedi je prepoznavno dolensko narečje, saj se je do sredine 15. stoletja slovenščina delila na različna narečja, kot so bila tedaj med ljudmi še uporabljena: dolensko, gorenjsko, primorsko, štajersko. V našem primeru - pri stiških rokopisih - gre za izdelek tujca, ki si je za svoje liturgične ali pastoralne potrebe priredil ustrezna besedila cerkvene rabe tako, da so bila razumljiva in sprejemljiva za preproste ljudi. Žal je tako, da so najpomembnejši dokazi slovenske pismenosti na tujem. Štirje od najstarejših dokazov slovenske srednjeveške pisne ustvarjalnosti so nastali na zelo oddaljenih koncih slovenskega prostora: na Koroškem, Dolenskem in v Benečiji. Žal sta dva - Brižinski spomeniki in Čedajski ali Černjejski rokopis od nastanka shranjena na tujih tleh - izven matične Slovenije, kamor vsekakor spadata, pa tudi tretji, Celovski ali Rateški rokopis se nahaja v Celovcu, kjer je ostal po letu 1918. Le Stiški rokopis, ki je nastal v osrednjem delu matične domovine - v cistercijanskem samostanu v Stični - je shranjen »doma«, to je v NUK-u v Ljubljani, kjer ga hranijo že od leta 1784.

Veliko ustvarjalno veselje

Bilo mi je v veliko veselje, da sem se seznanil z njim, Stiškim rokopisom, saj sem pridobil dvoje faksimilov tega dokumenta. V posebno veselje pa mi je bilo, da sem doživel njegovo sporočilno vrednost in da sem ogromno obsežno delo tudi sklenil in pripeljal do konca. Ta se zdaj nahaja na triindvajsetih lipovih ploskvah, ki so pred vami. Besedila s teh ploskev so bila - gre za tista v tedanji slovenščini - prevedena v sodobni, zdaj razumljivi jezik, težave pa sem imel s prevodi vsega tistega, kar je na tablah Stiških rokopisov zapisano še v latinskem jeziku. Pri nelahkih prevodih, marsikje tudi slabo razumljivih zapisov, mi je pomagal profesor gimnazije iz Zavoda svetega Stanislava **Blaž Strmole**.

Prevod zapisa v latinščini:

Zlasti čemur pravimo kraljevič,
tudi eden od oblastnikov zemlje
pod kraljem, čigar sin se je
dokazal, to je v Kafarnaumu
odpuščanja. Od Kristusovega
telesa tisoč dni. Od svetega
maziljenja osemsto dni. Od
obhodnje pokopališča sto
osemdeset dni. Od zdravamarije
tisoč sto dvajset dni. (odpustki)

Agem plicae q̄ noua p̄q̄ a p̄l dieb
a sepultura quingenti i lxx dieb

Prevod zapisa v latinščini:

Od pokleka ob Kristusovi
omembi sto štirideset dni.
Od pokopa petsto
šestdeset dni.

Et no quod dicitur regum a viro d' potestas t̄e p̄
lege a filio i iudicabit a pharisaum
a corpe p̄ mille dieb
a sacro oleo o quingenti dieb
a iudicabit a iudicabit a iudicabit
a sacro oleo mille e xpo dieb

KO JE BILA PRVIČ NATISNJENA SLOVENSKA BESEDA

Slišati je še danes kot klic k upor, ko nekdo prebere starosvetne puntarske besede: **LE VKUP, LE VKUP SUBOGA GMAJNA ...!** Gre za značilen drobec iz uporniške, to je puntarske pesmi, s katero na ustih so odhajali v boj slovenski kmetje, ko so se upirali graščakom oziroma fevdalcem v velikem vseslovenskem uporu leta 1515. To pa so hkrati tudi prve slovenske tiskane besede, kakršne so se ohranile na letaku v nemškem jeziku. Ta letak namreč pripoveduje o

zmagi najemniške vojske nad upornimi kmeti pred celjskim obzidjem. Na letaku, ki ga je leta 1515 natisnil na Dunaju **Johann Siegiener**, točno piše: **STARA PRAUDA: LE UKHUP, LE UKHUP, LEUKHUP, LEUKHUP WOGA GMAINA**. To so torej prve slovenske besede, natisnjene v slovenščini.

Sicer pa je znano, da je prva, v Ljubljani tiskana slovenska knjiga izšla leta 1575. Tega leta je tiskar **Janez Mandelc**, doma s Kranjskega ali celo iz Istre, kot prvi slovenski tiskar, ki je v Ljubljano prišel že pred omenjenim letom, z dovoljenjem deželnih stanov odprl tiskarno in v letu 1575 natisnil Dalmatinov prevod svetopisemske knjige **Jezus Sirah**. To je bila prva na Slovenskem in v slovenskem jeziku tiskana knjiga.

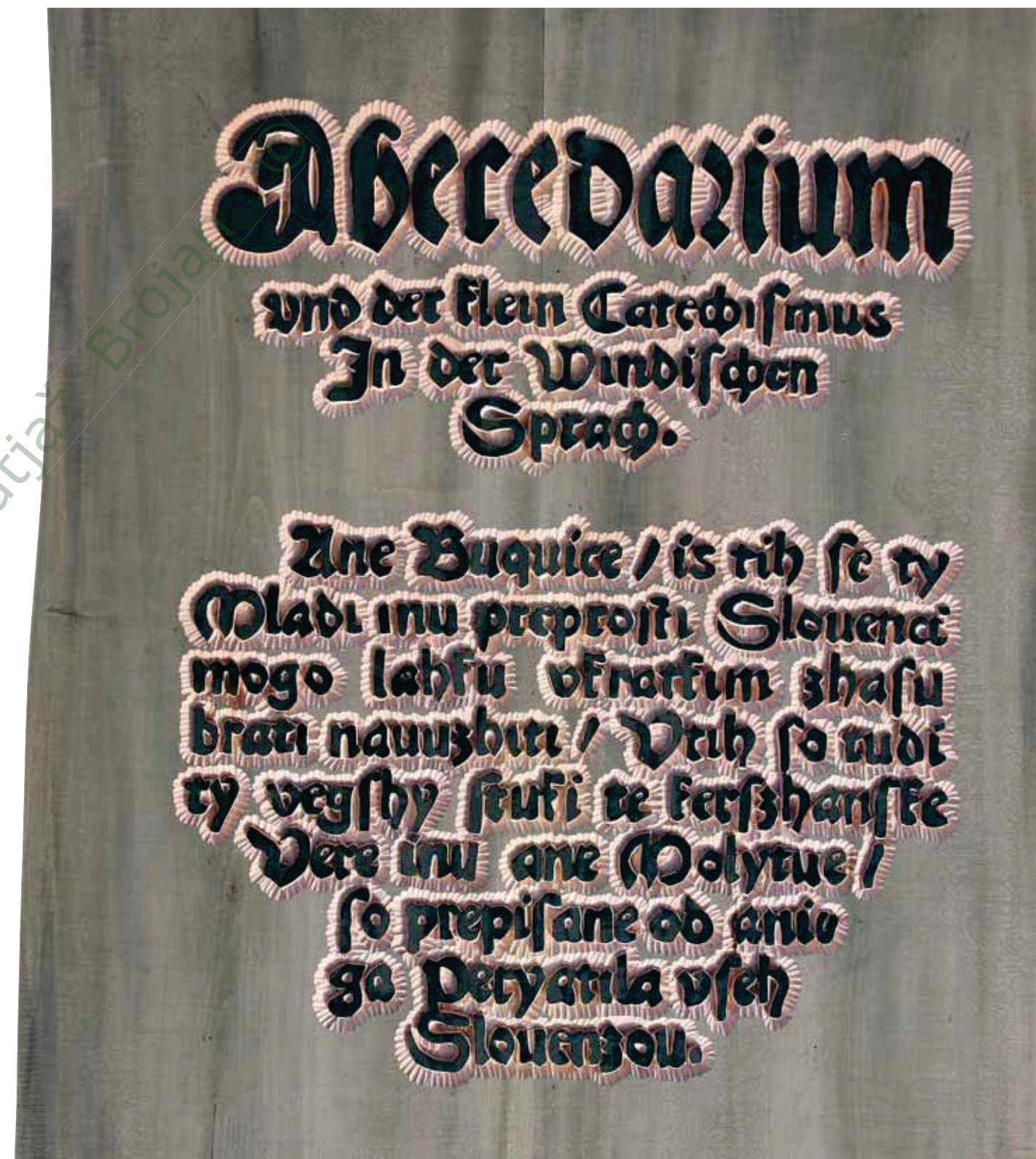

PRIMOŽ TRUBAR - TEMELJ SLOVENSKEGA SAMOZAVEDANJA

Šestnajsto stoletje. Kaj smo bili tedaj? Pleme, rodovna skupnost, enako govoreča množica brez istovetnosti - identitete? Bili smo - on nas je poimenoval, da smo Slovenci. Potem nas je za večno zaznamoval z identiteto slovenske kulture; veliki mož, prvi, ki nam je omogočil jedro, na katerem smo se strnili - jezik. Dal nam je identitetno skupno danost najvrednejšega od atributov, ki združujejo posamičen narod. Potem nas je ta **Mlinarjev Primož z Raščice** še dolgo, pravzaprav ves čas do zadnjega nagovarjal s »Slovenci«, obdaril nas je s svojo veliko ljubeznijo, naklonjenostjo brez primere: »Moji ljubi Slovenci«, kar nekajkrat se mu je zapisalo »moji Sluvenci« ali »ljubi Sluvenci«.

Kako je že zapisal za svoje »gmajnske preproste kranjske besede«, za katere je želel, da bi jih v knjigo zapisane razumel vsak Slovenec, bodisi Kranjec, Spodnje Štajerec, Korošec, Kraševac, Istran, Dolenjec ali Bezjak?! Le z njimi bo Slovenec mogel med evropskimi narodi »stati inu obstati« - je menil.

Te besede so bile jezik, slovenski jezik. Trubar je vedel za narečno razčlenjenost ljudi na tedanjem Kranjskem, saj je, ker je veliko potoval, spoznaval na teh poteh različne ljudi in njih različno govorico. Odločil se je, da bo za skupni povezujoči jezik vzel osrednjo govorico, narečje, za katerega se mu je zdelo, da bi ga - zapisanega v knjigi - razumel vsak Slovenec. Tako slovenščino je utemeljil kot knjižni jezik, za katerega si je z vsemi močmi prizadeval, da bi zanj pridobil enak položaj, kot so ga imeli drugi evropski jeziki. Ta cilj je dosegel, saj nas

njegovo delo identitetno umešča med tedanje omikane evropske narode in pomeni naš dokončen prehod na evropske kulturne poti, kakšne je s tiskom utrl že leta 1455 **Johannes Gutenberg** z natisom svoje latinske biblije.

Brez vsakega dvoma je, da je s svojim dejanjem oziroma z založniškimi dejanji, ki so sledila prvima dvema knjigama **Catechismusu** in **Abecedariumu** iz leta 1550, zagotovil svojemu slovenskemu narodu identitetno prepoznavnost že v 16. stoletju; sredstvo tega dejanja pa je bil njegov knjižni jezik. Trubar mu je oče in mati hkrati in se je zavedal, da je bil jezik najbolj združevalna prvina že tedaj versko razdvojenega slovenskega preprostega ljudstva. Gledano z njegove strani, so bili prav krščanski protestanti tisti, ki so svoje versko prepričanje oblikovali neposredno na svetem pismu in evangeliju, na drugi strani so bili rimskokatoličani, imenoval jih je papežniki, ter drugi, po njegovem praverniki, ki naj bi po protestantski doktrini živeli v zmoti in ob kupljivih odpustkih ter čudežnih prikazovanjih.

Dve najpomembnejši deli slovenske reformacije sta ugledali beli dan v novembru 1550 v nemškem mestu **Tübingen**, v hiši, na kateri je zdaj spominska plošča z dvojezičnim napisom. V slovenščini je zapisano: V tej hiši sta bili 1550 natisnjeni prvi slovenski knjigi Primoža Trubarja, prvega slovenskega intendenta evangeličanske slovenske cerkve na Slovenskem, Catechismus in Abecedarium.

Ko je imel rokopis prvega pred sabo, se je zagotovo vprašal, kako bodo Slovenci katekizem svoje vere brali, ko pa slovenščine v pisni obliki še niso poznali, posebej še ker je bila takrat med Slovenci večina ljudi nepismena. Sama po sebi se mu je postavila zahteva, naj - preden se Slovenci lotijo katekizma - dobijo v roke ključ za branje; to pa je abecednik. Ta je po tedanjih običajih vseboval abecedo, nekaj zlogov in nekaj

pomembnih besed. Sledile so vaje v branju in zaporedje katekizemskih vprašanj in odgovorov.

Ob obojem je mogoče skleniti, da je šlo v daljni Nemčiji z obema knjigama za veliko začetno prosvetiteljsko dejanje in nekakšno iz daljave začeto opismenjevanje Slovencev.

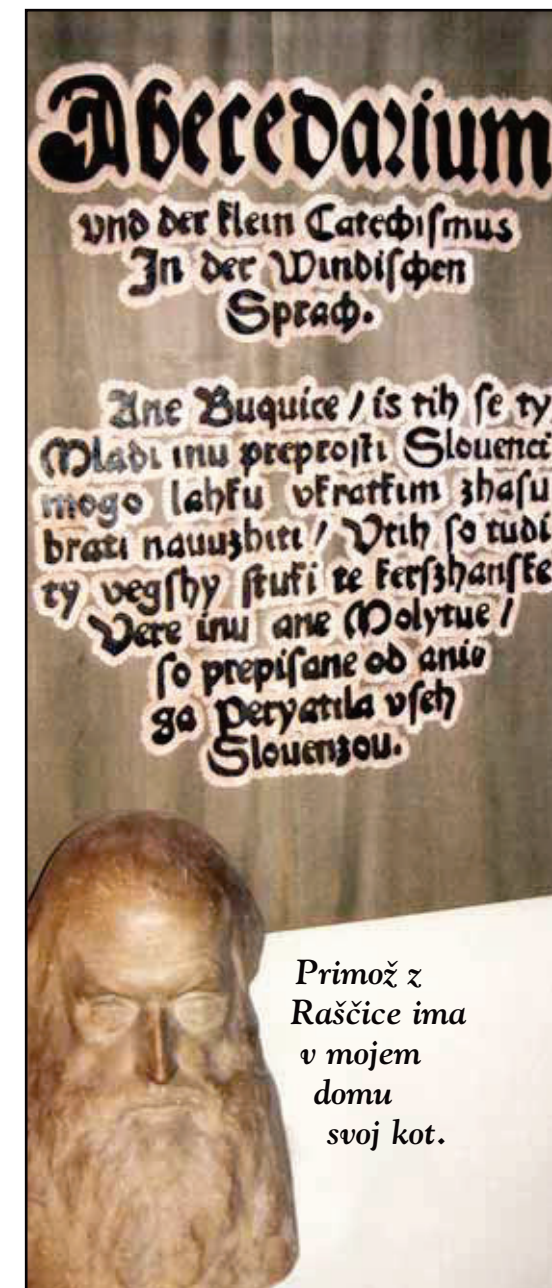
Če zadevo pogledamo s tega zornega kota, potem se ni čuditi vznesenim besedam, ki jih že skozi več kot 450 let namerjajo Trubarjevemu početu znameniti Slovenci. **Ivan Cankar** je denimo ocenil, da je natis dveh slovenskih knjig največje in najpomembnejše delo slovenske reformacije, sicer pa tudi eno najpomembnejših dejanj slovenskega naroda.

Tu ni česa dodati!

K omenjenim ocenam o veličini Trubarjevega dela, ki sem jih vzel iz obsežne mape različnih gradiv in člankov o velikem Slovencu, v resnici tudi sam nimam česa dodajati, pa tudi moje védenje je preskromno, da bi mogel iztuhtati kaj novega in posebnega. Iz tega ponižnega spoznanja pa je že zdavnaj izšla moja želja, da nekaj storim v lesu in na ta način počastim Primoža iz »malna« na Raščici.

Lotil sem se naslovnice **Abecedariuma**, ki je s svojim sporočilom tudi zelo poveden dokument. Že ko sem ga vzel v roke, sem ugotovil, da je po svoji naravi prva stran Abecedariuma ne le naslovnica, pač pa tudi programski dokument. Govori nam o namenu teh »bukvic«, ki želijo postati orodje v rokah ljudi, da se bodo z njihovo pomočjo lahko naučili brati. Ob tem prosvetiteljskem namenu abecednika pa je zapisana še njegova druga sporočilnost, in sicer ta, da naj bi prispeval tudi k slovenski vernosti, saj bralca vpeljuje v krščansko vero in molitve, ki so bile sicer prepisane »od dobriga perjatla vseh Slovencev«.

Počutil sem se vzneseno, ko sem črke in besede abecednika pretolkel v les, barval in gladil ploskev, ki pripoveduje veliko več kot tistih nekaj črk na zeleno pobarvanem lipovem plohu.

Primož z Raščice ima v mojem domu svoj kot.

JANEZ SVETOKRIŠKI - PRVI MOJSTER SLOVENSKEGA PRIDIGARSKEGA MOJSTRSTVA ...

V svojih študijskih letih sem seveda nekajkrat slišal za **Janeza Svetokriškega** in njegovo delo **Sacrum promptuarium**, gre za praktični **Sveti priročnik**, natisnjen v slovenskem jeziku. O Janezu Svetokriškem (1647 - 17. oktober 1714) obstaja kar nekaj nepojasnjenih življenjskih podrobnosti, med njimi je najzanimivejša gotovo ta, kako se je mož pisal v resnici. Doslej je veljalo, da je bilo njegovo pravo ime **Tobija Lionelli**, obstaja pa kar nekaj domnev, da je bilo njegovo resnično in prvotno ime slovensko, da se je v resnici pisal **Ivan Chrobat** oziroma **Hrovat**. Ta, še po tristo letih od njegove smrti nedorečena in ne do konca pojasnjena skrivnost, je imela v preteklosti kar nekaj raziskovalcev, ki so želeli o njegovem resničnem imenu priti do prave resnice.

Naš literarni zgodovinar **dr. Anton Slodnjak** si je v svojem raziskovalnem delu na moč prizadeval, da bi prišel do nje. Ta želja je prevzela tudi tržaškega Slovenca **Borisa Možino**, ki je bil doma v Brjah. Bil je navdušenec za delo Svetokriškega, hkrati pa raziskovalec njegovih korenin.

Možina je ugotovil, da sta prišla njegov praded **Karel Rozman** in njegova žena **Viktorija** v Rihemberk (današnji Branik) z Dolenjskega, točneje iz Trebnjega. Ti Možinovi predniki so bili v Rihemberku ugledni vaščani, saj je bil Karel Rozman med leti 1810 in 1830 notar in sodnik na rihemberškem gradu. V družini se je

*So pisani v nej-
ga bukuah.*

Je zapisal mojster Svetokriški o modrostih preteklosti, ki nam bogatijo sedanjost.

*Mi smo pravi-
ični postali.*

Ko bi le bilo res! Zapisano še danes velja za nedoseženo idealiteto.

dolga leta govorilo in z njimi prenašalo iz roda v rod, da je bila mati Janeza (Ivana), plemenita **Catarina Chrobat (Hrovat)**, rojena v Rihemberku 2. oktobra 1632.

Ta Catarina plemenitega je v letu 1647 (torej komaj petnajstletna) rodila nezakonskega sina, ki naj bi bil plod njene nepremišljene ljubezni s študentom **Friderikom Hieronimom Lantierijem**, rojenim leta 1631 v Gorici, kasnejšim novomeškim proštom.

Rojstvo otroka z dvema mladoletnima staršema je bilo seveda za obe družini (Chrobatovo in Lantierijevo) nadvse nerodna zadeva, saj so bili Lantierijevi v tistem času na vrhuncu svojih vplivov. Otrokovega očeta, Lantierijevega sedemnajstletnika Friderika Hieronima, so poslali na nadaljnje študije, o njegovem dejanju očetovstva pa so skušali skrbno zbrisati sledove. Verjetno niso bili zadovoljni z nižjo plemkinjo **Katarino Sidonijo Chrobat**, zato so storili vse, da so sina Friderika Hieronima oddaljili od nje. Poslali so ga na študij v Videm, kjer je bil potem po opravljenem študiju leta 1665 posvečen v duhovnika.

Ob rojstvu sina je bila Catarina Sidonija mladoletna, vendar se je kasneje v svojem enaindvajsetem letu poročila v Rihemberku, in sicer z **Rihardom pl. Filipussijem** iz Sv. Križa, kjer je malčkova mati tudi živela. Poroko so opravili - tako govorijo župnijske knjige v Rihemberku - 14. septembra 1654, priči pa sta bila **Anton pl. Rob** in **Joannes Baptista Lionelli** iz stare furlanske plemiške družine iz Krmina. Drugi od njiju je bil v tistih časih zelo vpliven, bil pa je tudi nekakšen odvetnik družine Lantieri. On naj bi bil tisti, ki je po mnenju Borisa Možine uredil, da se je vse pozabilo na neglasen način in da je v knjigah namesto Ivana Chrobata (malega Catarininega sina) ostalo za vse čase zapisano Tobijsa Lionelli.

O Janezu Svetokriškem ni nobenih podatkov

Da bi raziskali njegovo življenje, so si doslej prizadevali že mnogi. Našli niso skoraj ničesar, tudi do podatka o njegovem rojstvu niso prišli. Le **dr. Mirko Rupel** je našel podatke o njegovi redovniški zaobljubi iz leta 1665, v Gorici pa so našli zapis o njegovi smrti. Vsi, ki so iskali rojstvo Tobije Lionellija, seveda niso mogli odkriti ničesar, saj ni bil potomec te plemiške rodbine, pač pa rodbine Lantieri. Ta rodbina je bila zelo vplivna, zato se o resničnem poreklu in statusu nezakonskega sina iz odnosa dveh mladoletnikov ni smelo govoriti. Kljub malo podatkom o njegovem življenju in delu pa se jih je zbralo vendarle nekaj. Ti govore, da je leta 1664 stopil v kapucinski red, dokončal noviciat na Reki in bil leta 1669 dodeljen štajerski kapucinski provinci, v kateri je zaslovel kot odlični govornik. Že leta 1679 je postal gvardijan, ki je potem služboval v Trstu, na Vipavskem Križu, v Ljubljani, Gorici in Novem mestu. Leta 1695 se je odpovedal predstojništvu in do smrti 17. oktobra 1714 živel kot menih v Gorici.

Bil je človek vseh slovenskih pokrajin

Janez ali Ivan Svetokriški je kot menih deloval v vseh slovenskih pokrajinah, v domači, primorski deželi še največ. Iz svojih pridig je sestavil delo *Sacrum proptuarium* (Sveti priročnik), ki je bil praktični pripomoček ali celo učbenik za sestavo pridig. Priročnik vsebuje okrog 600 pridig z vsemi govorniškiimi navodili. Delo je izšlo v petih knjigah. Prva je izšla leta 1691 v Benetkah, tam je izšla tudi druga. Ostale tri knjige so izšle leta 1707 v Ljubljani. S temi svojimi pridigami je bil Svetokriški polno vpet v tedanje življenje. Nič, kar se je v vsakdanjem življenju dogajalo, mu ni bilo tuje. Tudi najbolj nenavadne stvari je znal vključiti v svoje pisanje. V takem celovitem poznavanju življenja je v svojih pridigah izbral najrazličnejše

Ti stari deici de
bodo grešivi

*Ti stari deici de
bodo grešivi.
Starih dedcev grešnost še vedno ostaja vprašljiva tudi po pretečenih stoletjih.*

De bodo ane prave
in u vumne mysli
zbrane

De bodo ane prave
in u vumne mysli
zbrane.

To željo si postavlja kot cilj tudi ta, ki z dleti rine v tale les.

dogodke in jih tako ali drugače uporabil. Prav mu je prišlo obleganje Dunaja leta 1683, suša, lakota, bolezen, posebno kuga, smrti in pogrebi ter mnogo drugega. V njegovih pridigah najdemo pravzaprav razgrnjeno celotno telesno in duhovno življenje naših ljudi, posebno njegovih rojakov Primorcev.

Njegove ubeseditve pridig so zastavljene v širokem baročnem zamahu, saj se je nadvse rad loteval različnih poigravanj s pomeni besed, prav mu je prišla vsakršna prisposodba in figura. V svojem celovitem izrazu je nihal med mistiko in realizmom in se sveta v pridigah loteval kot področja vsepričujočega Boga, drugič spet kot območja politične oblasti. V svojem delu je sproščal svojo pripovedno nadarjenost na tedaj nenavadne načine, ki so mu prinesli veliko poslušnost in v njegovem času zaradi aktualnih prijemov govornišva tudi veliko priljubljenost. Včasih je besede zaokrožil čisto po domače, to je po vipavsko.

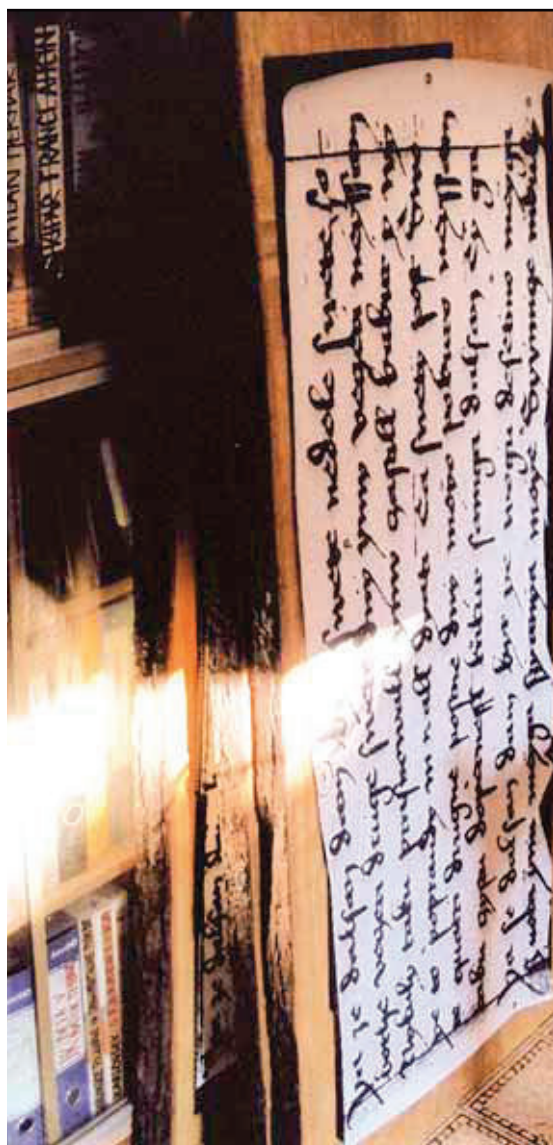
Na 2900 straneh se je znašlo 233 pridig

Zapustil nam je izjemno delo. Slovenska literarna zgodovina ga je poimenovala za prvega pisca, ki mu je pri pridigah uspelo doseči umetniško raven pripovedovanja. Posebna vrednost dela odseva iz številnih mnogokrat humornih primerjav in prisposodob, ki so vzete iz bibličnega, antičnega in tudi vsakdanjega sveta. Z vsemi »orodji«, ki jih je za svoje pridige uporabljal, z vsemi anekdotami, pregovori, pripovedmi in reki je Svetokriški ustvaril doslej neponovljiv svet, nad katerim so se muzali tudi njegovi, s strogostjo zaznamovani sodobniki.

Ta svet nas spravlja v dobro voljo še danes, ko je 17. oktobra 2014 minilo tristo let od njegove smrti. Vse to, kar nam je zapustil, še po toliko letih vzbuja v človeku vesele izzive, smeh in ga spravlja v dobro voljo. Njegovo, v pridigah uporabljeno gradivo, pa je dobrodošlo tudi za preučevalce preteklosti, saj ohranja veliko takega, česar ostali pisмени ljudje njegovega časa niso zapisovali.

Časa, veliko časa je potrebno,
da vas vse obdelam ...

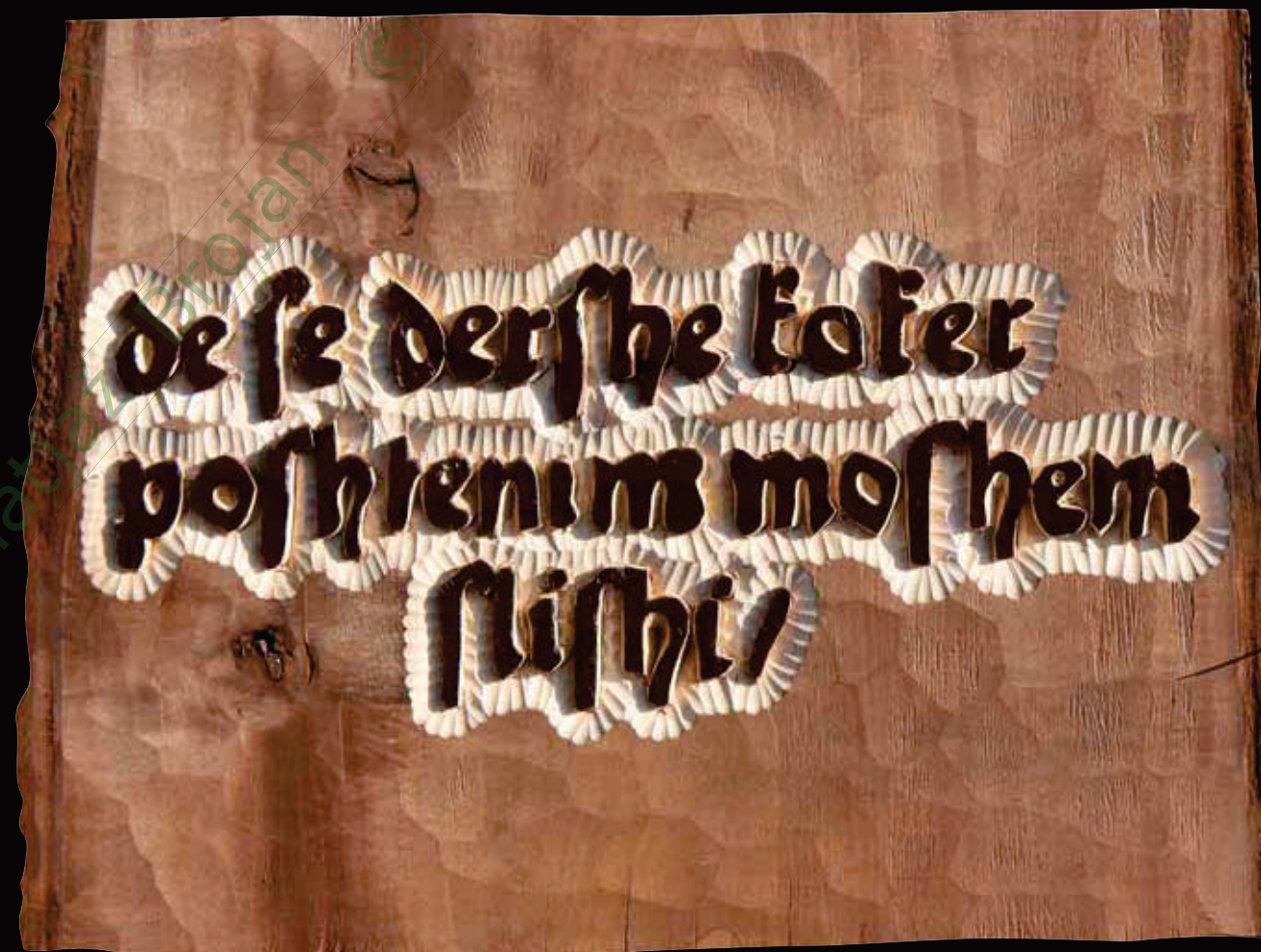
Ko bi se vse te zapisane modrosti in izkušnje mogle naseliti vame, bi ...

Zvezda slovenskih pridigarjev

V enem od časopisov, ki so ob tristoletnici njegove smrti pisali o njem, sem našel trditev, da je bil Janez Svetokriški zvezda slovenskih pridigarjev, ki se je v domači in tuji strokovni javnosti uveljavil kot najboljši in najslovitejši domači pridigar, katerega koli slovanskega jezika. Omenjena »zvezda« je pred obletnico smrti doživela še eno posthumno priznanje. Izpod rok **dr. Marka Snoja** je v dveh knjigah izšlo zajetno delo **Slovar jezika Janeza Svetokriškega**. Omenjeni slovar prikazuje in pomensko opredeljuje občno in imensko besedje 233 pridig, ki so zavzele 1416 slovenskih strani dveh Snojevih knjig. Ena knjiga ima 729 strani, druga 710. Iz celotnega obsežnega dela Svetokriškega je bilo izpisanih 420.000 besed, od tega približno 50.000 različnih. Zanje se je izkazalo, da predstavljajo obliko in izpise 8540 različnih besed. Toliko je namreč geselskih člankov v slovarju, od tega jih je 2159 imenskih in 6381 neimenskih.

Potopil sem se v svet njegovih hudomušnosti

Zanimale so me Janezove radoživosti, zato sem se - kolikor mi je bilo pridig na voljo - potopil v ta svet veselih primerjav in neposrednih nagovorov poslušalcev. Svet veselja, hudomušnih pripomb, pozivov h krepostnemu življenju in spravljivosti v dobrem. Poiskal sem nekaj drobcev tega njegovega pridigarskega ordinarija; takih drobcev, ki izžarevajo veselost in nepopoljšljivost avtorja, ki je bil v drugi polovici 17. stoletja posebnost, veseljak in burkež, a vendarle duhovnik in pobožen voditelj ljudi od greha h kreposti. Pod mojimi malimi dleti se je rodilo šestero njegovih, iz dolgih tekstov vzetih posameznosti, ki so me vsaka zase razveselile in mi tudi v delčku obsežnejšega sporočila z veselostjo ozaljšale moj čas, ki sem jim ga namenil.

*De se derže koker
poštenim možem
sliši.
Naj se zgodi tu in zdaj.*

Bug ye to kačo
preklel.

Potem, ko je bil storjen prvi greh sveta, za njim pa še mnogi drugi.

Janez Svetokriški

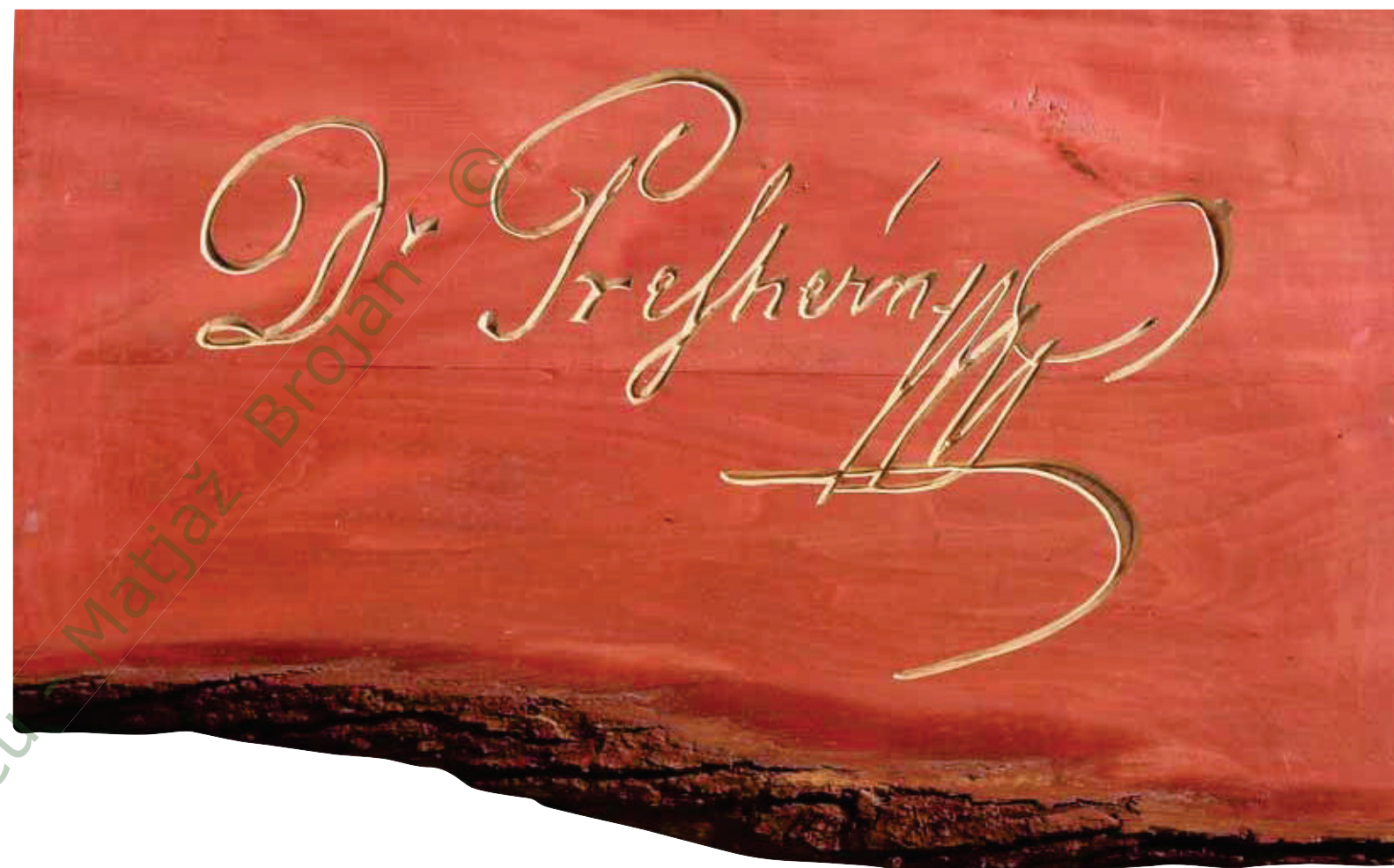
ENA PRIDIGA

V Rimi en gospud je bil poslav svoji nevesti en lep facenetel, v katerem z zlatimi židami je bila podoba cesarice Livije štikana inu poleg enu goreče srce, nad cesarico pak so bile le-te besede zapisane »Si tu, sic«. Nevesta prejme ta facenetel ter precej zamerka, kaj pomeni, namreč če ona bo taku dobra inu potrpežljiva kakur cesarica Livija, da jo bo lubil iz srca. Zakaj od le-te cesarice se bere, da nikdar cesarju Avgustu, svojemu možu, se nej zamerila ali se mu zuper besedo rekla, desilih je vejdl, da k drugem ženam je hodil inu kadar so prišli takeršne reči pravit, nej hotela poslušat, temveč je moža zagovarjala inu proti njemu se izkazala, kakor da bi neč od le-tu ne vejdl. Zatorej tudi cesar nej nikdar Liviji obene reči ne odpovedal. Ta nevesta le-tu vse dobro zgrunta s žiga facenetelna inu hitro začne na facenetel štikat ter v taistem sturi podobo Sokrata, filozofa inu poleg njega enu goreče srce inu na Sokrata zapiše le-te besede »Et tu sic« ter ga pošlje svojmu ženinu. On ga začne premišlevati inu zastopi, kaj pomeni, namreč če ona ima biti kakor Livija, on ima biti kakor Sokrates, kateri je imel takešno potrpežljivost s svojo hudo inu togotno ženo, da vus volni svejt se čudi, zakaj nikdar ji nej ene hude besede rekel, ampak vse s smeham je prenesel, inu kadar je nej segel z dobro besedo potolažit, se je s hiše pobral, inu en dan, kadar je s hiše šel, da bi nje nespametne besede ne slišal, ona se razjezi ter popade posodo, katera se ponoči nuca, ter teče na oknu inu taistu razlije na moža. Sokrates gori pogleda ter s smehom k ženi reče: »«Moja Ksantipa, jest sem dobru vejdl, da po takeršnem strašnem grmejnu se bo dež ulil, ali dobro zame, da nej toče.«

ZDRAVLJICA - VISOKA PESEM SPRAVLJIVOSTI ZA LJUDI VSEGA SVETA

Teško je v teh časih - ko so nam naše zdajšnje življenje že obložila leta, živeti ob množici neumnosti, nepremišljenosti, prevladujoči zavisti, ki izhaja iz želja okoristiti se na vsak način na račun drugega, ter nevoščljivosti, ki je opazujoči aktivne ljudi ne morejo več skriti - biti pokončen Slovenec. Slovenec v času, ko so umrle še zadnje iluzije o lepem in dobrem, ki naj bi bilo združeno predvsem v uresničevanju vzvišenih ciljev, denimo vsega tistega, kar nam veliki Slovenec **France Prešeren** v svojih pesmih kot svojo duhovno zapuščino polaga v zavest in vedenje. Vse to, ves ta sicer čudoviti splet vrednot, ki naj bi jih Slovenci živeli, pa je šel - kot doživljamo vsak dan in na vsakem koraku - po domače povedano rakom žvižgat. Zastonj so visoko postavljeni etični cilji, s katerimi so se ali smo se trpili donedavna vsi, ki v srcu dobro mislimo. Vedno se bodo našli ljudje, tako je nekje zapisal esejist, kritik in gledališčnik **Bojan Štih**, »ki jim s pesnikom zapisane najvišje narodove vrednote ne bodo nuja, ampak samo zunanja fasada za vegetiranje v političnem akvariju!« Globoko v zavesti mi odmeva v gimnaziji slišano sporočilo, ki ga je v »Krst pri Savici« skril dr. France Prešeren:

Zdravljica.

»Po celi zemlji, vsem ljudem
mir bodi!
Tako so peli angelcev
glasovi
v višavah pri Mesijasa
prihodi,
da smo očeta enega sinovi,
ljudje vsi bratje, bratje vsi
narodi,
da ljubiti moramo se, prav uk
njegovi.«

Kakšna univerzalna misel, dobrota, kakšen vseodpuščajoči človek neizmerljive širine duha je zmozel to napisati!

Leto 1844 je bilo nenavadno leto!

V izionarsko, vzneseno, odpuščajoče in neznansko človeško toplo! Štiri leta pred pomladjo narodov leta 1848 je bilo! To je bilo tudi leto, ko se je na Goriškem rodil goriški slavček **Simon Gregorčič** in ko je naš največji pesnik France Prešeren ob »novini leta« (ob novem vinu, nekje okrog Martina) zapisal visoko pesem človečnosti, svetovljanske duhovne odprtosti in povezujoče spravljivosti.

V tem letu se je tudi zgodilo, da je bila prvič zapisana beseda **Slovenija** oziroma **Slovenja**, ki se je v tem letu znašla v pesmi dobrodošlici prestolonasledniku Ferdinandu ob njegovem prihodu v Ljubljano. Avtor pesmi **Jovan Vesel Koseski** je bil torej tisti, ki je prvi poimenoval našo deželo za Slovenijo. V tem letu pa so se bili še drugi znameniti dogodki, ki jih je mogoče hitro naštetih več kot dvajset.

Preden se podam v tkivo vsega, kar Zdravljica prinaša v slovensko zavest ali bi morala prinašati v moralno podstat vsega dobromislečega človeštva, naj zapišem, kako sem prišel na misel, da Zdravljico vrežem v mehko tkivo lipovega lesa. Zgodilo se mi je nekega zimskega dne v začetku leta 1995, ko sem obiskal družino **Jeretina** v Vrhovljah pri Lukovici. Domačiji pravijo »pri Goleževih«, hišna gospodinja je bila mama **Ančka**, sestrična moje mame **Anice**. Nadvse zanimivo je bilo to, da sta bili obe sestrični Anici (z godovanjem na dan sv. Ane) rojeni 26. julija, obe pa sta se tudi rodili na isti dan istega leta - 1912. Sestrični - Goleževa mama in moja mama Anica - sta svoj god in rojstna dneva dolga leta praznovali skupaj: tako, da sta se na ta dan obiskovali. Eno leto se je ena podala k drugi, drugo leto pa je letošnja obiskovalka

Spet tute so rodile
Pojatli vince nam sladko,

Ki nam oživlja žile,
Serce razjani in oko

Ki vtopi
Vse skrbí,
V potetih persih up budi.

Ko mi naj pred veselo
Zdravjico, bratje. čno zapet'?

Bog našo nam denalo,
Bog živi vsi slovenski svet.

Brate vse,
Ker nas je
Sinov sloveče matere.

sprejela na obisk svojo sorodnico - svojo soimenjakinjo Anico. Tako sem vsako drugo leto popeljal svojo mamo na obisk v Vrhovlje, kjer sta se godovnici Anici pomenili o stvareh, ki so ju zanimale.

Ob takih obiskih, ko njunima pogovoroma seveda nisem prisluškoval, sem se sprehodil po posestvu Jeretinovih, ogledal sem si to in ono ter se oziral za starinsko kmečko arhitekturo, ki jo je k sreči v vsaki vasi skoraj na vseh kmetijah nekaj le še mogoče najti.

Našel sem staro skrinjo

Na takem ogledu zanimivega na kmetiji pred vhodom v hlev uzrem veliko kmečko skrinjo. Stara, zapuščen, brez pokrova je bila, starka, na mokrih tleh so ji tudi noge že požrle plesnoba, lesna črvojedina in neprijazni mokri časi. Vanjo, v leseno davno nevestino doto na domačiji, ko je bila skoraj zagotovo porisana lesena shramba za vezenine in drugo balo, so lastniki nametavali stare verige, gumijaste škornje, ki jih niso več potrebovali, in drugo šaro. Tam sem ugledal tudi naročje ali dve slame in nekaj starih predpasnikov. Zazdelo se mi je, da bi staro skrinjo, še vedno lepo, četudi propadajočo starko lahko vrnil v življenje in ji z obnovo povrnil nekaj stare veljave, kakršno je skrinja pri hiši vedno imela. Povprašal sem gospodarja, če bi zavrženi in očitno nespoštovani predmet Goleževega kmečkega gospodarstva izpred hleva lahko dobil. Pokimal mi je in stara skrinja se je preselila na moj dom, kjer sem se ji z veseljem posvetil. Skrinji sem izdelal manjkajoči pokrov, dal sem ji nove noge, ki so s sprednje strani videti kot levje šape, ter jo oblil s čebeljim voskom. Pri delu pa se mi je razkrilo nadvse zanimivo dejstvo, zame je bilo to pravo razodetje: na čelni strani sem našel letnico izdelave, ki jo je avtor poslikave skril na

*Mir lipovega drevoreda
vsakomur podarja
priložnost za pogled
vase in razmislek.*

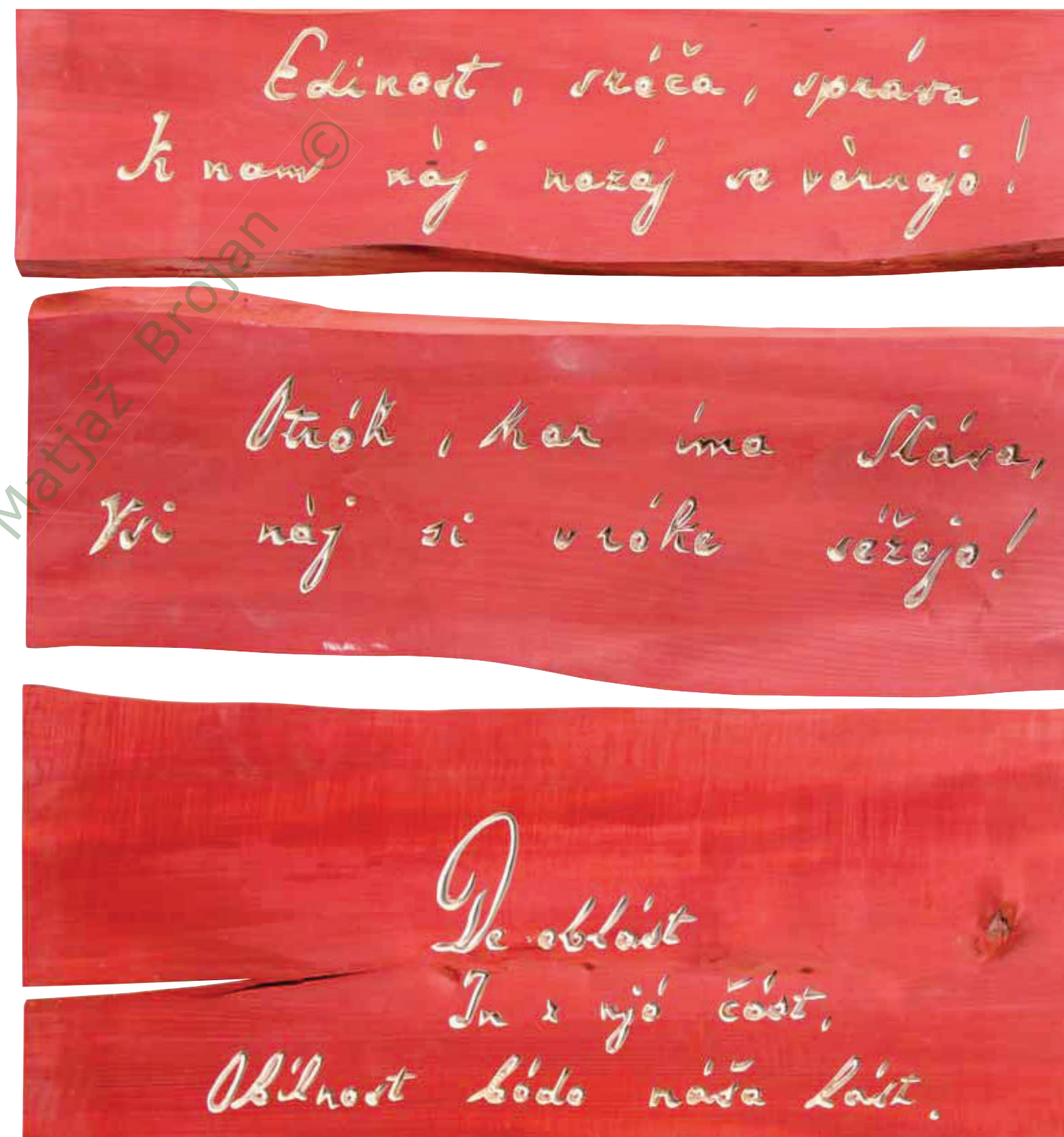
Umetnine žive narave
grobelskega drevoreda.

četvero koncev. Nedvomno in nedvoumno se mi je pokazalo, da je bila skrinja izdelana v letu 1844.

V glavo mi je šinilo spoznanje: saj to pa je leto, ko je France Prešeren napisal Zdravljico. Ne vem, ne spominjam se, ali me je že v tistem trenutku obšla zamisel, da bo ta skrinja zavetje, zatočišče in dom moje Zdravljice v lesu. Takole sem sklenil, da čim prej uresničim visoko slovensko pesem človečnosti in bratstva vseh ljudi v lesu - tako da pesnikovo besedilo, to je njegov rokopis, vrežem in tako prenesem na lipove deske. Rečeno, storjeno, četudi ne lahko in ne brez velikega napora.

Zdravljica se preseli na lesene ploskve

Bilo je takole: Vsako od kitic Zdravljice sem projiciral na steno, pri tem pa poskrbel, da so se na zidu pesnikovi verzi povečali na dva- ali tricentimetrsko velikost. Pridobil sem velike kose pergamentnega papirja in jih nalepil na projicirano besedilo na steni. Potem sem zlagoma, črko za črko, besedo za besedo, prenašal kot projicirano tkivo Zdravljice na omenjeni papir, dokler ni bila vsaka od kitic lepo zapisana v novi velikosti na prozornem papirju. Ko so bile vse kitice Zdravljice prenesene, sem moral poskrbeti še za ustrezne lipove deske. Z ustrežljivostjo prijatelja **Staneta Ermana** sva skupaj vse deske lepo zgladila in zbrusila, tako da sem lahko začel z naslednjo fazo - prenašanjem besedila na desko. Na vsako od izbranih desk tem položil eno od kitic na papirju, pod papir podložil ustrezno količino indigo listov (tistih, ki so mi ostali iz časov, ko smo z njimi pri tipkanju na stare pisalne stroje poskrbeli za kopije), ter se lotil tega dela. Prešernova pesem je zdaj vnovič zaživela, povečana, prenešana in zapisana na deske. Zdaj sem lahko začel z barvanjem. Že od začetka sem bil odločen, da mojega dela »kemija« ne bo pokvarila. Prišlo mi je na misel - ko vendar vsa Zdravljica govori o vinu - da bi table, ki so bile

Edinost, sreča, sprava
Ki nam naj nezaj se vernojo!

Otrok, kar ima klava,
Ki naj si vroke sežejo!

De oblast
In z njo čast,
Abilnost bôdo naša last.

Bog živi ves Slovence,
Prelepe, zlatne rožice!

Ni take je mladost,
Ki naše je kovi deklet;

Naj sinov
Zarod noo
Iz vas bo strah sovražnikov!

še nepobarvane pred mano, pobarval z vinom. Stopil sem v trgovino, kupil liter ali dva terana ter to imenitno tekočino začel polivati po deskah. Učinek je bil neznaten. Ko se je stvar posušila, se je barvilo komaj kaj videlo, pravzaprav ga skoraj ni bilo zaznati. Zgodilo pa se je še nekaj - na deskah so se pojavili čudni beli madeži, ki so se čez nekaj dni spremenili v mehurje. Gledal in gledal sem, kaj je zdaj to. V takem čudenju in nevednosti, s čim sem se soočal, me obišče prijatelj, ki mi preprosto, malo v šali, malo zares, pove:

»Veš, vino je živa stvar, zaradi tega, kar si storil, mu ni prav: vino je za pitje, ne pa za polivanje po deskah. S temi mehurji ti vino po svoje odgovarja.«

Nasmehnil sem se. Kaj sem hotel? Opustil sem misel, da bo moja Zdravljica pobarvana z vinom.

Barva posebne sorte

Tuhtal se naprej, na vsak način sem želel ohraniti povezavo z njim. Na misel mi je prišlo, da bi rdeče vinsko barvilo lahko pridobil iz droži, to je iz tiste snovi, ki se kot usedlina nabira v vsakem večjem sodu. Na Gospodarskem razstavišču sem poznal vinarja, ki je take sode z usedlino imel, zato sem ga zanjo poprosil. Rade volje mi jo je dal nekaj kilogramov, bila je trpka, rdeča, kiselkasta. Neprijazno je tudi dišala. Najprej sem jo posušil, da sem prišel do trde gmote. Potem sem jo strl v možnarju in tako prišel do rdečega, nenavadnega prahu, ki mi je pomenil snov za moje nenavadno barvanje. Prah sem pretil s kropom, pravzaprav je šlo za kipečo, vročo vodo, in rodila se je čudovita barva: temno rdeča, nekako zamolkla, sicer pa lepa in gladka. Potem ni bilo nobenega problema več; kot bi trenil, sem prebarval vse deske z napisanimi verzi Prešernove Zdravljice. Pred mano je bilo le še zadnje dejanje - vrez v les.

Samotna lipa na Mengeškem polju.

Dela sem se lotil z rezbarskimi nožiči in malimi dleti ter se prebijal od črke do črke, od besede do besede in od deske do deske. Pri tem so se mi intenzivno shranjala v zavest sicer že znana Prešernova sporočila Zdravljice, ki ljudi dobre volje in vseobsegajoče spravljalivosti na tako čudovit način združuje in spravlja v občestvo dobrega. Prav vsaka od enaindvajsetih tabel mi je pripovedovala svoje izrazne zgodbe, ki so z vrezanimi verzi zame še toliko bolj intenzivno izhajale iz rdečega iz vinske usedine pobarvanega lesa.

Od Zdravice do Zdravljice - ali kako se je pesem rojevala

Začelo se je z **Matijo Vertovcem** (28. januar 1784 - 2. september 1851) duhovnikom in vinogradnikom hkrati, človekom, ki je leta 1803 izredno doktoriral iz klasične filozofije. Že na Planini pri Ajdovščini, kjer je kot mlad duhovnik kaplanoval, je domačine učil kako ravnati s trto, kako to plemenito rastlino gojiti. To védenje med tedanjimi ljudmi še ni bilo razvejano niti znano. To delo - učiti ljudi tudi v vinogradništvu - je z veseljem opravljal tudi v Šentvidu (današnjem Podnanosu), kjer je ostal kar osemintrideset let. Vertovec si je v tedanjem Šentvidu uredil svoj vinograd in se v vinogradništvu še naprej izpopolnjeval, saj je veliko potoval po evropskih deželah. Seveda se je zelo zanimal tudi za domače dogajanje, zato je - to strokovnjaki trdijo z gotovostjo - poznal tudi pesmi Franceta Prešerna. Ko so sredi leta 1843 začele izhajati Kmetijske in rokodelske novice, je Matija Vertovec postal njihov sodelavec. Že v tretji številki omenjenega časopisa je mogoče najti njegov članek »**Vinska trta, hvala.**« V članku na zelo romantičen in poetičen način govori o trti, ki da je božji dar narave. Delo sklene s stavkom, ki je nemara spodbudil Prešerna, da je napisal Zdravljico: »Tvojo čast, vinska trta! Še dalej povikšovati bom prvega

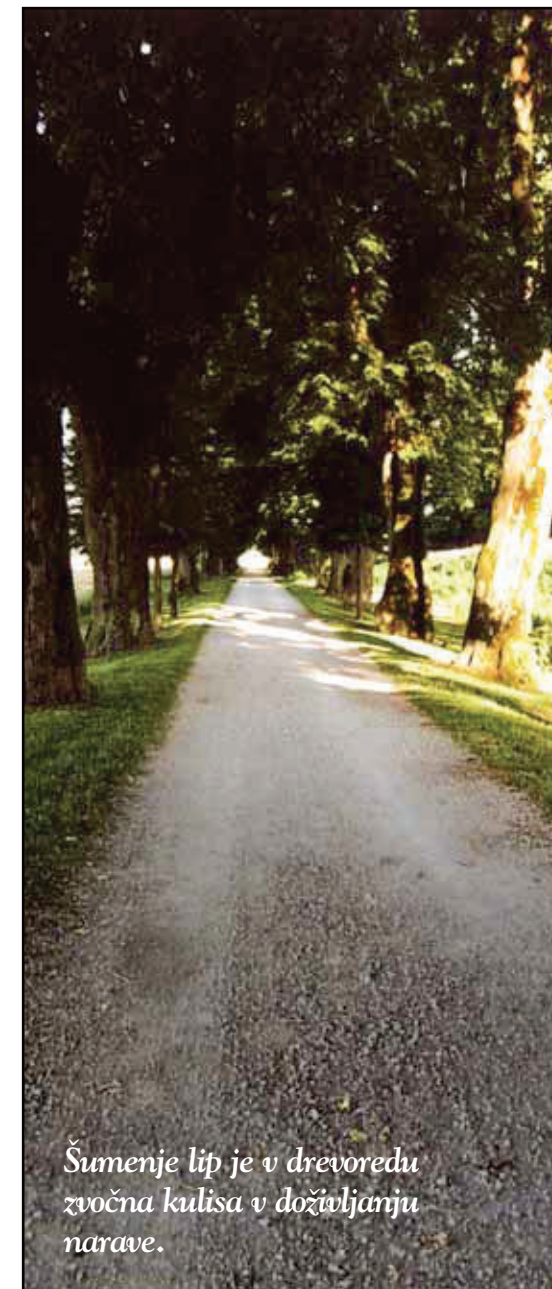
pevca med nami, pevca ljubezni naprosil, da, kar meni ni mogoče, tvojo hvalo k večnemu spominu, v lepo vezane vrstice zloži!«

Prešeren na Kmetijske in rokodelske novice ni bil naročen

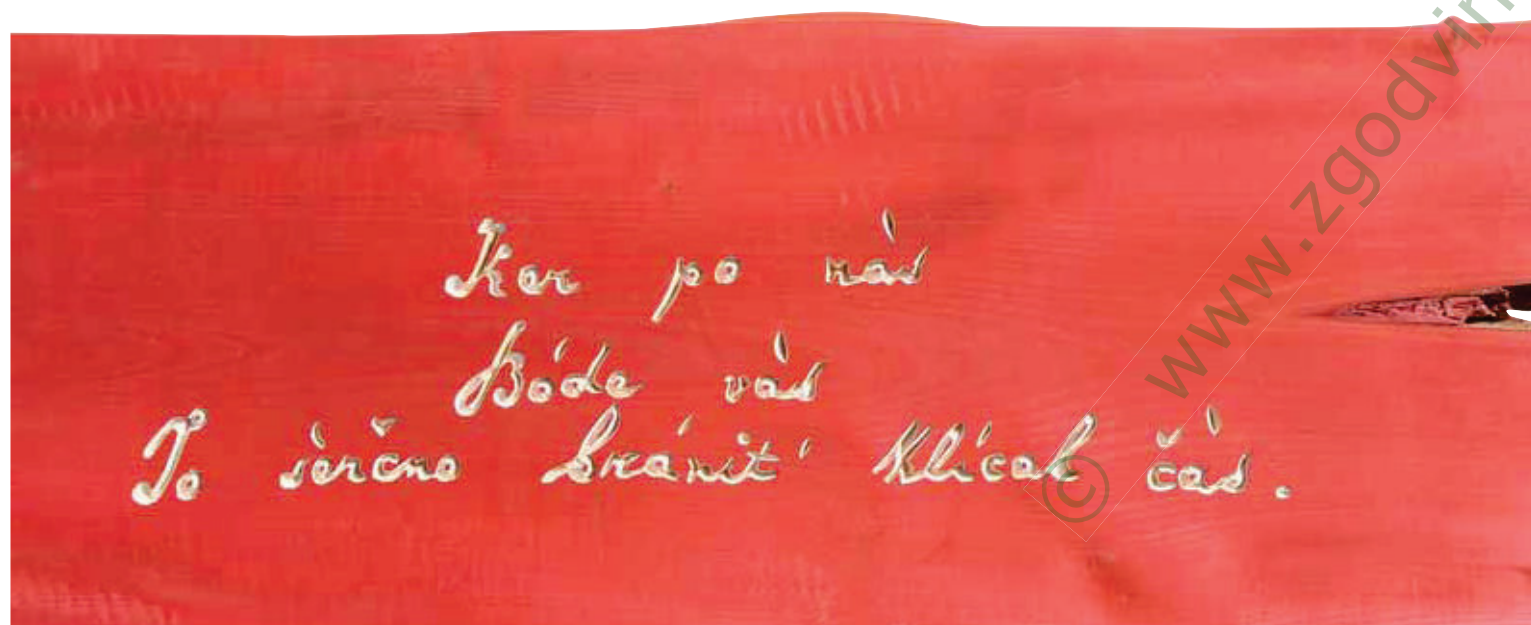
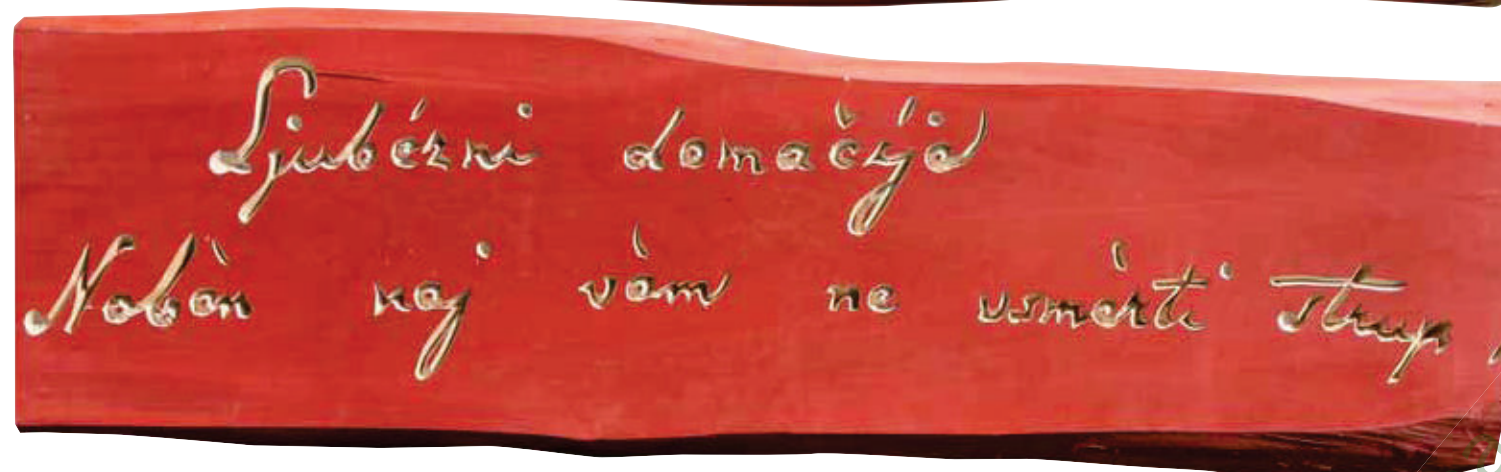
S temi vznesenimi besedami je Matija Vertovec želel vzpodbuditi pesnika Franceta Prešerna, ki pa na Kmetijske in rokodelske novice niti naročen ni bil, pa tudi k sodelovanju ga niso vabili. Moralo pa se je zgoditi, da je Prešeren omenjeni časopis vendarle bral, saj je ob Martinu leta 1844 vse presenetil z novo pesmijo Zdravico.

Po videzu, vsebini in ob naboru besed se je zdelo, da gre za priložnostno vinsko pesem. Že takojšnje nekoliko natančnejše branje pa je pokazalo, da gre za veliko več, saj so trta, vino in vinska priložnost le orodje za izpoved globljih namenov in izreko želja o prihodnosti slovenstva, miru, prijateljstva med narodi in da gre predvsem za idealizirano podobo evropske prihodnosti. Ta je preseгла tedanjo politično, na zatiranju manjših narodov temelječo doktrino avstrijskega cesarstva. Ob vsem tem zato ni bilo čudno, da je cenzura konec leta 1844 objavo omenjene pesmi prepredčila. S prepovedjo se je začnelo čudno, nenavadno kruto pritiskanje na avtorja, s tem pa je bilo posledično povzročeno preoblikovanje pesmi.

Zaradi teh zahtev je Prešeren (tedaj) še Zdravico nekoliko preoblikoval ter preoblikovano uvrstil v rokopis svojih Poezij. Taka, spremenjena Zdravica ni bila povšeči cenzorju **Franu Miklošiču**, ki so se mu zdeli nekateri verzi preveč nevarni in za oblast preveč provokativni. Črtal je še eno kitico, četudi je eno umaknil že pesnik sam. Taka, še enkrat spremenjena pesem, pa za pesnika ni bila več sprejemljiva, zato se je odločil, da bodo Poezije izšle brez omenjene pesmi. To se je res zgodilo, saj so Poezije konec leta 1846 res izšle, vendar z letnico 1847.

Šumenje lip je v drevoredu zvočna kulisa v doživljanju narave.

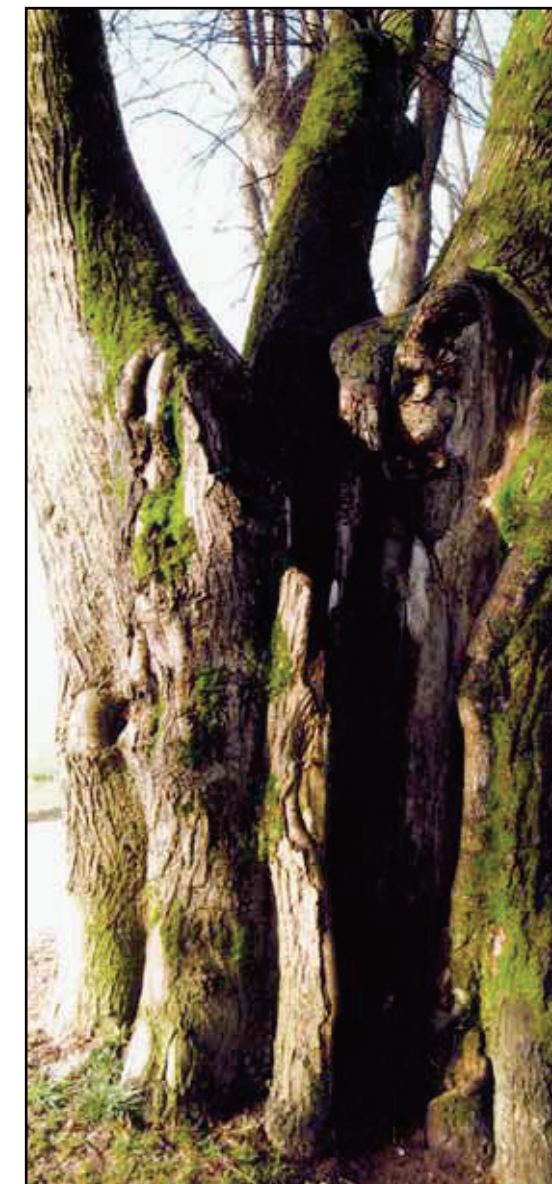
Prva od dveh umaknjenih kitic zagotovo po vsebini ni bila taka, da bi mati Avstrija lahko mirno prenašala njeno branje ali interpretiranje:

V sovražnike z oblakov
rodú naj našga trešči grom!
Prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovencev rod;
naj zdrobé
njih roké
si spone, ki jih še težé!

Po svoje je treba razumeti cesarskega uradnika, knjižnega preglednika **Jurija Sporerja**, ki je bil sicer naklonjen slovenski literaturi in samemu pesniku Prešernu, da ga je ob prebiranju zgornje kitice spreletel srh ob misli, da bo kitica objavljena. Druga od obeh umaknjenih kitic je po vsebini zagotovo manj sporna, obnjo se je spotaknil knjižni preglednik na Dunaju, Fran Miklošič. Kitici in pesniku je očital, da bi naslednjo kitico mogli razumeti preveč povezovalno v panslavističnem smislu.

Edinost, sreča, sprava,
k nam naj nazaj se vrnejo!
Otrok, kar ima Slava,
vsi naj si v roke sežejo,
da oblast
in z njo čast,
ko pred, spet bode naša last!

Če se je bil Prešeren pripravil odpovedati prvi od obeh spornih kitic, potem se drugi vsekakor ni hotel. Rajši je, kot da bi Zdravljico objavil v Poezijah brez klica k enotnosti, sreči in spravi (to geslo je brez primerjave s katerim koli drugim

Tristoletne starke drevoreda so v tem času videle marsikaj.

Pot, ki v Grobljah vodi
v tihoto naravo do
gobeljskih lip.

geslom še kako uporabno v današnjem času), pesem dal v predal in jo objavil šele v Novicah 26. marca 1848.

Zdravljico sem v lesu poustvaril po cenzurno-revizijem rrokopisu Poezij, ki ga hrani Narodni muzej v Ljubljani. Ta rrokopis je bil namenjen primerjanju tiskane knjige z odobrenim besedilom. V njem ni sporne, iz prvotnega rrokopisa z odločitvijo cenzorjev odstranjene kitice:

*V sovražnike 'z oblakov
rodú naj naš'ga treši gróm;
prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovincov dom;
naj zdrobé
njih roké
si spone, ki jih še težé!*

Tako je Zdravljica v lesu identična tisti in taki Zdravljici, kakršna je bila leta 1946 posredovana tiskarju Jožefu Blazniku. Tiskanje Prešernovih Poezij z Zdravljico, kakršna se vam razodeva z mojih tabel, se je sklenilo 15. decembra 1846.

**Visoka pesem svobodomiselnosti,
pravičnosti, dobrega sosodstva in miru**

Vendar pa nobena reč na tem svetu ni večna (razen večnosti same) in tako je marčna revolucija leta 1848 odpravila cenzuro, z njo ali ob njej pa je šla na smetišče zgodovine tudi okorela, policijsko zasnovana miselnost. Prešernov svobodomiselni duh je zmagal, Zdravico, poslej imenovano Zdravljica, so objavile prav iste Kmetijske in rokodelske novice, ki so pet let poprej pesnika izzivale, naj napiše prav tako pesem.

*Živé naj vsi naródi
Ki krepené dočá'kat' daw,*

*De kóder sónce kódi,
Prepir vs svéta bó pregrán,*

*De rojá'k
Prost bo vsá'k,
Ne vróg, le sósed bó méjá'k!*

Na zadnje še, pozatli!
Korance zase vzdignimo!

Ki smo zato se zbratli,
Ki dobro v srcu mislimo.

Do'kaj dni
Naj živi,
Bog, kar nas dobrih je ljudi!

Žal pa se pesnik ni dolgo veselil novih časov, ki bi mu omogočili bolj svobodomiselnost pesnjenja. Že nekaj mesecev po objavi v Kmetijskih in rokodelskih novicah je Prešerna bolezen položila v posteljo. Doživel je le še drugo objavo svoje (zdaj) Zdravljice v petem zvezku Kranjske čbelice ob koncu leta 1848, potem pa je 8. februarja 1849 za vedno odšel. Le dve leti za njim se je poslovil tudi pobudnik za nastanek Zdravljice Matija Vertovec.

Za njim, za Prešernom, je ostalo veledejanje velepesnika, ki ga sto šestdeset in več let po nastanku omenjene pesmi lahko označimo kot svetlobo, ki je za vse čase ožarila Slovence.

Topli človeški humanizem, klic po svobodi, ljubezni, miru razodeva lahko le človek, ki nam s svojo človeškostjo sveti iz preteklosti v naš čas. Upam pa, da bodo omenjeno svetlobo kot nekaj najčudovitejšega, kar nam je Slovencem duhovnega zapustil čas preteklosti, mogli prepoznati tudi Slovenci, ki prihajajo in da bi jo kot slovensko dediščino evropskemu občestvu mogli zaznati in razumeti tudi drugi evropski narodi, posebej sosedni. Moj delež v tem pričakovanju je ta, da sem morda prispeval malenkosten delček k prepoznavanju resničnosti zgornjih trditev.

Moje rezbarsko delo, pesnikove počastitve ponižno dejanje, naj bo torej majhen poskus, da bi se čim več ljudi ozavestilo globine vseh sporočil, ki jih France iz Vrbe s pesmijo zapušča. Če bi vedel, oziroma bi to zagotovo vedel, da sem v tem uspel, bi bil za svoje več kot dvajsetletno delo neizmerno poplačan.

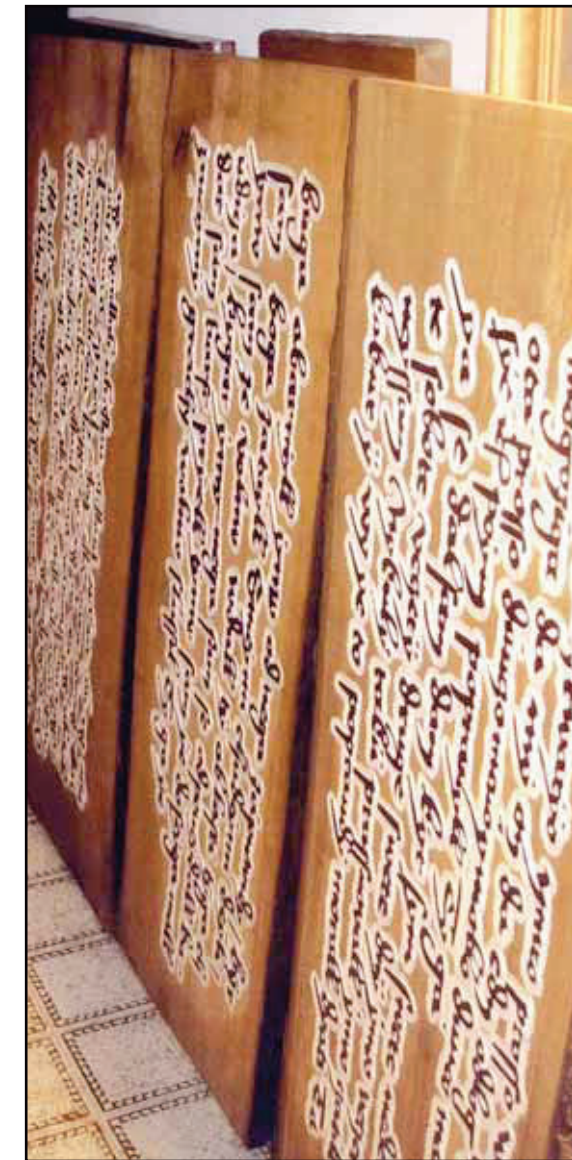
Življenje starih lip ima še danes tisoč pojavnih oblik.

PREOSTALI SLOVENSKI PRAROKOPISI

O b vseh spomenikih slovenskega pismenstva, ki so v pričujoči knjigi pred nami, pa obstajata vsaj še dva dokumenta stare, prastare pismenosti, ki pa se ju žal nisem lotil. Prvi je **Černjejski**, tudi **Beneškoslovenski** ali **Čedadski rokopis**. Gre za popis ustanovnih maš Marijine bratovščine v Černjeji v Beneški Sloveniji.

»Za Videmskim rokopisom je to najstarejši datirani slovenski rokopis iz leta 1497, zapisan na pergamentu. Obsega 16 strani z glavnim besedilom v latinščini, pisan 1459 in pozneje. Slovensko besedilo, ki je povzetek italijanskih in latinskih besedil, je pisalo več rok; najstarejši pisar pa je bil **Janez (Johannes)**, notar s Krka. Uporabljal je italijansko-furlanski črkopis, med beneškoslovenske besede terskega narečja se mu je zapisalo več čakavskih posebnosti, ohranil je nekaj arhaizmov, npr. aorist. V besedilu je malo različnih besed, ker se ponavlja stalni obrazec, v njem pa so imena oseb in krajev. Pomembne so izpisane oblike števnikov ter slovenski ali prevzeti termini in stalni izrazi uradovalega besedišča. Hranijo ga v muzeju v Čedadu (Enciklopedija Slovenije, MK 1988, z. 20./str. 112, 114). Drugi rokopis je tako imenovani **Starogorski rokopis**, prav tako pomemben dokument naše pismenosti poznega srednjega veka. Gre za slovensko pisno besedilo, napisano na dveh listih med leti od 1492 do 1690. Do njiju je prišel škofijski knjižničar **dr. Guglielmo Biasutti** iz Vidma v Furlaniji, ko je zbiral gradivo za knjigo o Stari gori nad Čedadom (Castelmonte). V ta namen je dr. Biasutti pregledoval arhiv čedadskega kapitlja, pod katerega je spadalo Marijino svetišče na Stari gori vse do leta 1912, ko so prišli tja kapucini.

Lotil se je pregledovanja neke omare in našel rokopisno knjigo Bratovščine sv. Marije na Gori. Knjiga obsega 179 listov (358 strani) in množico podatkov, ki zadevajo že omenjena leta od 1492 do 1690. Na zadnjih dveh listih so napisani starinski molitveni obrazci molitev v slovenskem jeziku (sclauonice). Ugotovljeno je bilo, da je oba lista s slovenskim besedilom prepisoval duhovnik, ki je služboval na Stari gori. Šlo je za prepis starejše pisne predloge, ki jo je omenjeni duhovnik prenesel v knjigo Marijine bratovščine. To je v delu s slovenskimi verniki vsakodnevno potreboval. Molitve, posredovane v starem slovenskem jeziku, na omenjenih dveh straneh razkrivajo, kako so molili naši predniki v srednjem veku. O starodavnosti molitve govorijo stari izrazi: V Očenašu, ki se začne z »Oča naš«, je v nadaljevanju molitve namesto »pridi k vam tvoje kraljestvo« zapisano »pridi k nam tvoje bogastvo«, kar je izraz izpred devetega stoletja. V nadaljevanju ima Očenaš namesto »zgodí se tvoja volja« ubeseditiv »izidi se tvoja volja«. Beremo tudi: »ino nam odpusti naše douge, koker mi odpustimo našim dolžnikom. Nas reši od zlega«. Angelski pozdrav (Zdrava Marija) je zapisan tako, kot so ga molili pred papežem Pijem V., torej brez zadnjega dela »Sveta Marija, mati božja ...« Apostolska vera ima namesto Pilata - »Pilatusa« - in pravi, da Jezus sedi na desnici »svojega oča nebeškega, od tod ima tudi priti inu soditi čez žive in čez mrtve«. Namesto besed »sveto katoliško Cerkev« ima besede »sveto kerščansko Cerko«, ki je tudi starodavni izraz. Namesto »občestvo svetnikov« ima obrazec izraz »gmajno svetnikov«, to je skupnost svetih, konča pa se Vera takole: »Stajenje tega života inu ta vekši leben. Amen.« Strokovnjaki so ugotovili, da je ta rokopis zgovoren dokaz, da se je v celotnem slovenskem kulturnem prostoru že v srednjem veku izoblikoval enoten slovenski cerkveni jezik, ki se je v stoletjih ohranjeval in pospeševal slovensko besedo in je bil podlaga za poznejši samostojni slovenski razvoj.

Zdaj ste tu, moji ljubi dokumenti slovenstva.

DOLGUJEM JIM ZAHVALO

Rezbarjevo delo, ki je pred vami, ni le delo dlet in nožičkov, ki sem jih vihtel in z njimi rezljal leta in leta ter z njimi v dišeči lipov les vrezoval črke, besede in stavke pričujočih spomenikov slovenskega pismenstva. To delo je tudi rezultat priprave in obdelave velikih količin lipovega lesa, pravzaprav desetih plohov, ki sem jih z delom spremenil v današnje lesene dokumente naše prastare kulture. Pri tem zagotovo ne

lahkem delu mi je velikokrat priskočil na pomoč sosed **Tone Bakšič**, s katerim sva premetavala, prenašala in vozila sem in tja v tesarsko-mizarsko obdelavo velike kupe lipovine. Pri obdelavi teh ogromnih količin lesa pa mi je rade volje veliko pomagal mizarski mojster, tudi sicer moj dobri prijatelj **Stane Erman**.

Ko sem se lotil zapisovanja in pisnega ustvarjanja pričujoče knjige, mi je bila v veliko, trajno in nezamenljivo pomoč **Vera Vojska**, ki mi že dolga leta s svojo dragoceno kolegialno pomočjo omogoča številne načrte; tudi tega v tej knjigi. Brez njene dragocene pomoči ga ne bi mogel uresničiti!

V projektu, ki je pred vami, mi je s svojim dragocenim prijateljstvom in izmojstreno fotografsko veščino priskočil na pomoč tudi prijatelj-novinar **Primož Hieng**, ki ga kot novinarskega, vsakodnevno ustvarjajočega kolego zelo cenim. Njegovo delo v moji zdajšnji knjigi so fotografski posnetki pričujočih rezbarij, ki jih je Primož s kolegialno pomočjo opravil. Hvala, Primož! Toplo zahvalo dolgujem tudi fotoreporterju Dela **Igorju Modicu** za prijazno sodelovanje v mojem projektu.

S prevodi iz stare latinščine mi je priskočil na pomoč profesor škofijske gimnazije Zavoda svetega Stanislava **Blaž Strmole**, ki se mu za njegovo, celo pionirsko, delo pri razmotavanju težko razločljivih latinskih sporočil Stiških rokopisov tudi prav lepo zahvaljujem. Seveda pa pri tem ne morem tudi mimo velike moralne in vsakršne pomoči ali podpore mojih prijateljev: **Igorja Ribiča**, **Jureta Smoleta**, **Franceta Malešiča** in drugih, ki so me vzpodbujali in dajali moč za vztrajanje na poti proti cilju; vsem iskrena, velika in srčna hvala! Tudi ob njihovi pomoči bodo dragoceni spomeniki slovenskega pismenstva, zdaj v rezbarjeni podobi, to je v leseni pojavnosti, govorili Slovincem pripoved o davnih začetkih ustvarjanja slovenske kulturne identitete.

Avtor

Viri in literatura

mag. Vinko Vodopivec, *Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze*

mag. Vinko Vodopivec, *Zbornik XII. mednarodne konference, Izvor Evropejcev*

Katalog s komentarji ob razstavi Brižinskih spomenikov v Ljubljani (17. maj - 20. junij 2004), izdala Narodna in univerzitetna knjižnica

dr. Josip Srebnič, *“Stična” - Črtice o cistercijskem samostanu v Stični - Samozaložba, Ljubljana 1919*

Feljton v časopisu Dnevnik, maj 2004, Rojstni list slovenske kulture

Zbornik Matice Slovenske - X. zvezek 1908

Jože Javoršek, *Primož Trubar (Slovensko protestantsko društvo - 2008)*

Primož Trubar, *Študije k zbranim delom, I. - IV., Nova revija 2007*

Janko Kos, *Pregled slovenskega slovstva (DZS 1976)*

Janez Svetokriški, *Družina - 26. nov. 2006*

Mojster slovenske pridige, Družina - 19. okt. 2014, Alen Širca

Tine Kristan, *Razkritje 300-letne skrivnosti, Nedeljski dnevnik - 5. avg. 1990*

KAZALO

O LIPAH, KI ŠELESTIJO PRVE SLOVENSKE BESEDE	3
VREDNOTE SLOVENSKE ZAVESTI	7
SVETLOBA IZPRED TISOČLETJA	10
MED STAROSVETNIMI SPOMENIKI PISMENSTVA	17
VENETSKI NAPIS NA SLOVENSLEM	21
O BRIŽINSKIH SPOMENIKIH BI MORALI VEDETI	24
CELOVŠKI (RATEŠKI) ROKOPIS	44
STIŠKI ROKOPISI	52
KO JE BILA PRVIČ NATISNJENA SLOVENSKA BESEDA	80
PRIMOŽ TRUBAR - TEMELJ SLOVENSKEGA SAMOZAVEDANJA	82
JANEZ SVETOKRIŠKI - PRVI MOJSTER SLOVENSKEGA PRIDIGARKEGA MOJSTRSTVA	86
ZDRAVLJICA - VISOKA PESEM SPRAVLJIVOSTI ZA LJUDI VSEGA SVETA	98
PREOSTALI SLOVENSKI PRAROKOPISI	116
DOLGUJEM JIM ZAHVALO	118